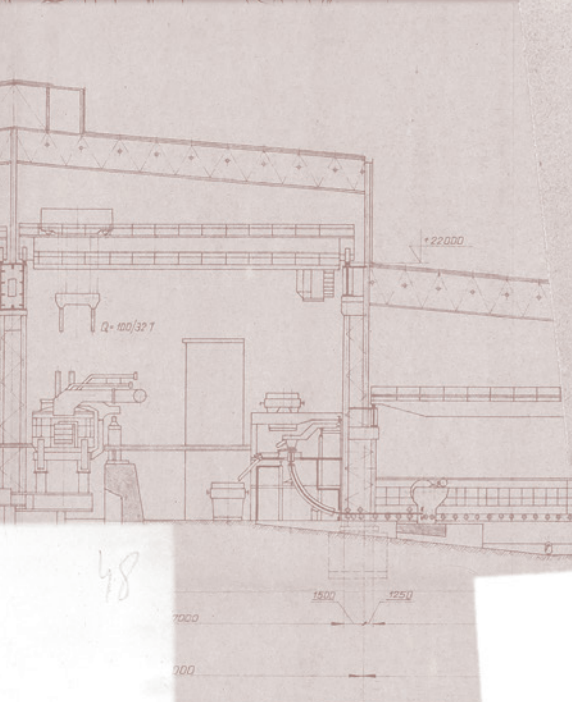

KAMIL BIAŁY
PAWEŁ GUT
NINA JASTRZEMSKA
RADOŚLAW PAWLIK

DZIEDZICTWO SZCZECINA

PRZEMYSŁ W POLSKIM SZCZECINIE

KAMIL BIAŁY
PAWEŁ GUT
NINA JASTRZEMSKA
RADOSŁAW PAWLIK

DZIEDZICTWO SZCZECINA

PRZEMYSŁ W POLSKIM SZCZECINIE

SZCZECIN MMXXV

DZIEDZICTWO
SZCZECINA
PRZEMYSŁ
W POLSKIM
SZCZECINIE

© Willa Lentza, 2025

© Archiwum Państwowe w Szczecinie, 2025

80
LAT POLSKIEGO
SZCZECINA
1945–2025

KAMIL BIAŁY
PAWEŁ GUT
NINA JASTRZEMSKA
RADOSŁAW PAWLIK

DZIEDZICTWO
SZCZECINA

PRZEMYSŁ W POLSKIM SZCZECINIE

Autorzy:

PAWEŁ GUT
KAMIL BIAŁY
NINA JASTRZEMSKA
RADOSŁAW PAWLIK

Redakcja językowa:

NINA JASTRZEMSKA

Skany i reprodukcje:

MAREK LUPA
AGNIESZKA MAZURKIEWICZ
ANNA CICHY
(ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W SZCZECINIE)

Zdjęcia:

MAREK LUPA

Skład, oprawa graficzna i okładka:

PIOTR WARDZIUKIEWICZ

Krój pisma użyty do składu:

SYDONIA ATRAMENTIQUA

Wydawca:

p.o. Dyrektor Jadwiga Ł. Kimber

WILLA LENTZA

AL. WOJSKA POLSKIEGO 84

70-482 SZCZECIN

ISBN 978-83-975174-3-1

www.willa-lentza.pl

www.szczecin.ap.gov.pl

Publikacja powstała na bazie wystawy

pt.: „DZIEDZICTWO SZCZECINA.

PRZEMYSŁ W POLSKIM

SZCZECINIE”, która powstała przy

współpracy Willi Lentza i Archiwum

Państwowego w Szczecinie,

a odbywała się w Willi Lentza

w dniach 20.10-30.12.25.

WYDAWNICTWO
WILLA LENTZA

SPIS TREŚCI

Artystyczna interpretacja
widoku na zabudowania
przemysłowe zakładów
„Chemitex-Wiskord”
z bocznicą kolejowej.
Początek lat 60. XX w.
Il. Piotr Wardziukiewicz,
Na bazie:
Fot. Anatol Weczer,
/ APS, Zakłady
Włókien Chemicznych
„Chemitex-Wiskord”
w Szczecinie, sygn. 1346.

7	WSTĘP
11	1 / MAPA SZCZECINA UKAZUJĄCA LOKALIZACJĘ PRZEMYSŁU
15	2 / PRZEMYSŁ ELEKTROMASZYNOWY I METALURGICZNY
19	2.1 / Stocznia Szczecińska
27	2.2 / Szczecińska Stocznia remontowa „GRYFIA”
33	2.3 / Stocznia Remontowa „PARNICA”
39	2.4 / Stocznia „ODRA”
45	2.5 / Fabryka Mechanizmów Samochodowych „POLMO”
51	2.6 / Szczecińska Fabryka Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”
55	2.7 / Fabryka Kabli „ZAŁOM”
59	2.8 / Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „SELF A”
67	2.9 / Fabryka Kontenerów „UNIKON”
71	2.10 / Huta „SZCZECIN”
77	3 / PRZEMYSŁ CHEMICZNY
77	3.1 / Zakłady Włókien Chemicznych „CHEMITEX-WISKORD”
83	4 / PRZEMYSŁ PAPIERNICZY
83	4.1 / Zakłady Papiernicze „SKOLWIN”
89	5 / PRZEMYSŁ ODZIEŻOWY
93	5.1 / Zakłady Przemysłu Odzieżowego „DANA”
101	5.2 / Zakłady Przemysłu Odzieżowego „ODRA”
109	6 / PRZEMYSŁ SPOŻYWCZY
113	6.1 / Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „GRYF”
119	6.2 / Cukrownia w Szczecin-Gumieńce
123	6.3 / Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „GRYF”
129	6.4 / Szczecińska Wytwórnia Wódek „POLMOS”
134	BIBLIOGRAFIA
5	

Masowiec Powstaniec Śląski,
zbudowany w Stoczni
Szczecińskiej dla Polskiej
Żeglugi Morskiej na nabrzeżu
wyposażeniowym.
Fot. Anatol Weczer, 1970 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/5327.

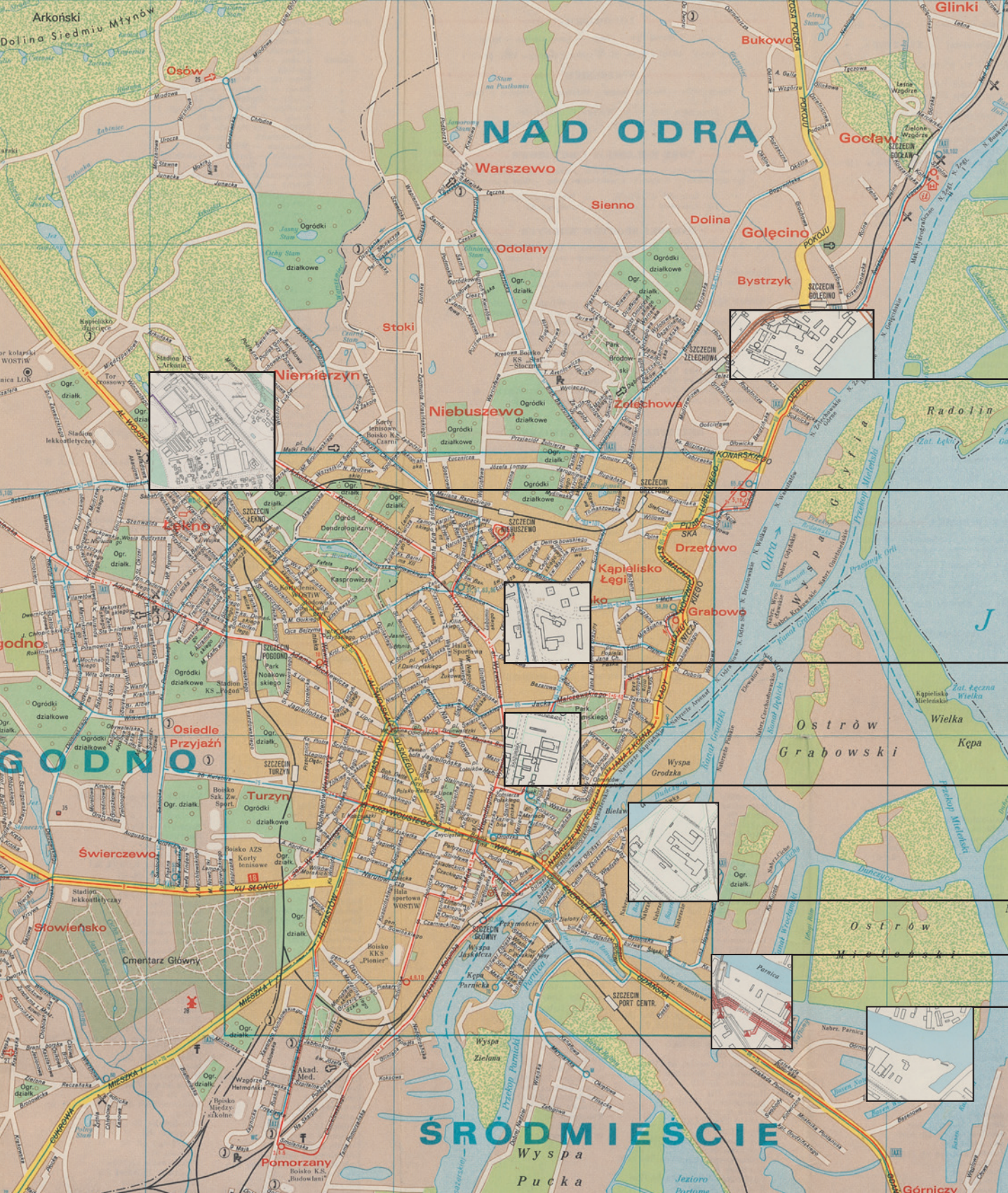
WSTĘP PRZEMYSŁ W POLSKIM SZCZECINIE

W czasach niemieckich Szczecin stanowił najważniejszy ośrodek przemysłowy i handlowy na Pomorzu. Część jednak przemysłu, zwłaszcza stoczniowego i maszynowego, po I wojnie światowej przeżywała poważny kryzys. Spowodowało to m.in. upadek symbolu Szczecina – stoczni Wulkan. Przemysł w Szczecinie odżył w czasach hitlerowskiej dyktatury, włączony w militarną maszynę III Rzeszy i jej gospodarkę wojenną. Naloty bombowe z lat 1942–1945 spowodowały poważne zniszczenia zakładów w wielu branżach, a grabież mienia przez wojska radzieckie oraz urzędowych i prywatnych szabrowników w 1945 r. dopełniła zniszczeń.

Decyzja o przesunięciu granic państwa polskiego na zachodzie nad Odrę i Nysę Łużycką, podyktowana przez mocarstwa w 1945 r., nie od razu przyznała Szczecin stronie polskiej. Władze polskie do zdobytego przez Armię Czerwoną 26 kwietnia 1945 r. miasta przybyły już 30 kwietnia. Powołany na polskiego prezydenta miasta inż. Piotr Zaremba trzykrotnie przejmował władzę w Szczecinie z rąk radzieckiego komendanta wojennego. Dopiero 5 lipca 1945 r. Piotr Zaremba objął ostatecznie w imieniu państwa polskiego urząd prezydenta miasta.

Jednym z działań podejmowanych przez przybyłe z prezydentem Zarembą grupy inicjatywne różnych branż i profesji było zabezpieczenie fabryk i zakładów pracy. Ze względu na duże zniszczenia, głównie przez naloty bombowe, a także zajęcie wielu fabryk i ich demontaż przez wojska radzieckie, pionierzy polskiego przemysłu mieli bardzo utrudnione działanie.

Jednak już w latach pionierskich (do 1949 r.) polskim osadnikom udało się uruchomić część zakładów przemysłowych w Szczecinie. W końcu 1946 r. w mieście działały 104 przedsiębiorstwa produkcyjne i 794 zakłady rzemieślnicze. W pierwszej kolejności powstawały niewielkie, często prywatne zakłady branży spożywczej (makaroniarnie, wytwórnie wód i piwa, piekarnie). Już w październiku 1945 r. rozpoczęła działalność szwalnia Państwowych Zakładów Konfekcyjnych, czyli późniejsza „Dana”. Rok później działała cukrownia na Gumieńcach, Państwowy Zakład Przemysłu Motoryzacyjnego, a w 1947 r. huta na Stołczynie, papiernia na Skolwinie, a w 1948 r. fabryka jedwabiu sztucznego w Żydowcach (późniejszy Wiskord). Odbudowywano stocznie. Praca w tych ostatnich rozpoczęła się od remontów statków, następnie budowy kutrów, by w 1951 r. wybudować pierwszy statek pełnomorski. W końcu lat 40. XX stulecia w Szczecinie funkcjonowały zakłady różnych branż, od spożywczej (browar, fabryka czekolady, piekarnicze, owocowo-warzywne) przez tekstylną i chemiczną po przemysł maszynowy i ciężki. Po okresie pionierskim w kolejnych latach 50., 60. i 70. XX w. wspomniane zakłady rozbudowywały się i unowocześniały, część z nich zmieniała profile produkcji, na przykład Fabryka Motocykli „Junak”przekształciła się w Fabrykę Mechanizmów Samochodowych POLMO. Powstawały również nowe fabryki i zakłady. W 1957 r. rozpoczęły swoją działalność: Fabryka Kabli w Załomiu, Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf”, Fabryka Urządzeń Wagonowych „Fakon” (późniejszy „Unikon”) w Szczecinie-Płoni, czy FAMABUD. W latach 70. XX w. wiele wspomnianych zakładów dzięki transferowi technologii zachodnich bardzo unowocześniło produkcję, zwiększyło jej wielkość i poprawiło jakość.				W kolejnym dziesięcioleciu, ze względu na kryzys polityczny i ekonomiczny w kraju, szczeciński przemysł działał ze zmiennym szczęściem. Część zakładów popadała w stagnację, ale część nadal rozwijała się dość prężnie. Przemiany ustrojowe w Polsce zmieniły mocno krajobraz przemysłu w Szczecinie. Dawne symbole miasta – stocznia, huta, papiernia, fabryki kabli czy kontenerów po przekształceniach własnościowych w latach 90. XX w. często nadal stanowiły wiodące zakłady produkcyjne w Szczecinie, np. Stocznia Szczecińska jako Porta Holding S.A. Jednak początek XXI w. przyniósł zmierzch wielu działającym dotąd branżom. Mimo to nadal w Szczecinie starają się działać w kolejnych odsłonach organizacyjnych stocznie: Szczecińska („Wulkan”), Gryfia (Morska Stocznia Remontowa „Gryfia” S.A.), Parnica (Stocznia Pomerania), podobnie jak papiernia w Skolwinie (Firma APIS Sp. z o.o.) czy Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Gryf” (Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” S.A.). Powstają jednak też zakłady działające w nowych branżach, jak na przykład IT, ale też elektromaszynowych (Vestas-Poland Sp. z o.o. zajmująca się produkcją elementów morskich turbin wiatrowych. Zakład posiada najwyższą suwnicę bramową o wysokości 120 m i udźwigu 1400 t). Prezentowana wystawa archiwalno-historyczna przedstawia jedynie niewielki wycinek dziejów polskiego przemysłowego Szczecina. Nie ujęto tu wszystkich gałęzi przemysłu funkcjonujących w mieście, ale także wiele zakładów z zasygnalizowanych branż nie znalazło swego miejsca na planszach ze względu na ograniczone możliwości ekspozycji. Wybór prezentowanych dokumentów wymuszony jest przez stan zachowania archiwaliów w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie. Nie wszystkie zakłady, te już zlikwidowane, pozostawiły po sobie spuściznę aktową w zadowalającym stanie Głównym zamierzeniem wystawy jest ukazanie obiektów budowlanych szczecińskich zakładów i fabryk (plany techniczne i zdjęcia budynków, urządzeń, np. doków). Jednak aby przedstawić zainteresowanym dzieje przemysłu w Szczecinie, autorzy wystawy ukazują również efekty działania tych zakładów – ich produkty.
DZIEDZICTWO SZCZECINA	8		9	PRZEMYSŁ W POLSKIM SZCZECINIE

1 MAPA SZCZECINA UKAZUJĄCA LOKALIZACJĘ PRZEMYSŁU

Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich
i Usług Rybackich „GRYF”

1

Fabryka Mechanizmów Samochodowych „POLMO”

2

ZAKŁADY PRZEMYSŁU ODZIEŻOWEGO „DANA”

3

Zakłady Przemysłu Odzieżowego „ODRA”

4

Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „GRYF”

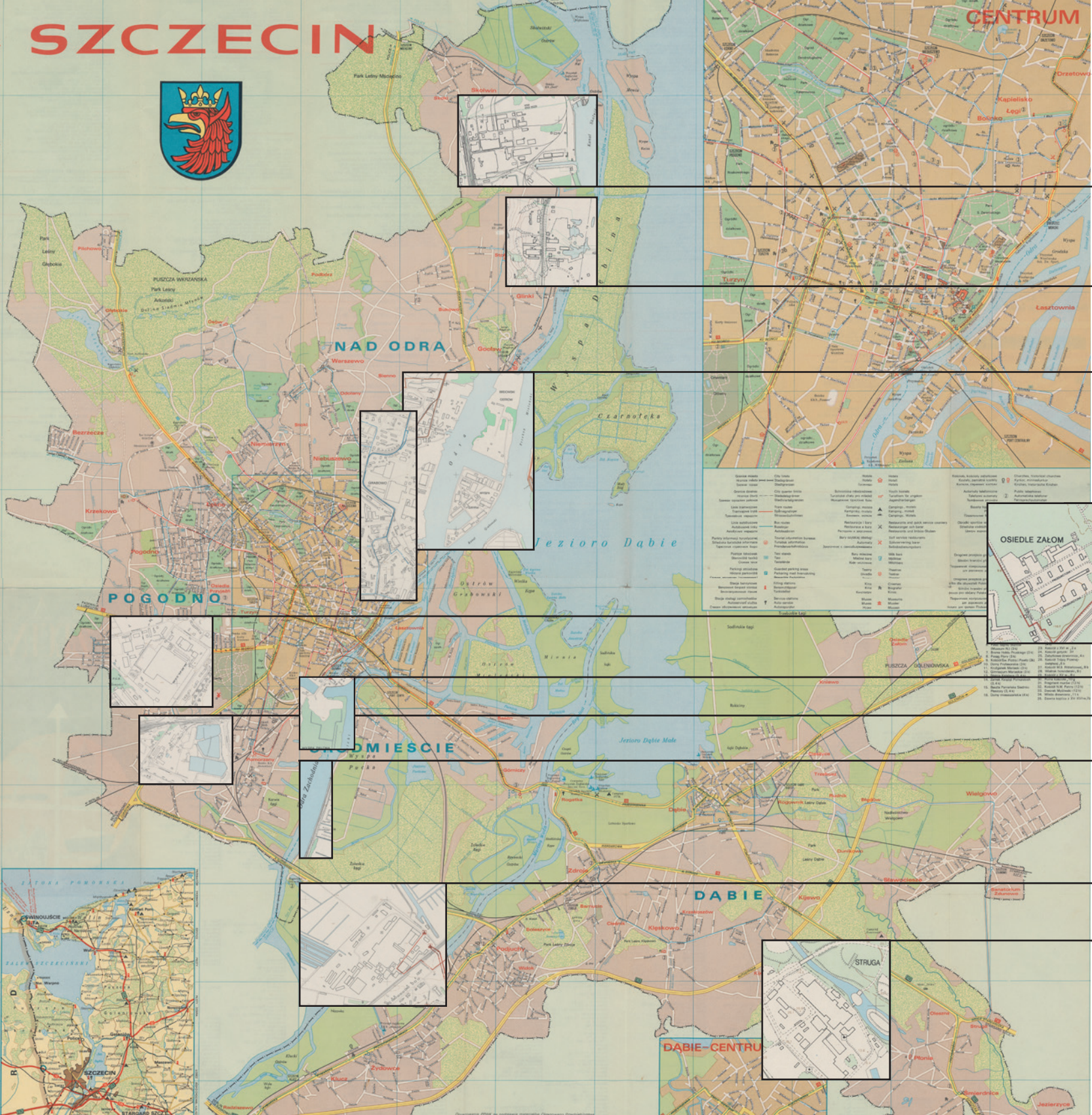
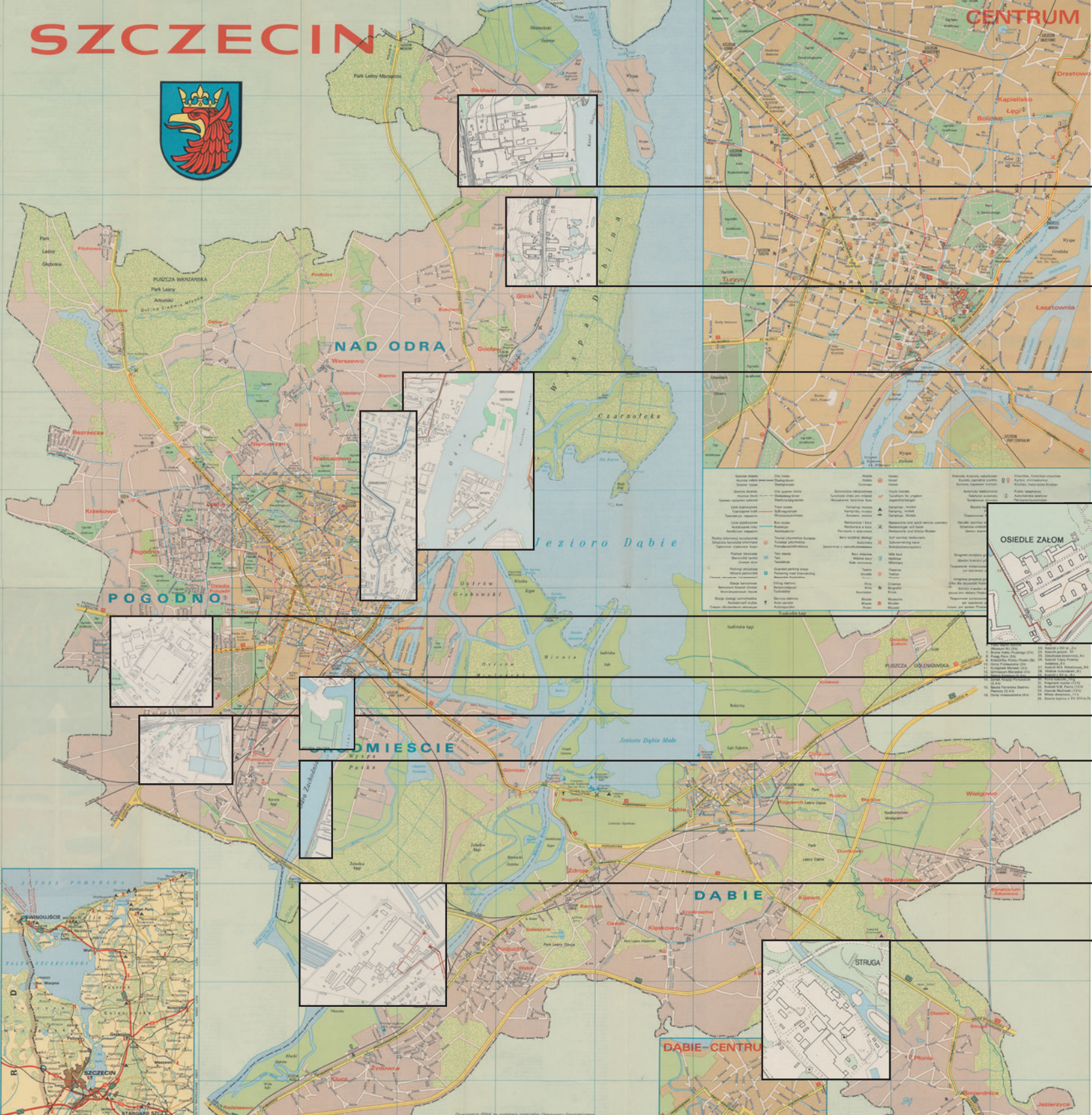
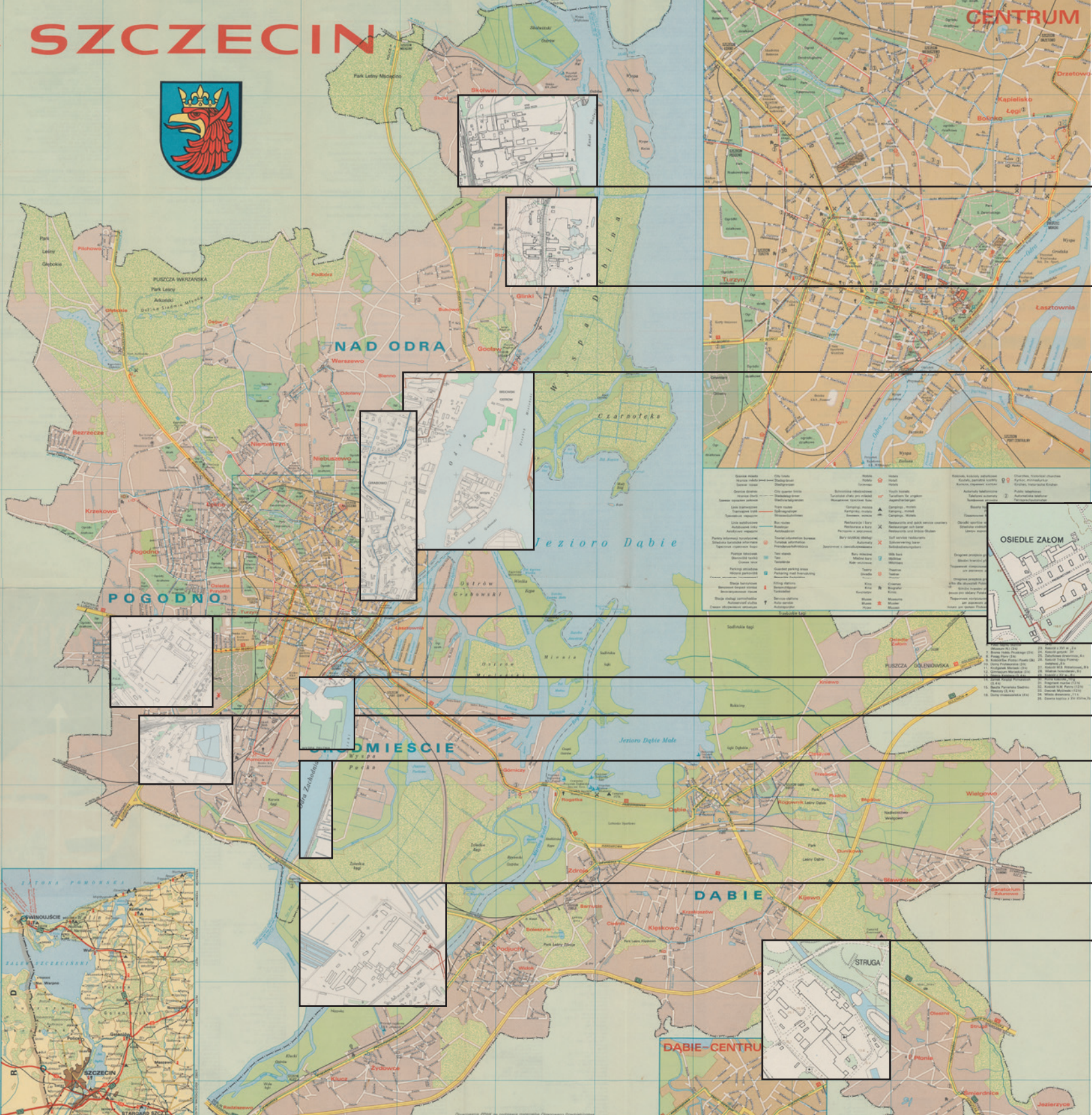
5

Stocznia Remontowa „PARNICA”. Fragment 1

6A

Stocznia Remontowa „PARNICA”. Fragment 2

6B

	Zakłady Papiernicze „SKOLWIN”	7
	Huta Szczecin	8
	Stocznia Szczecińska oraz Szczecińska Stocznia Remontowa „GRYFIA”	9
	Fabryka Kabli „ZAŁOM”	10
	Szczecińska Fabryka Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”	11
	Stocznia „ODRA”. Fragment 1	12A
	Cukrownia Szczecin S.A.	13
	Stocznia „ODRA”. Fragment 2	12B
	Zakłady Włókien Chemicznych „CHEMITEX-WISKORD”	14
	Fabryka Kontenerów „UNIKON”	15
13 PRZEMYSŁ W POLSKIM SZCZECINIE		

Hotel robotniczy. Fot., 1975 r.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 38, s. 11.

2 PRZEMYSŁ ELEKTROMASZYNOWY I METALURGICZNY

Przemysł elektromaszynowy i metalurgiczny w polskim Szczecinie w 1945 r. należał do najbardziej zniszczonych branż. Było to w dużej mierze skutkiem działań wojennych, ewakuacji urządzeń maszynowych przez Niemców na początku 1945 r., ale także wynikiem grabieżczej eksploatacji dawnych zakładów i przedsiębiorstw przez wojska radzieckie. Historycy szacują, że zniszczenia sięgały 90%. Zasadnicza odbudowa głównych zakładów przemysłu ciężkiego rozpoczęła się w latach 1947–1949. Choć już w 1946 r. rozpoczęły działalność Państwowe Zakłady Przemysłu Motoryzacyjnego, czyli późniejsza fabryka Junaków, a w 1947 r. produkcję żelaza uruchomiła Huta Szczecin na Stołczynie.

Przemysł rozwijał się etapami. Po okresie odbudowy i uruchomienia produkcji na początku lat 50. XX w. (huta, stocznie Szczecińska, „Gryfia”, „Odra”), nowy okres rozwoju przemysłu miał miejsce w drugiej połowie tej dekady oraz w kolejnych dziesięcioleciach. Uruchomiono wówczas kolejne zakłady przemysłowe: Fabrykę Kabli w Załomiu, Szczecińską Fabrykę Maszyn Budowlanych, Zakład Przemysłu Maszynowego Leśnictwa, Fabrykę Sprzętu Elektrotechnicznego „Selfa”, Fabrykę Urządzeń Budowlanych „Hydroma” czy Zakłady Wytwórcze Aparatury Pomiarowej (1960 r.).

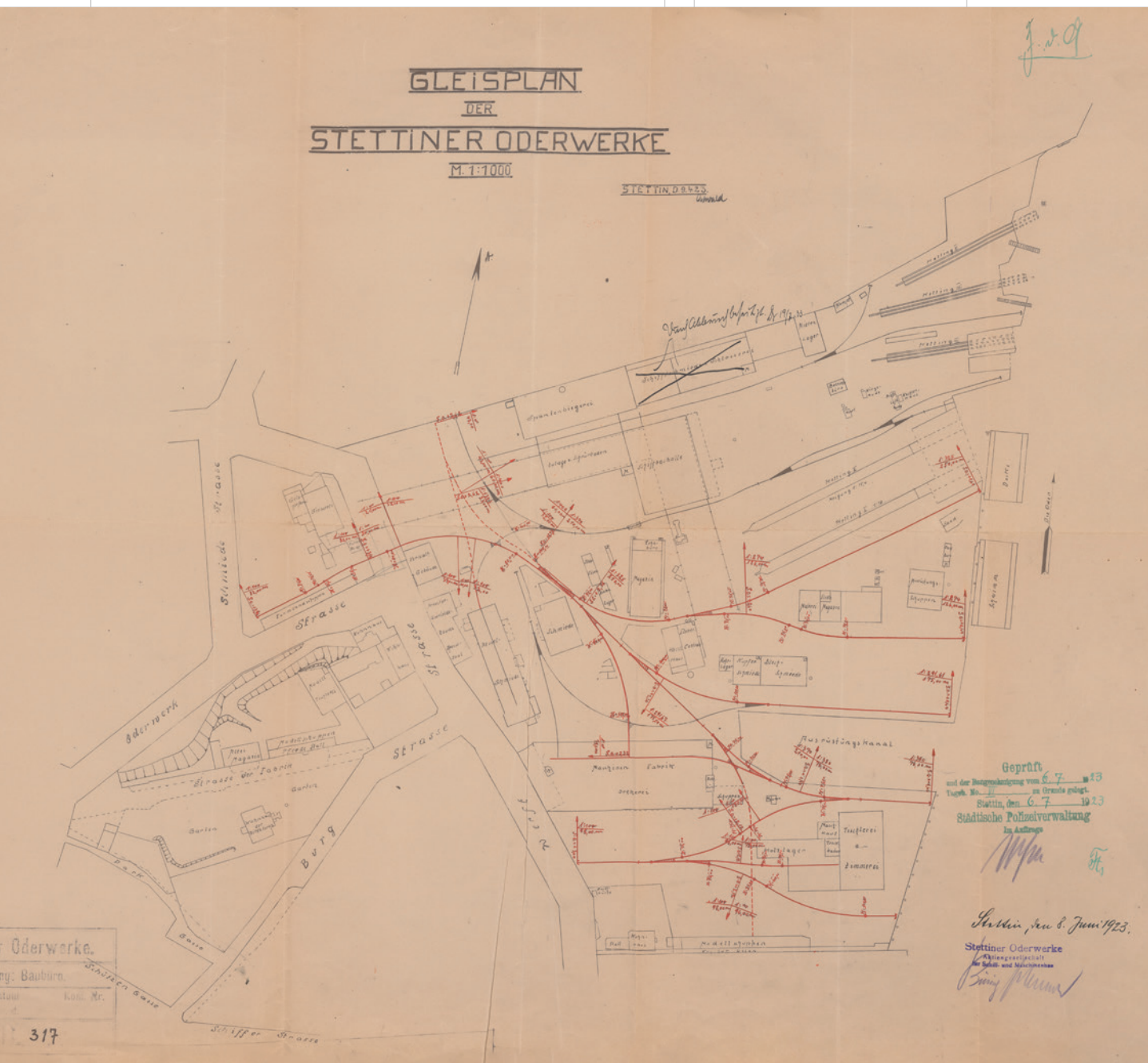
Hala montażowa Wydziału
Płonia. Produkcja zbiorników.
Fot., 1969 r.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 29.

Szczególnie znaczący rozwój przeżywała Stocznia Szczecińska im. Adolfa Warskiego. Nowe pochylnie (Wulkan) i nabrzeża umożliwiały budowę coraz większych i nowocześniejszych statków. W latach 70. XX w. stocznia osiągnęła najwyższy poziom produkcji, a także budowała wiele specjalistycznych jednostek pływających, w tym promy pasażerskie. Część zakładów otrzymała nowe siedziby, m.in. na ul. Cukrowej wybudowano od podstaw całą fabrykę dźwigów dla Szczecińskiej Fabryki Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”.

Hale fabryczne przed odbudową
zakładów w Płoni. Fot., 1956 r.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 47.

Kryzys lat 80. XX w. przemysł elektromaszynowy i metalurgiczny przeżywały ze zmiennym szczęściem. Część zakładów popadała w stagnację (Stocznia „Odra”), ale część nadal rozwijała produkcję (Fabryka Kabli „Załom”). Największy z nich, Stocznia Szczecińska, mimo sytuacji kryzysowej utrzymała się i na początku lat 90. XX w. stała się ponownie wiodącym przedsiębiorstwem w Szczecinie i na całym Pomorzu Zachodnim. Zmiany ekonomiczne w kraju po 1989 r. spowodowały jednak znaczący spadek znaczenia przemysłu metalowego, maszynowego i elektrotechnicznego w krajobrazie gospodarczym Szczecina. Zlikwidowano wiele ze wspomnianych zakładów (huta, „Famabud”, „Polmo”, „Hydroma”, Fabryka Kabli „Załom”), w tym sytuacji kryzysowej w latach 1999-2002 nie przetrwała Stocznia Szczecińska.

2.1 STOCZNIA SZCZECIŃSKA

Stocznia Szczecińska powstała w 1946 r. na terenach niemieckich zakładów „Stettiner Oderwerke”. W 1947 r. przejęto od Armii Czerwonej dawną stocznnię „Vulcan”. Do 1950 r. stocznia działała jako oddział Zjednoczonych Stocznii Polskich w Gdańsku. Zakład w Szczecinie zajmował się początkowo remontami statków, ale w 1948 r. zwodowano tu pozostawiony przez Niemców niedokończony parowiec, który nazwano „Oliwa”. W 1950 r. rozpoczęto produkcję kutrów rybackich, a w 1951 r. położono stępkę pod pierwszy statek pełnomorski, który zwodowano w 1952 r. (SS „Czułym” 3200 DWT).

W 1950 r. Stocznia Szczecińska stała się samodzielnym przedsiębiorstwem państwowym i przejęła kolejne tereny na wyspie Górna Okrętowa oraz bazę remontu statków Szczecińskiego Urzędu Morskiego, co pozwoliło na dokończenie odbudowy i rozbudowę zakładu. Uruchomiono pochylnię „Odra”. W 1959 r. nadano stoczni imię Adolfa Warskiego.

W II połowie lat 50. XX w. zaczęto budować statki z napędem spalinowym. W maju 1958 r. położono stępkę pod pierwszy motorowiec (B55 6000 DWT). W 1959 r. rozpoczęto produkcję dziesięciotysięczników B54. Zainauguowało to działalność produkcyjną nowego ośrodka kadłubowego stoczni „Wulkan”. Oddano do użytku halę prefabrykacji kadłuba, dwie pochylnie na „Wulkanie”, tlenownię, nabrzeża wyposażeniowe „Arsenał” i „Odra-Nowe” i trasernię optyczną.

Plan sytuacyjny przedwojennej stoczni „Stettiner Oderwerke”.
Skala 1:1000. 1923 r.
/ APS, ANB, sygn. I/8029.

Wodowanie drobnicowca
Józef Conrad Korzeniowski.
Fot. Anatol Weczer, 1978 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/5322.

Masowiec Powstaniec Śląski,
zbudowany w Stoczni
Szczecińskiej dla Polskiej
Żeglugi Morskiej na nabrzeżu
wypozaeniowym.
Fot. Anatol Weczer, 1970 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/5327.

Brama główna Stoczni
Szczecińskiej im. A. Warskiego.
Fot. Anatol Weczer, ok. 1970 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/302.

Obiekty stoczniowe na nabrzeżu
wypozaeniowym Odra.
W głębi pierwszy stadion, na któ-
rym rozgrywki prowadził KS Stal.
Fot. Anatol Weczer, ok. 1965 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/357.

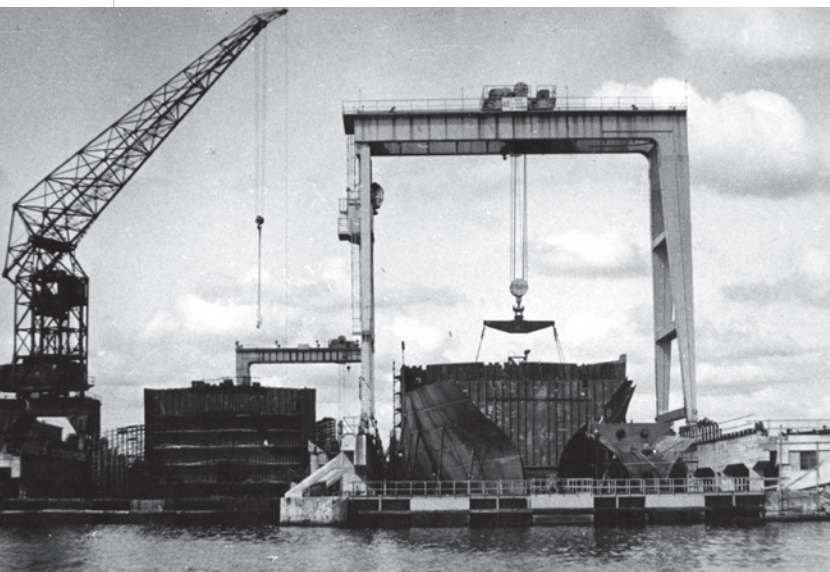

Lata 70. XX w. to okres największych inwestycji. Wybudowano nowe magazyny, kompleks obróbki i prefabrykacji kadłubów na placu Stalmacha, nabrzeża wypozaeniowe Drzetowskie-Północ i Wulkan-Południe. Ze względu na możliwości wodowania na Odrze, budowano statki średniej wielkości o wysokim standardzie technologicznym, m.in. chemikaliowce (B76), gazowce, kontenerowce (B181), promy pasażerskie (B490) i inne jednostki specjalistyczne, np. warsztatowe, oceanograficzne (B86), szkolne okręty rakietowo-artyleryjskie, bazy energetyczne oraz okręt desantowy. Odbiorcami statków byli polscy armatorzy (PŻM, PLO, PŻB), ale przede wszystkim zagraniczni (ZSRR i Niemcy).

Z końcem lat 80. XX w. stocznia przeżywała kryzys. Przeprowadzono jej restrukturyzację i przekształcono w spółkę. Od 1993 r. zakład istniał pod nazwą Stocznia Szczecińska Porta Holding S.A. Przez kolejne kilka lat przeżywała okres dynamicznego rozwoju; wybudowano m.in. nowe pochylnie „Odra Nowa”. Lecz w 2000 r. zakład popadł w kolejny kryzys i w czerwcu 2002 r. ogłosił upadłość. W jego miejsce powstała Stocznia Szczecińska Nowa, działająca do 2009 r. Od 2013 r. do chwili obecnej działa pod nazwą Stocznia Szczecińska „Wulkan”.

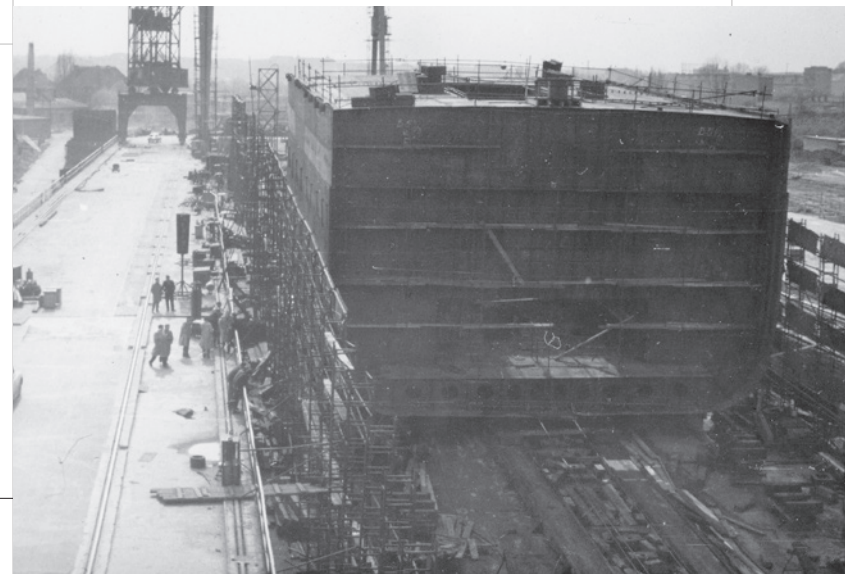

Uroczystość wodowania na
pochylni „Odra” w Stoczni
Szczecińskiej im. A. Warskiego.
Fot. Anatol Weczer, ok. 1965 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/460.

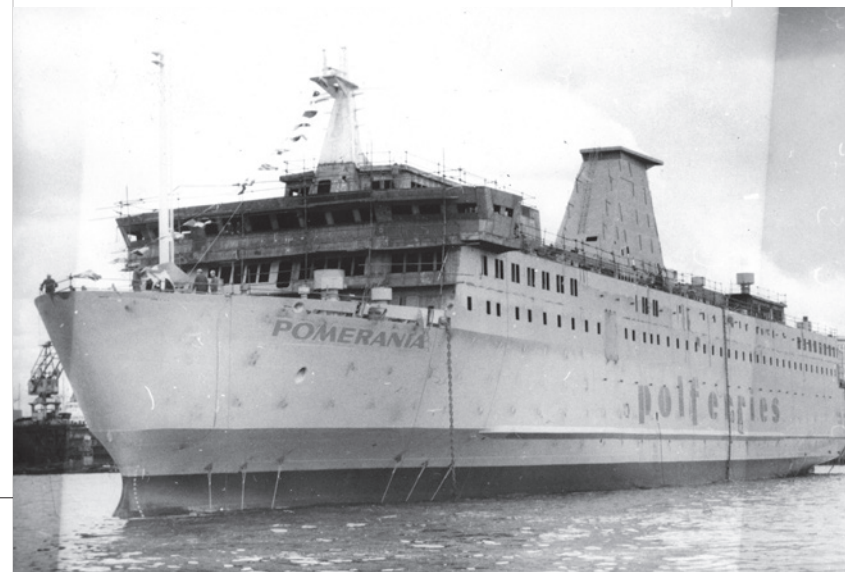

Widok od strony Odry na
pochylnię „Wulkan”
z budowanym kadłubem statku.
Fot. Anatol Weczer., ok. 1965 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/306.

Pochylnia Wulkan w trakcie
budowy statku. Fot., ok. 1965 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 234/18.

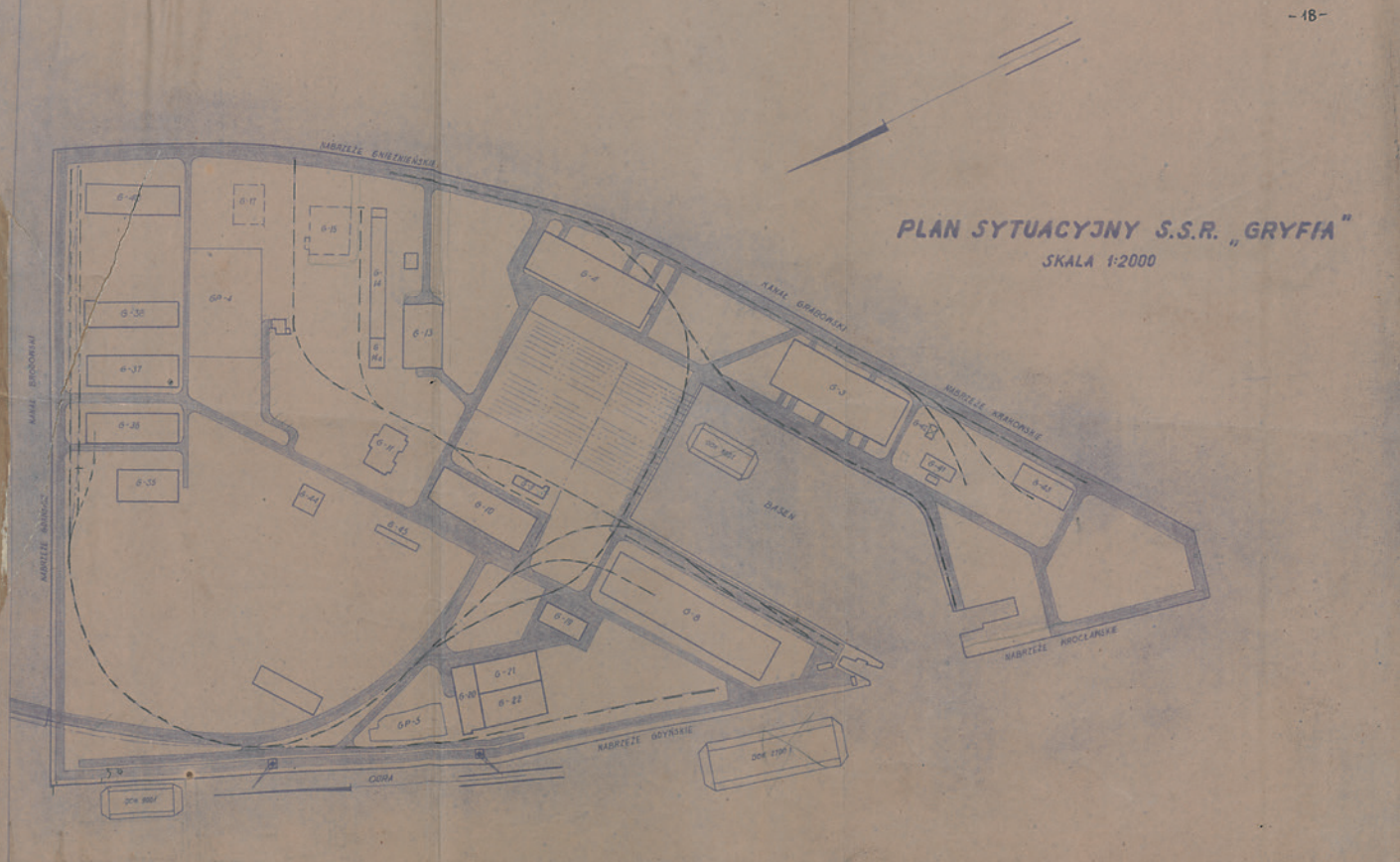

Kadłub promu pasażersko-samo-
chodowego „Pomerania” tuż po
wodowaniu 31 maja 1977 r. Statek
został przekazany Polskiej Żeglud-
ce Bałtyckiej w 1978 r.
Fot. Anatol Weczer.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/257.

Pochylnia Wulkan z suwnicą
bramową od strony Odry.
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

PLAN SYTUACYJNY S.S.R. „GRYFIA”
SKALA 1:2000

Plan sytuacyjny Szczecińskiej
Stoczni Remontowej „Gryfia”.
Skala 1:2000, 1955 r.
/ APS, Stocznia Remontowa
„Gryfia” w Szczecinie,
sygn. 1033, k. 18.

2.2 SZCZECIŃSKA STOCZNIA REMONTOWA „GRYFIA”

Początki Szczecińskiej Stoczni Remontowej „Gryfia” sięgają 1 września 1948 r., gdy powstała Spółdzielnia Pracy ŻEGLUGA zarejestrowana w Gdyni. Pierwsze warsztaty spółdzielni powstały przy ul. Nocznickiego 18/22. Profil działalności ograniczono do wydobywania i remontowania wraków.

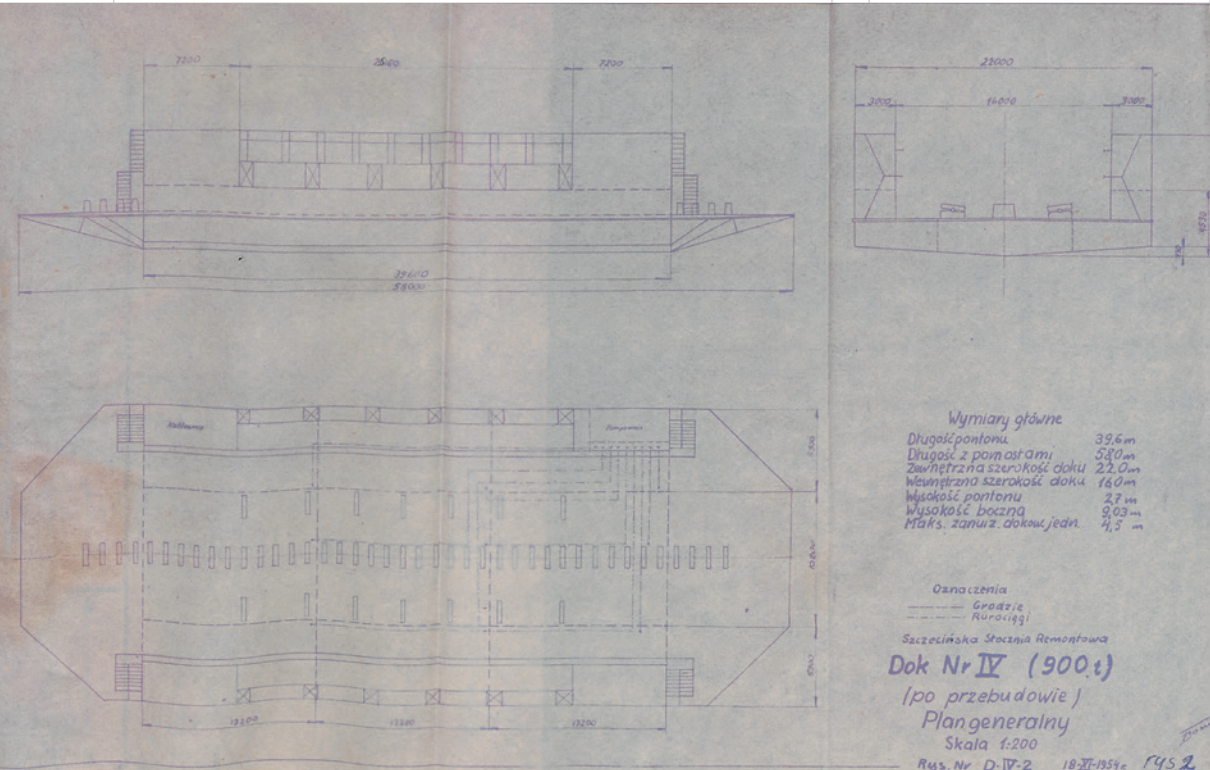
W 1950 r. Spółdzielnię Pracy ŻEGLUGA włączono do powstałej Stoczni Szczecińskiej jako wydział remontowy barek i szaland, by następnie objąć naprawą statki należące do szczecińskiej białej floty.

W 1951 r. rozpoczęto prace adaptacyjne na Wyspie Górnej Okrętowej (Gryfii), gdzie zgodnie z Uchwałą Prezydium Rządu miała powstać stocznia remontowa. Od 1953 r. „Gryfia” przeszła pod zarządek nowopowstałego Zarządu Morskich Stoczni Remontowych podległych Ministerstwu Żeglugi. Początki działalności to okres odbudowy infrastruktury i organizacja. Potencjał podnośny stanowiły doki o nośności 650, 850 i 2700 ton. Od połowy lat 50. stocznia dysponowała dokiem pływającym o pojemności 5500 ton. Pierwszym wyremontowanym statkiem pełnomorskim był PŻM Bug (500 BRT z 1939 r.).

W latach 60. stocznia rozszerzała działalność na kolejnych armatorów z krajów bloku wschodniego. Prowadziła także awaryjne remonty statków. Skrócono czas trwania remontów, nawet o 60% w porównaniu z latami 50. Doksztalcano pracowników stoczni różnych szczebli. Wdrażano technologie w zakresie prac kadłubowych, konserwacyjnych oraz kontroli jakości produkcji. Infrastruk-

Widok wysp Gryfia i Ostrów
Brdowski ze Szczecińską Stoczną
Remontową „Gryfia”. Fot.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 275/7.

Projekt doku pływającego
(4500 ton) z wyrysowaną
sylwetką statku. Rzut poziomy
i widok z boku, 1959 r.
/ APS, Stocznia Remontowa
„Gryfia” w Szczecinie, sygn. 1106.

tura stoczniowa wzbogaciła się w latach 70. o podnośnik o nośności 1700 ton wraz z pontonami, holownik Leopard, warsztaty remontu silników i obróbki mechanicznej, plac dla składu stali oraz dwa żurawie.

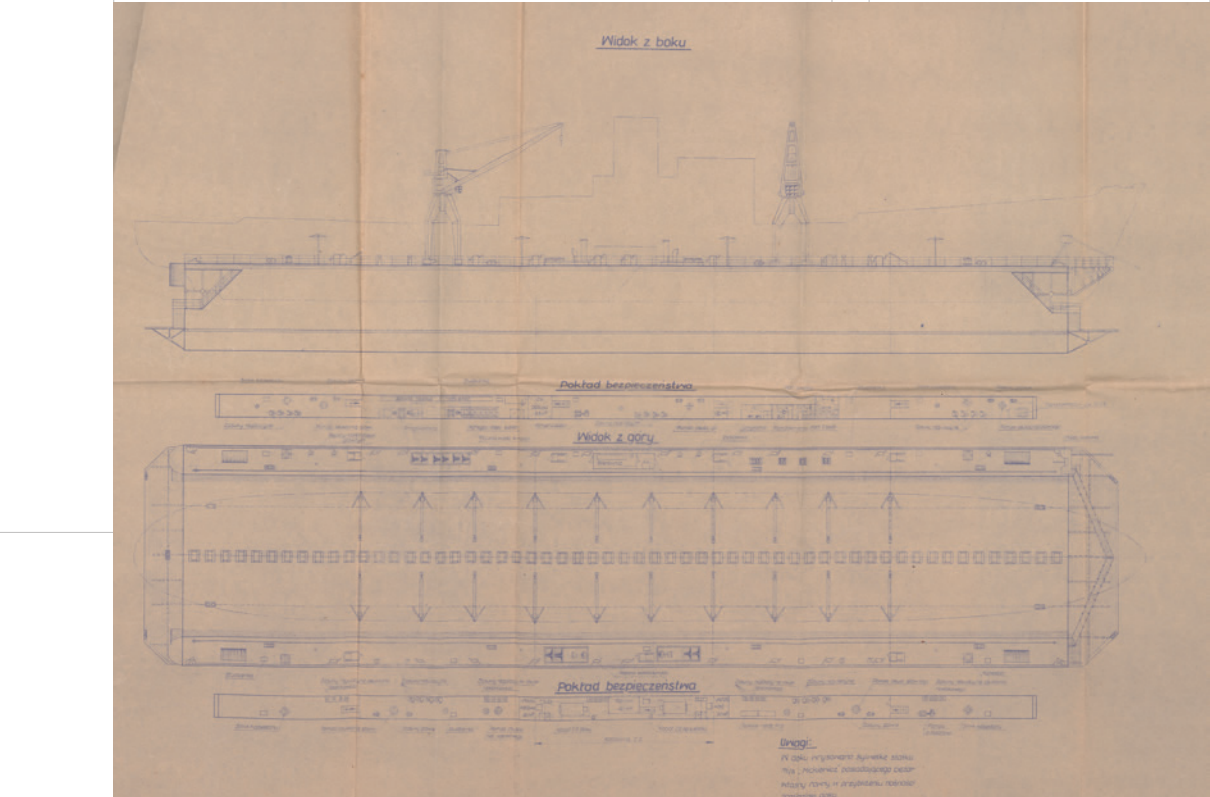
W latach 1986–1988 wybudowano dla stoczni nowy dok o nośności 15000 ton, który umożliwiał remont czterdziestotysięczników. Był to największy zakup w dziejach stoczni.

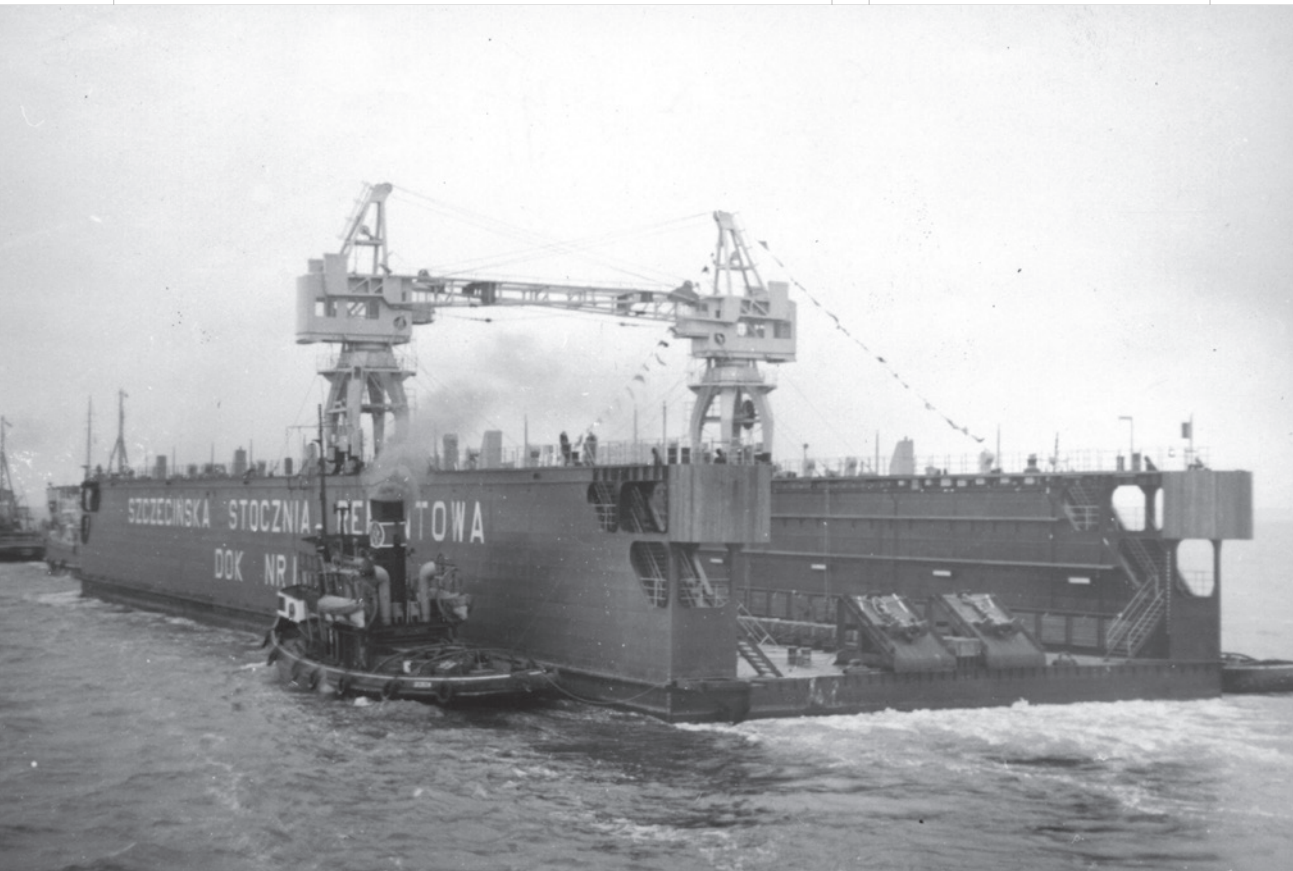
Stocznia realizowała proces restrukturyzacji. 1 kwietnia 1996 r. przekształcona została w Szczecińską Stocznę Remontową GRYFIA S.A. W latach 90. XX w. udało się również spłacić zadłużenie (ostatnia rata – 1998 r.). Mimo kolejnych kryzysów stocznia funkcjonuje do dnia dzisiejszego pod nazwą Morska Stocznia Remontowa „Gryfia” S.A.

Dok pływający Nr 1
Szczecińskiej Stoczni
Remontowej „Gryfia”.
Fot. Anatol Weczer.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/249.

Projekt doku pływającego
nr IV (900 ton). Rzut poziomy,
przekrój poprzeczny i pionowy.
Skala 1:200, 1954 r.
/ APS, Stocznia Remontowa
„Gryfia” w Szczecinie, sygn. 1111.

Dok pływający Nr 1
Szczecińskiej Stoczni
Remontowej „Gryfia”.
Fot. Anatol Weczer.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/295.

Doki pływające
na Przekopie Brdowskim.
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

Plan sytuacyjny Stoczni Remontowej „Parnica”, przy ul. Gdańskiej 35–37. Skala 1:1000. 1962 r. / APS, Stocznia Remontowa „Parnica”, sygn. 132, s. 1.

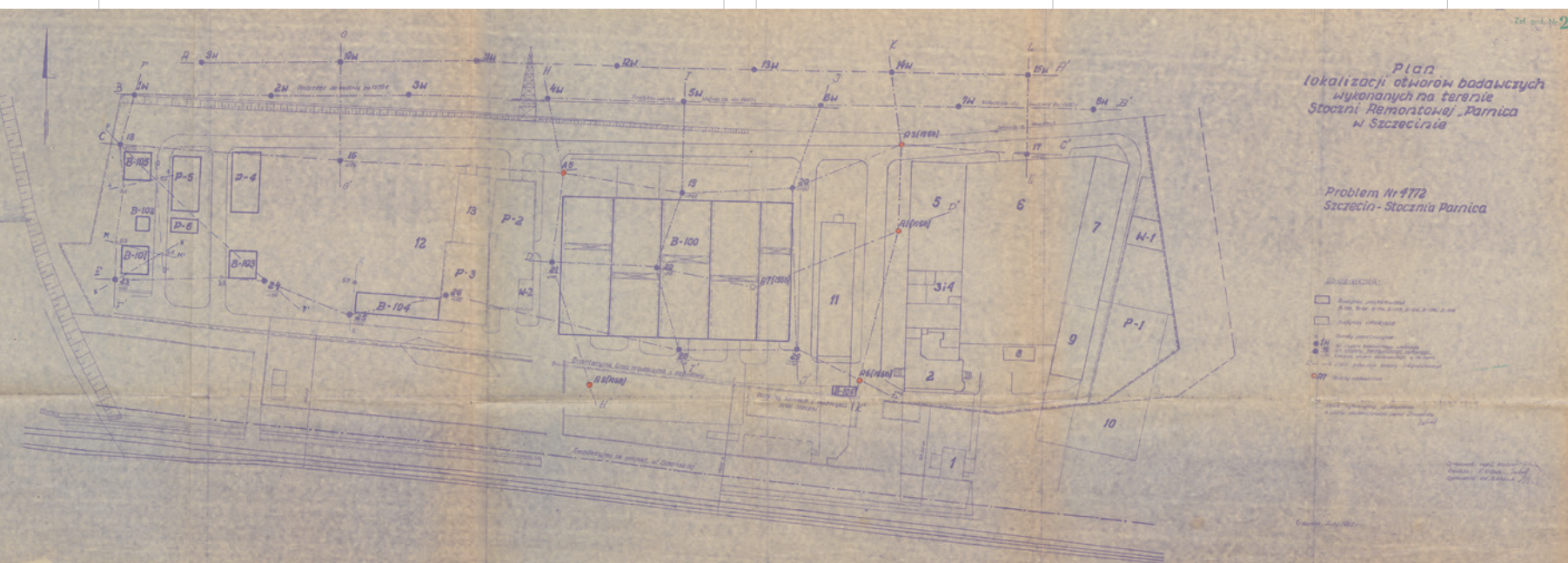
Plan sytuacyjny Stoczni Remontowej „Parnica” w Szczecinie. Skala 1:500. 1967 r. / APS, Stocznia Remontowa „Parnica”, sygn. 576.

2.3 STOCZNIA REMONTOWA „PARNICA”

Przedsiębiorstwo powstało w 1946 r. jako Odlewnia Żeliwa i Metali Kolorowych w Szczecinie przy ul. Łądy 12/14. W latach 1947–1949 działało jako Państwowa Fabryka Wyrobów Metalowych i Odlewnia Żeliwa w Szczecinie, a w latach 1951–1963 jako Szczecińska Fabryka Sprzętu Okrętowego. Nazwę Stocznia Remontowa „Parnica” w Szczecinie nadano zakładowi dopiero w 1964 r.

W 1957 r. zakład przejął Warsztaty Okrętowe PŻM przy ul. Gdańskiej 36, otrzymując tereny znajdujące się po obu stronach Parnicy. Mimo posiadania dwóch nabrzeży remontowych: typu ciężkiego o długości 395 m i głębokości 6 m i typu lekkiego o długości 140 m i głębokości 4 m, stocznia musiała korzystać z usług dokowych Stoczni Remontowej „Gryfia” w Szczecinie, gdyż nie posiadała własnych doków pływających.

Na początku głównym profilem produkcji była galanteria okrętowa oraz niewielkie remonty na statkach. Pod koniec lat 50. XX w. stocznia specjalizowała się w remontach międzyrejsowych i awaryjnych statków krajowych i zagranicznych. Wykonywano remonty urządzeń okrętowych, morskich i lądowych konstrukcji stalowych, budowano duże pławy cumownicze (m.in. dla Libii), konstrukcje stalowe w tym: platformy zwałowarek (dla ZSRR), podajniki i przenośniki hutnicze (dla Francji), rampy najazdowe i okrętowe, pokrywy lukowe (dla Szwecji). Pod koniec lat 80. XX w. w obliczu kryzysu przedsiębiorstwo podejmowało się nietypowych zleceń, m.in.: zbudowano statek pasażerski „Princesse Royal”, trawler dla armatora szkockiego, konstrukcje stalowe dla Trasy Zamkowej w Szczecinie czy też konstrukcje torowisk dla Mostu Długiego w Szczecinie oraz pojemniki na cement dla odbiorcy szwedzkiego.

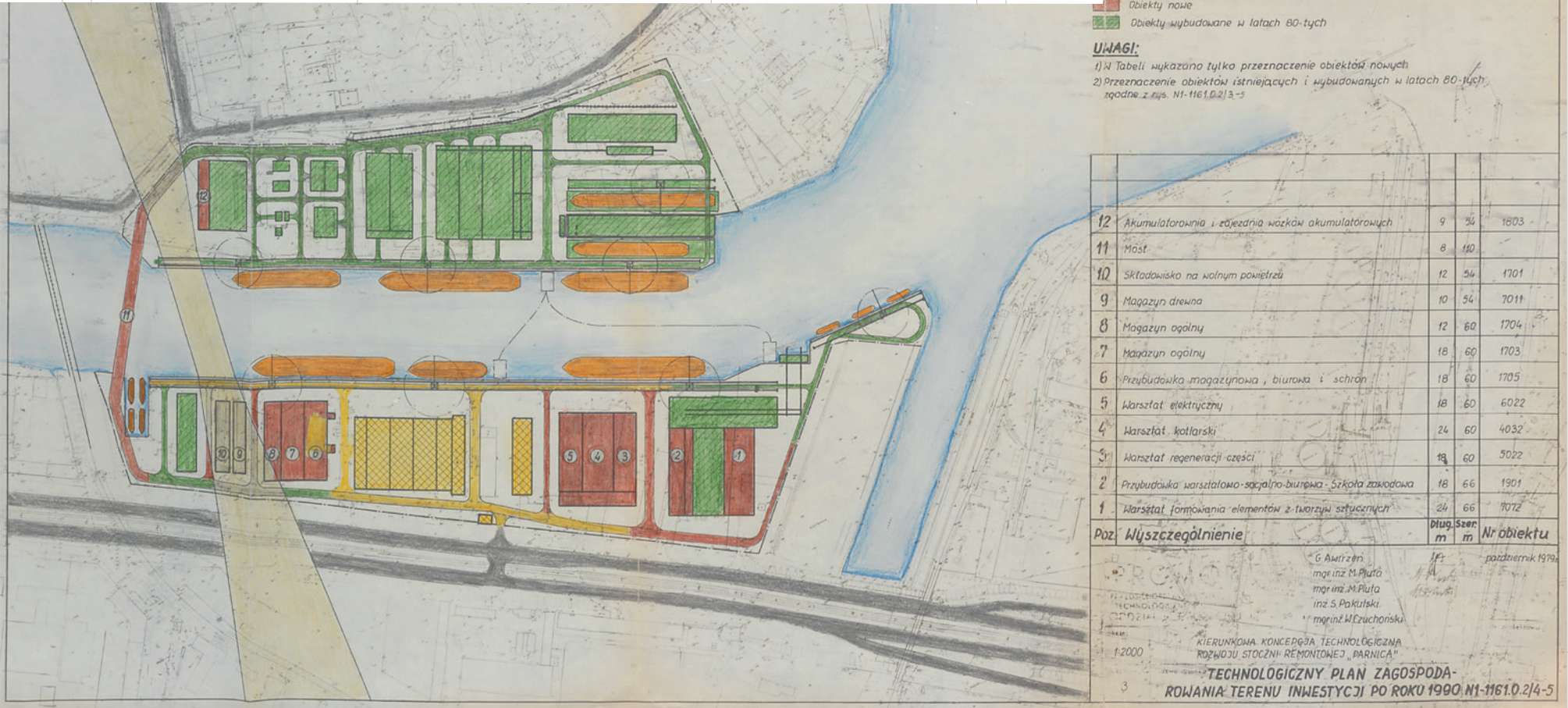

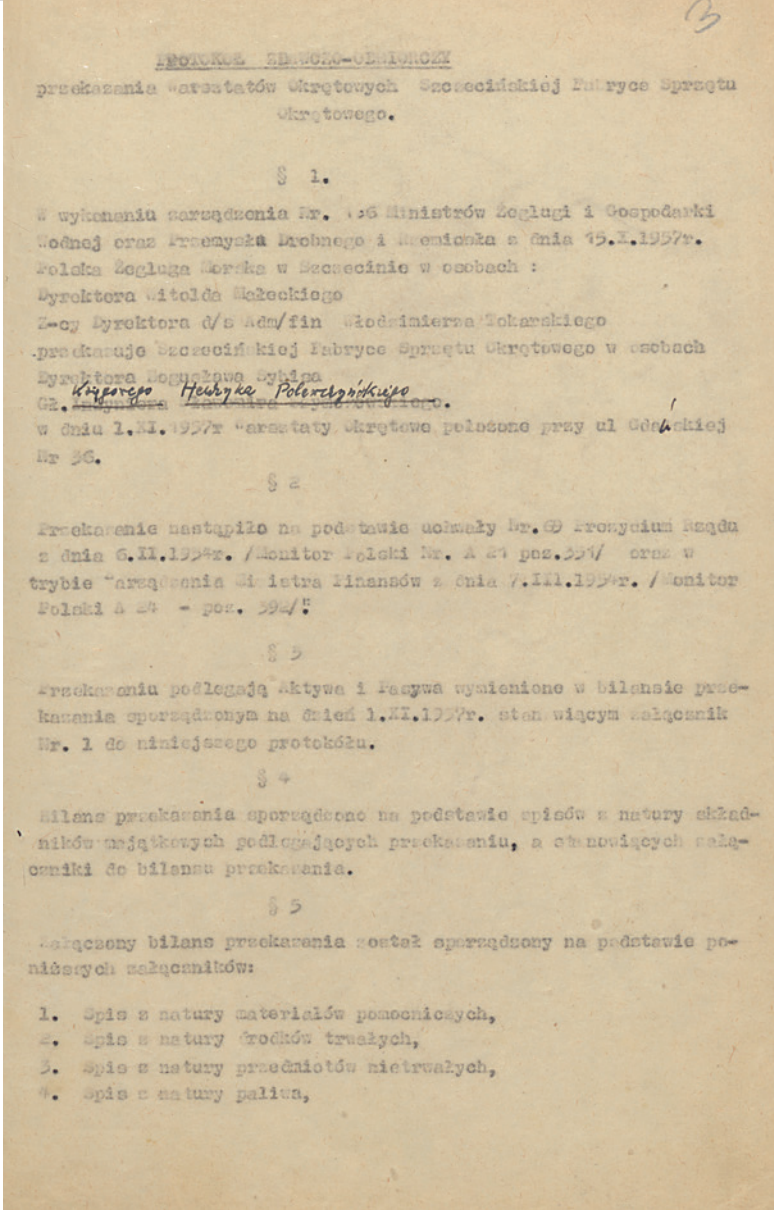

Montaż hali produkcyjnej Stoczni Remontowej „Parnica”. Fot. / APS, Zbiór Fotografii, sygn. 200/1201.

Restrukturyzacja przedsiębiorstwa rozpoczęła się na początku 1990 r. Mimo krótkiej poprawy finansowej, nastąpiło kolejne załamanie i stale rosnące zadłużenie spółki doprowadziło do ogłoszenia upadłości przedsiębiorstwa postanowieniem sądu z 10 czerwca 1999 r. Proces likwidacji trwał do 30 czerwca 2006 r. W 2008 r. majątek stoczni został wykupiony przez Grupę Makrum, w efekcie czego przedsiębiorstwo wznowiło działalność w 2012 r. jako Stocznia Pomerania. Sprzedana w 2018 r. Net Marine Group działa do chwili obecnej.

Technologiczny plan zagospodarowania terenu inwestycji po 1990 r. Kolorem żółtym oznaczono obiekty istniejące, zielonym planowane inwestycje w latach 80. XX w., czerwonym obiekty powstałe do 1979 r. Skala 1:2000. 1979 r. / APS, Stocznia Remontowa „Parnica”, sygn. 578.

Protokół przekazania warsztatów okrętowych przy ul. Gdańskiej 36 przez PŻM na rzecz Szczecińskiej Fabryki Sprzętu Okrętowego. 7 XII 1957 r. / APS, Stocznia Remontowa „Parnica”, sygn. 402, s. 3.

Dok pływający Stoczni „Pomerania” działającej w firmie Net Marine Group. / APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

Hala warsztatowa dawnej stoczni „Parnica”, obecnie „Pomerania” działająca w spółce Net Marine Group. / APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

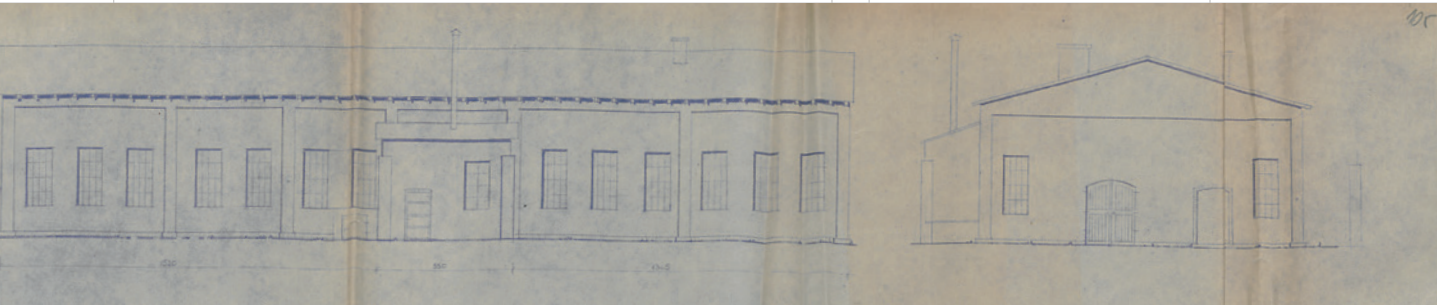
2.4 STOCZNIA „ODRA”

Plan orientacyjny usytuowania
Szczecińskiej Stoczni
Rzecznej „Odra”. 1976 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Państwowe Stocznia „Odra”
w Szczecinie,
sygn. 152, s. 7.

Zakład rozpoczął działalność stoczniową na rzecz pływającego taboru śródlądowego w 1946 r. w miejscu niemieckiej stoczni „Greifenwerft” na wyspie Zielonej i Kępie Parnickiej. Początkowo stocznia należała do przedsiębiorstwa „Polska Żegluga na Odrze”. W 1949 r. weszła w skład przedsiębiorstwa państwowego „Stocznie Rzeczne”. Po jego rozwiązaniu, 1 sierpnia 1951 r. na bazie zakładu oraz małych stoczní remontowych „Bałtyk” i „Gryf” powołano Szczecińską Stoczní Rzeczna. Wykonywała ona remonty taboru śródlądowego oraz budowała nowe jednostki m.in. promy dla Świnoujścia, barki bez napędu, chłodnie oraz pontony pływające. W maju 1975 r. Stocznia Rzeczna przejęła majątek oraz pracowników Spółdzielni Pracy Usług Portowych „Uniport” i zmieniła nazwę na Przedsiębiorstwo Państwowe Stocznia „Odra” w Szczecinie. W 1976 r. stoczní podporządkowano Ministerstwu Komunikacji poprzez Zjednoczenie Żeglugi Śródlądowej. W 1989 r. nadzór właścicielski objął wojewoda szczeciński.

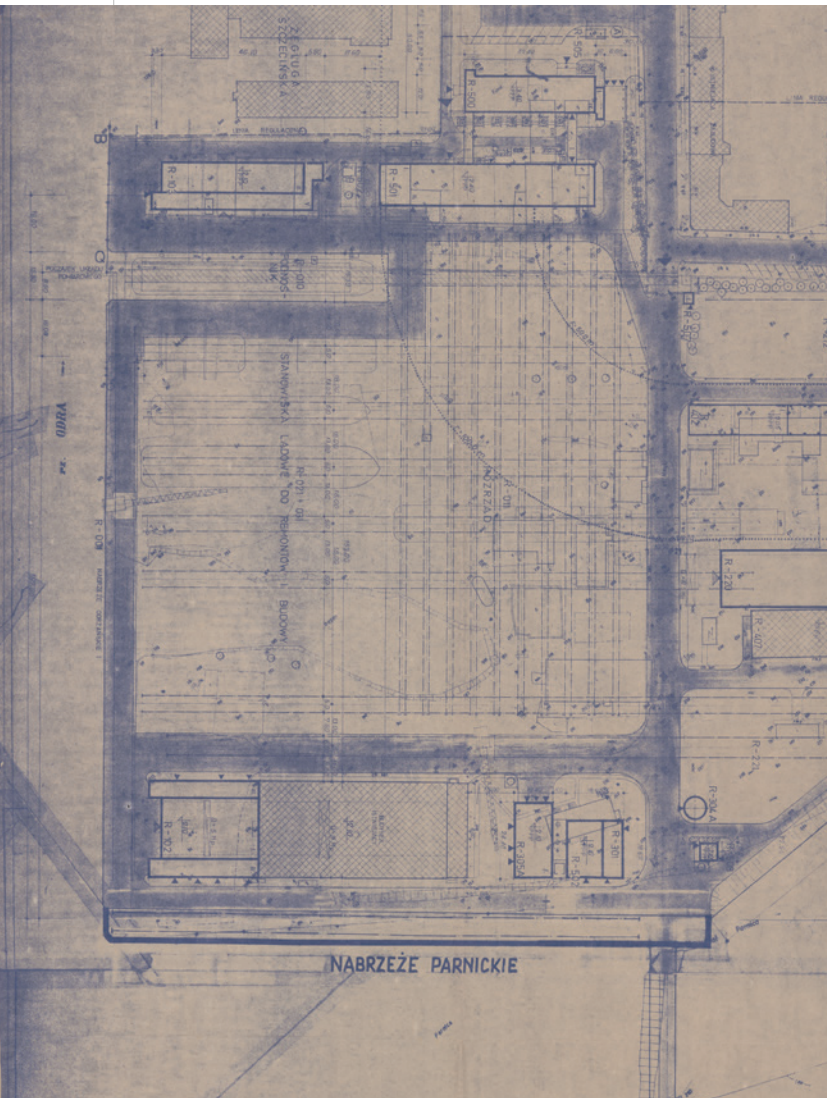
Do zadań PPS „Odra” należało wykonywanie budowy, przebudowy i przede wszystkim remontów taboru śródlądowego, budowanie nowych jednostek pływających, w tym motorówek cumowniczych, kutrów pilotowych, bunkierów do materiałów płynnych, promów samochodowych i pasażerskich, barek-chłodni oraz pchaczy rzecznych typu „Koziorożec”. W latach 1975–1980 stocznia wybudowała dwa nowe nabrzeża – Odrzańskie i Parnickie oraz połączenie lądowe pomiędzy Kępą Parnicką a Wyspą Zieloną. Ponadto świadczyła usługi w zakresie naprawy i atestacji sprzętu ratownictwa wodnego (koła i pasy ratunkowe), a także wykonywano zawiesia stalowe i osprzęt bosmański (siatki ochronne, odbijacze, drabiny pilota).

Technologiczny plan
zagospodarowania Szczecińskiej
Stoczni Rzecznej „Odra”
wraz z wykazem obiektów
i urządzeń. Skala 1:500. 1973 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Państwowe Stocznia
„Odra” w Szczecinie,
sygn. 160, s. 4.

Hala produkcji mechanizmów.
Fasada budynku. 1952 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Państwowe Stocznia „Odra”
w Szczecinie, sygn. 141, s. 105.

Od 1990 r. sytuacja ekonomiczno-finansowa Stoczni „Odra” znacznie się pogorszyła, co doprowadziło w konsekwencji do ustanowienia w 1993 r. Zarządu Komisarycznego, a w 1994 r. do ogłoszenia jej upadłości. W 1995 r. w jej miejsce powołano spółkę z o.o. „Porta Odra” w Szczecinie, która również popadła w kryzys. W 2002 r. zakład przejęła Grupa Stoczni Odra, lecz i ona nie utrzymała się na rynku. Obecnie na terenach stoczni budowane jest osiedle mieszkaniowe.

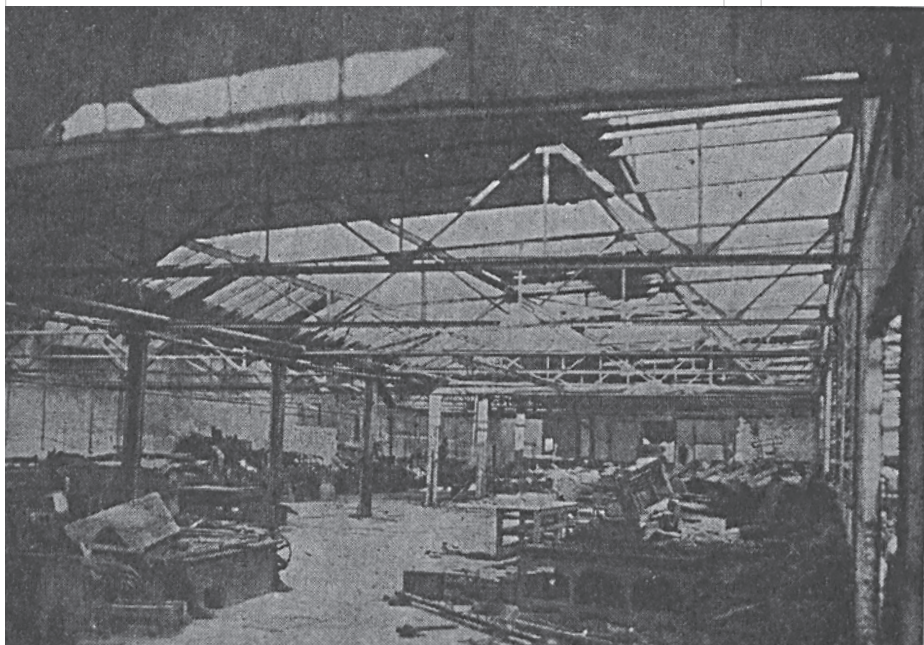
Pochylnia remontu i budowy barek
na nabrzeżu odrzańskim Szczecińskiej Stoczni Rzecznej „Odra”.
Skala 1:500. 1973 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Państwowe Stocznia „Odra”
w Szczecinie, sygn. 154, s. 14/5.

Pochylnia z barkami.
Fotografia, lata 60. XX w.
Fot. W. Chromiński.
/ *Ziemia Szczecińska*,
red. Jan Skarbowski,
Kraków 1979.

Nowa hala wyposażeniowa
Szczecińskiej Stoczni Rzecznej
„Odra” z zacumowaną nową
barką wybudowaną w zakładzie.
Fot., 1976 r.
/ *Gospodarka Morska
i Przemysł Maszynowy
Pomorza Zachodniego*,
red. Edward Graciewicz,
Szczecin 1978, s. 276.

Państwowe Zakłady
Motoryzacyjne w Szczecinie.
Fot., 1946 r.
/ *Pomorze Zachodnie*,
red. J. Deresiewicz,
Poznań 1949, s. 92.

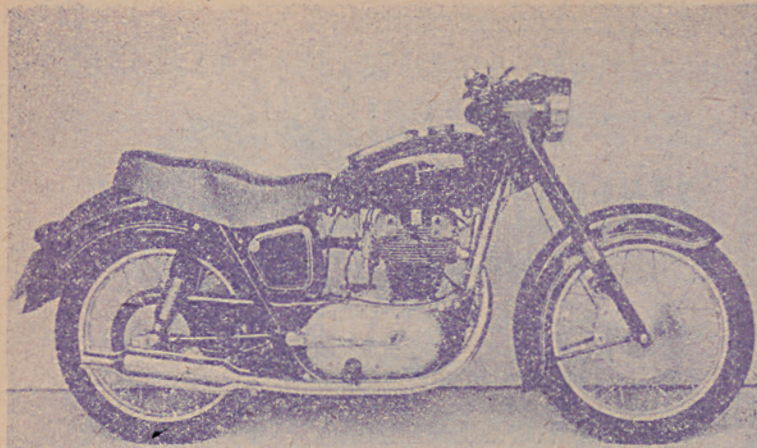
Hala produkcyjna Państwowych
Zakładów Motoryzacyjnych
w Szczecinie. Fot., 1946 r.
/ *Pomorze Zachodnie*,
red. J. Deresiewicz,
Poznań 1949, s. 93.

2.5 FABRYKA MECHANIZMÓW SAMOCHODOWYCH „POLMO”

W miejscu dawnych zakładów samochodowych Stoewer-Werke przy al. Wojska Polskiego 186 w 1946 r. otwarto Państwowy Zakład Przemysłu Motoryzacyjnego. Podjął on produkcję części zamiennych do samochodów. W 1947 r. stopniowo odbudowywaną ze zniszczeń wojennych fabrykę przejął Zakład Inżynierii „Ursus”. Państwowy Zakład Inżynierii „Ursus” Nr 2 w Szczecinie produkował podzespoły do ciągników, w tym do pierwszego polskiego traktora Ursus C-45.

W 1950 r. zakład zmienił nazwę na Fabryka Okuć i Sprzętów Metalowych – Zakład Nr 13 w Szczecinie w ramach Zjednoczenia Fabryk Okuć i Sprzętów Metalowych w Bytomiu. W 1951 r. zmieniono nazwę na Szczecińska Wytwórnia Sprzętu Metalowego „Metalosprzęt” i produkowano metalowy sprzęt medyczny (łóżka szpitalne, fotele dentystyczne i ginekologiczne, stoły chirurgiczne, szafy), a także sprzęt dla wojska.

W 1955 r. zakład przebranżowiono i rozpoczęto produkcję motocykli „Junak”. W 1958 r. zakład nazwano Szczecińską Fabryką Motocykli „Junak”. Motocykl produkowany w kilku modelach stał się ikoną polskiej motoryzacji, eksportowany był do wielu krajów, a dziś stanowi kultowy motocykl dla kolekcjonerów jednośladów. Produkowano także tzw. trójkołowce (o symbolu B20). W tym czasie trwały próby uruchomienia produkcji motocykla „Iskra” M14 i samochodu osobowego „Smyk”.

MOTOCYKL

TYP M-10

PRODUKOWANY PRZEZ

SZCZECIŃSKĄ FABRYKĘ MOTOCYKLI

Szczecin, al. Wojska Polskiego 186, tel. 23-64.

Motocykl „Junak” typ M-10 posiada górnozaworowy silnik o mocy 17 KM., zapewniający wysokie przyspieszenia i szybkości. Doskonale rozwiązana amortyzacja sprawia, że jazda motocyklem nawet w bardzo ciężkich warunkach terenowych, jest przyjemna i nie powoduje zmęczenia. Głębokie błotniki o nowoczesnym kształcie skutecznie chronią kierowcę, a szczelna osłona łańcucha wpływa na przedłużenie jego używalności. Nowoczesne hamulce o centralnych płytach odłączonych z lekkiego stopu zapewniają pełne bezpieczeństwo jazdy.

WSZYSTKIE WYŻEJ WYMIENIONE CECHY STAWIAJĄ
MOTOCYKL „JUNAK”

W RZĘDZIE NAJNOWOCZĘSNIJSZYCH MOTOCYKLI
TURYSTYCZNYCH TEJ KLASY NA ŚWIECIE 120/K

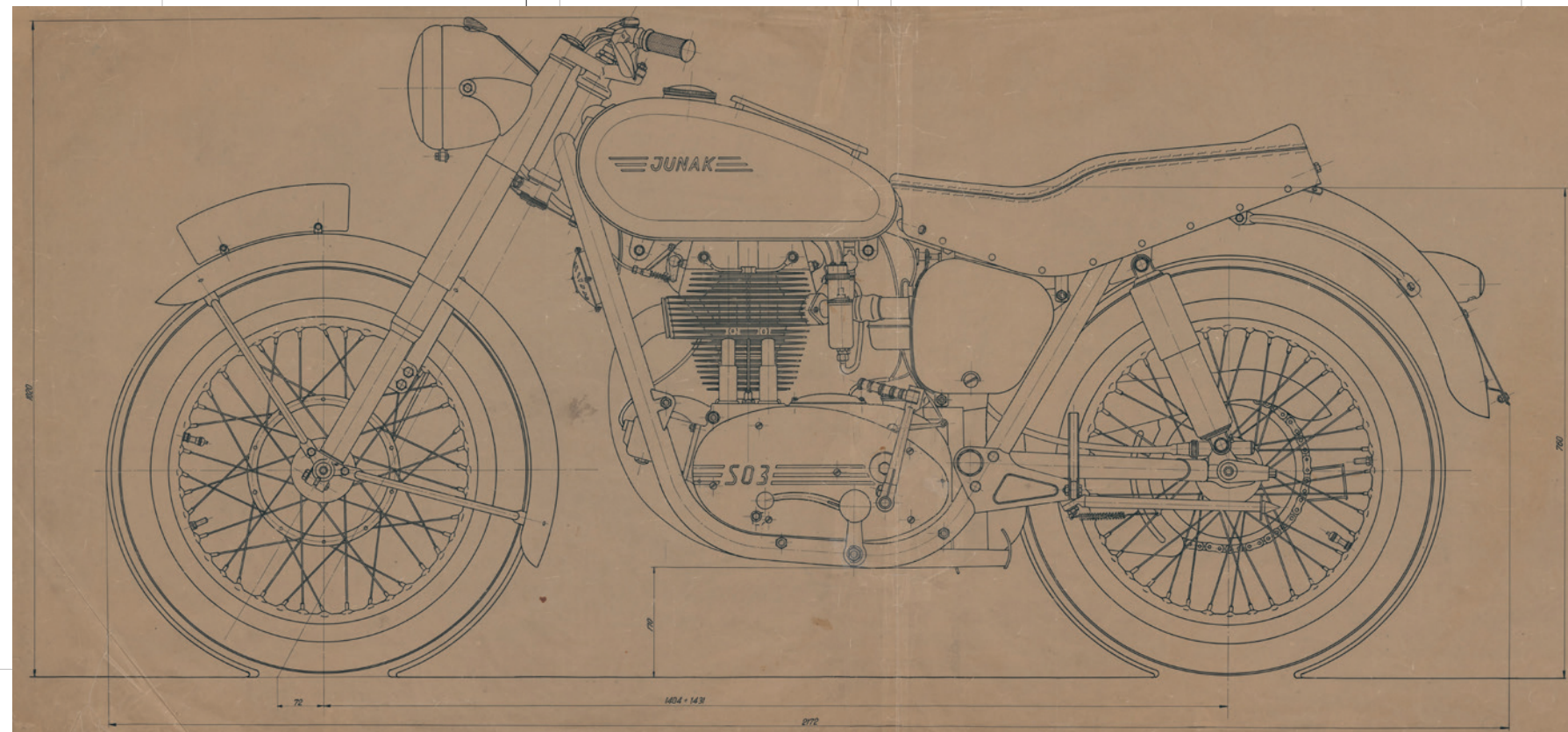
J
U
N
A
K

Reklama motocykla Junak
Typ M-10, produkowanego
w Szczecińskiej Fabryce
Motocykli „Junak”.
/ *Jeden Dzień w Szczecinie.*
Informator, oprac. Czesław
Piskorski, Bolesław Rajkowski,
Szczecin 1959.

Projekt „Junaka” M07. 1958 r.
/ *APS, Fabryka Mechanizmów*
Samochodowych „Polmo” S.A.
w Szczecinie, sygn. 466.

W 1966 r. zaniechano produkcji motocykli, a rok później zakład przemianowano na Fabrykę Mechanizmów Samochodowych „Polmo”. Odtąd wytwarzano w niej podzespoły dla przemysłu motoryzacyjnego, głównie wały napędowe oraz mechanizmy kierownicze dla Starów, Jelczów, Autosanów, ale też „Polskich Fiatów” czy Polonezów. Ponadto część produkcji szła na eksport.

W 1993 r. fabryka stała się spółką. Z czasem zakład popadł w kryzys. W 2011 r. FMS „Polmo” S.A. postawiono w stan upadłości. W 2012 r. większość hal fabrycznych została wyburzona i w ich miejsce wybudowano osiedle mieszkaniowe, a budynek biurowo-warsztatowy przebudowano na nowoczesny biurowiec.

Seria próbnych egzemplarzy samochodów osobowych Smyk,
wyprodukowanych w Szczecińskiej Fabryce Motocykli „Junak”.
Fot., 1957 r.
/ APS, Zbiór Fotografii, sygn. 16/9.

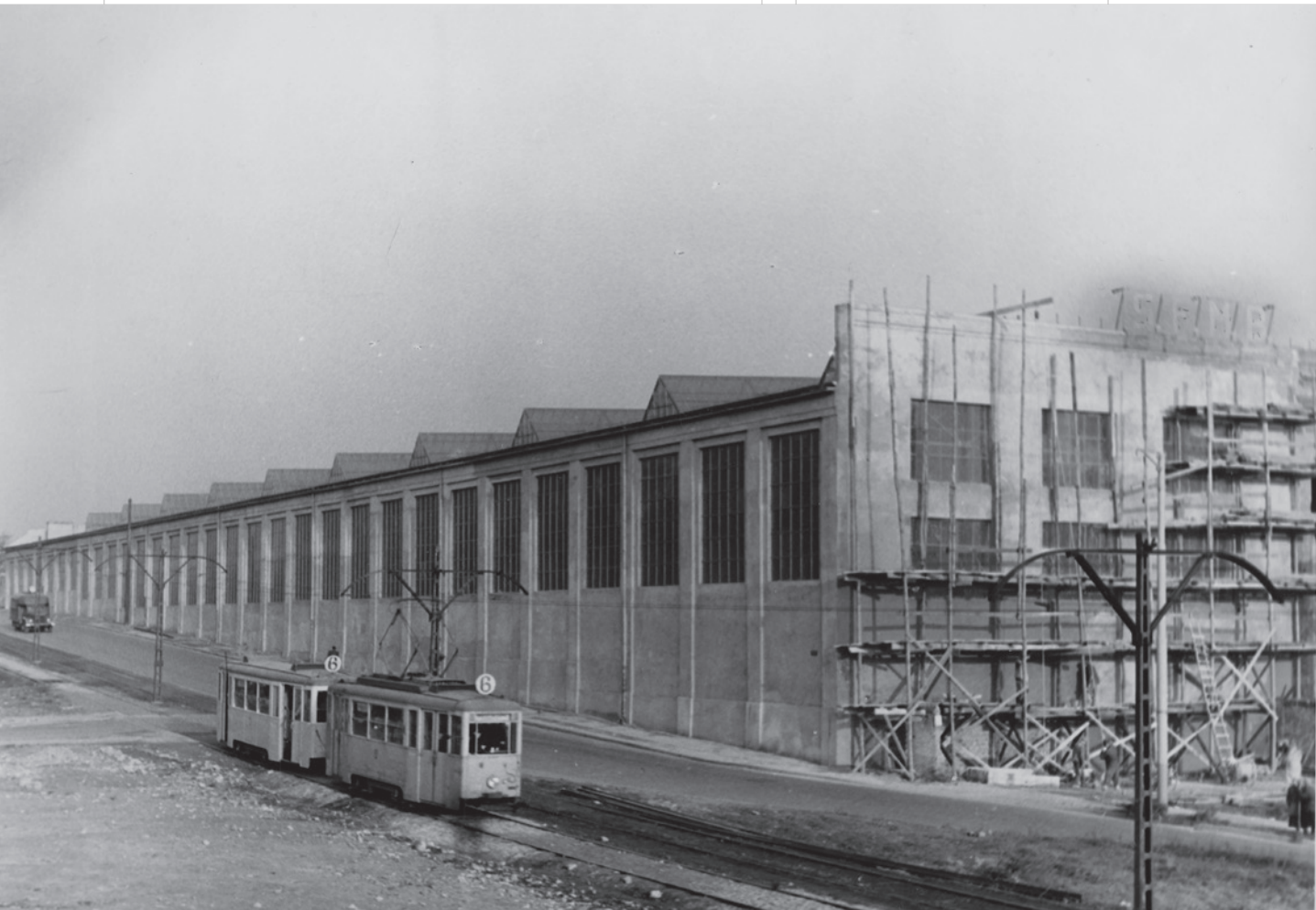

Nowo wyprodukowana partia motocykli „Junak”.
Fot. Anatol Weczer.
/ APS, Zbiór Fotografii, sygn. 220/409.

Widok na budynek biurowy
i fabryczny dawnej Fabryki
Mechanizmów Samochodowych
„Polmo” S.A. w Szczecinie od
strony al. Wojska Polskiego.
Obecnie siedziba firmy
Budowlano-Handlowo-Usługowej
„Modehpolmo” Sp. z o.o.
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

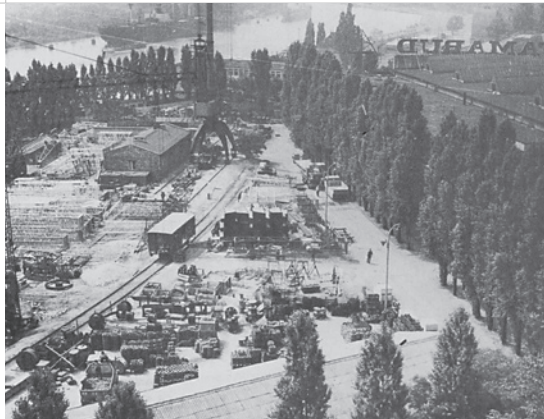

Widok od strony ul. Łady na zakłady
budowy maszyn Szczecińskiej
Fabryki Maszyn Budowlanych.
Fot. Anatol Weczer.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/117.

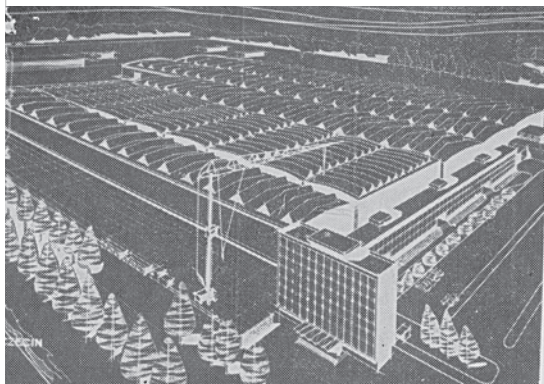
2.6 SZCZECIŃSKA FABRYKA MASZYN BUDOWLANYCH „ZREMB-FAMABUD”

Ministerstwo Przemysłu Ciężkiego 26 marca 1956 r. utworzyło Szczecińską Fabrykę Maszyn Budowlanych na terenach dawnej stoczni Nüscke & Co. AG na nabrzeżu „Arsenał” w rejonie ulic Łady i Dubois. Uruchomiono produkcję suwnic bramowych, ale głównym produktem fabryki stały się żurawie budowlane. W 1957 r. opracowano żuraw ŻB-45A i fabryka zaczęła eksportować swe wyroby. Rozbudowa zakładu pozwoliła od 1961 r. na produkcję kolejnego dźwigu ŻB-120, a następnie żurawia ŻB-80. Z czasem uruchomiono produkcję żurawi hydraulicznych samojezdnych ŻSH-4, a następnie wózków widłowych, a także dźwigów okrętowych. Eksport urządzeń prowadzono do Albanii, Bułgarii, Chin, Czechosłowacji, Finlandii, Indii, Iraku, Izraela, Turcji, Węgier, NRD, Rumunii i Wietnamu.

W 1972 r. SFMB stała się częścią Zjednoczenia Mechanizacji Budownictwa „ZREMB” w Warszawie, następnie została nazwana Szczecińską Fabryką Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”. W 1977 r. zakład wszedł w skład Kombinatu Maszyn Budowlanych „ZREMB” w Poznaniu, a w 1982 r. ponownie stał się samodzielną firmą.

Widok ogólny zakładów budowy maszyn Szczecińskiej Fabryki Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”, zlokalizowanych na nabrzeżu „Arsenał” w rejonie ulic Łady i Dubois. Fot., ok. 1970 r.
/ APS, ZREMB-FAMABUD, sygn. 398, s. 61.

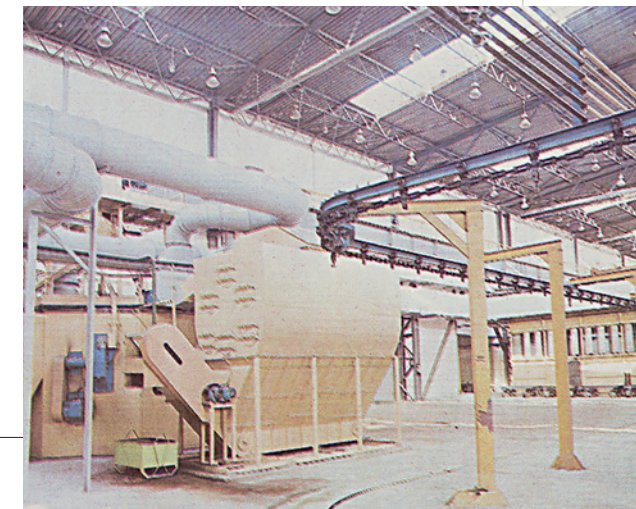
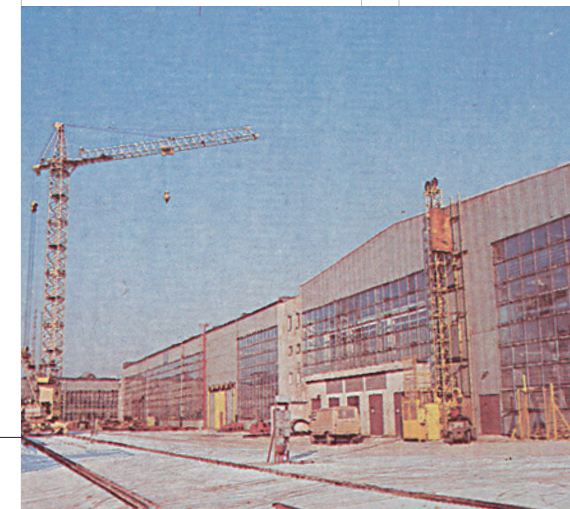
Projekt nowej hali zakładu Szczecińskiej Fabryki Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD” przy ul. Cukrowej. Fot., 1976 r.
/ APS, ZREMB-FAMABUD, sygn. 398, s. 113.

Montaż hali produkcyjnej przy ul. Cukrowej. Fot., 1976 r.
/ APS, ZREMB-FAMABUD, sygn. 398, s. 113.

(zdjęcie lewe)
Hala budowy maszyn Szczecińskiej Fabryki Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”.
Fot., 1986 r.
/ APS, ZREMB-FAMABUD, sygn. 398. Broszura, zdjęcie nr 24.

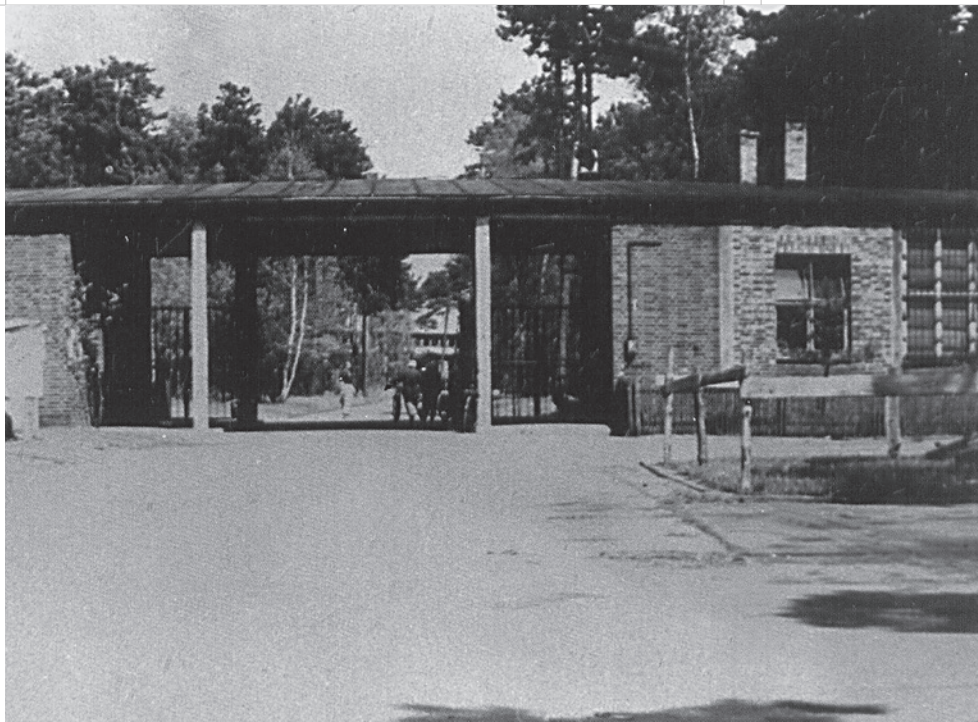
(zdjęcie prawe)
Wnętrze hali budowy maszyn Szczecińskiej Fabryki Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”.
Fot., 1986 r.
/ APS, ZREMB-FAMABUD, sygn. 398. Broszura, zdjęcie nr 21.

W 1975 r. rozpoczęto produkcję żurawia ŻB-125/80. W 1976 r. zakład przeniesiono na ul. Cukrową 12, gdzie na 20 ha wznie- siono nowy kompleks fabryczny. W związku ze spadkiem popytu na żurawie od 1983 r. rozszerzono produkcję na elementy taboru kolejowego – ramy wózków do wagonów towarowych.

W 1988 r. fabryka przystąpiła do Spółki Przemysłowej „ZREMB” Sp. z o.o. w Warszawie. W 1994 r. podjęto prywatyzację jako część podmiotu Bumar-Waryński S.A. Początkowo powstała spół- ka „Bumar-Famabud”, a 1 września 1994 r. Waryński-Famabud Spółka z o.o., która 31 maja 1995 r. przejęła majątek postawionej w stan likwidacji Szczecińskiej Fabryki Maszyn Budowlanych „ZREMB-FAMABUD”.

Nowy podmiot nie utrzymał się jednak na rynku budowy maszyn i urządzeń budowlanych oraz konstrukcji stalowych. Obecnie za- kład jest w likwidacji, a zabudowania fabryczne są wyburzane.

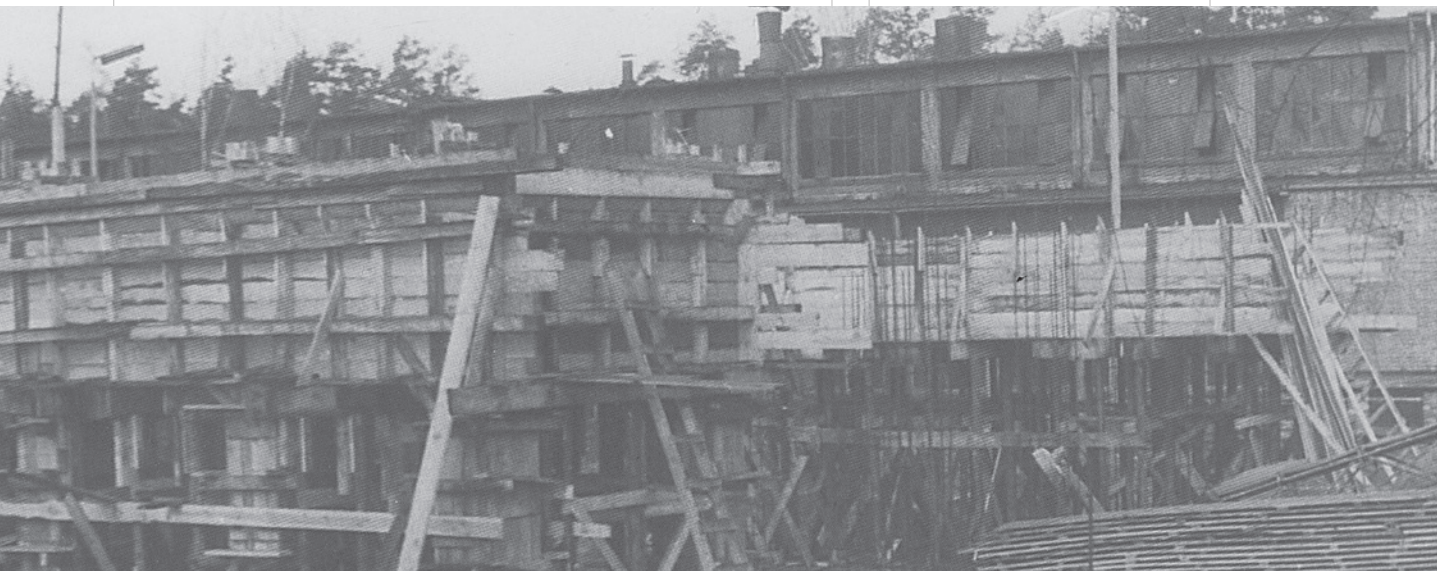

Brama wjazdowa do fabryki
Szczecińskich Zakładów
Wytwórczych Materiałów
Elektrotechnicznych w Załomiu.
Fot., 1958 r.
/ *TF Kable. Jubileusze Naszych
Zakładów 2008.* Album, s. 40.

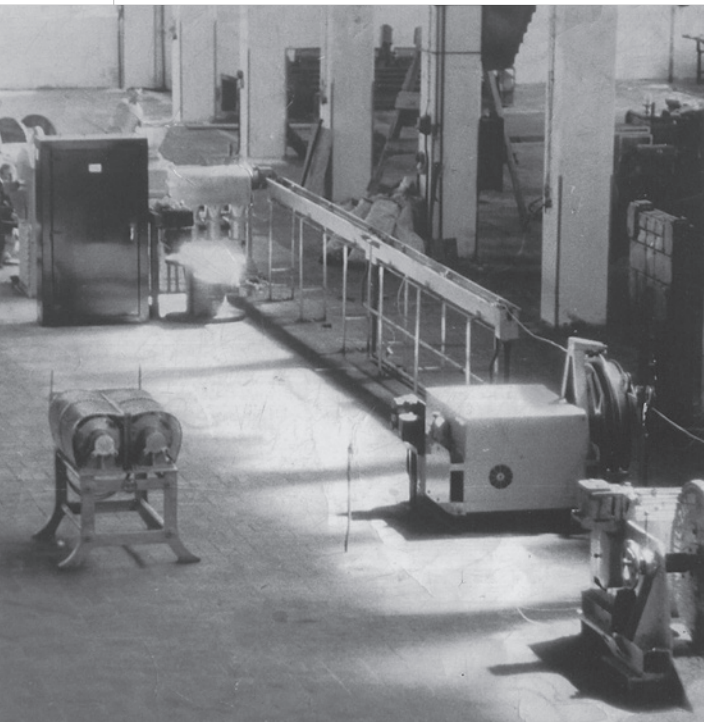
2.7 FABRYKA KABLI „ZAŁOM”

Fabryka Kabli „Załam” powstała na terenie dawnych (zniszczonych w 80% w 1944 r.) zakładów silników samolotowych Pommer-sche Motorenbau G.m.b.H. Stettin. W 1957 r. Minister Przemysłu Ciężkiego powołał Szczecińskie Zakłady Wytwórcze Materiałów Elektrotechnicznych w Załomiu koło Szczecina. Po odbudowie części hal fabrycznych uruchomiono produkcję kabli. W 1960 r. zreorganizowano zakład w Fabrykę Kabli „Załam” i włączono teren fabryki w granice miasta Szczecina. W latach 1960–1965 wzniesiono nowe zabudowania fabryczne, wyposażając je w nowoczesny sprzęt, jak np. linię ciągłej wulkanizacji. W 1968 r. produkowano 58 asortymentów przewodów i kabli.

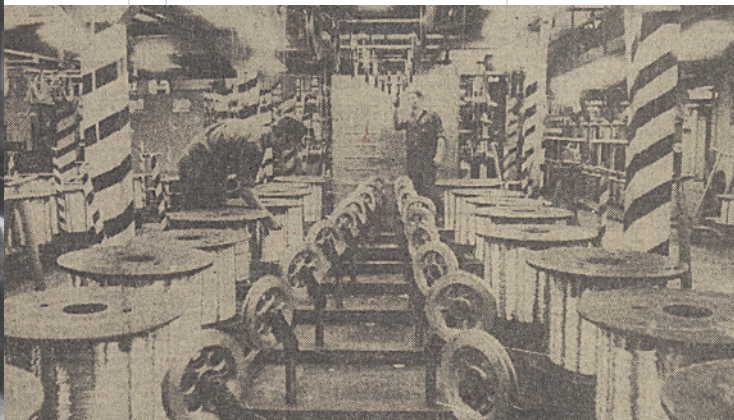
Na początku lat 70. XX w. rozpoczęto produkcję miedzianych drutów nawojowych. Utworzono nowe wydziały, m.in. trawienia walcówki miedzianej, ciągarni miedzi, narzędziowni i magazyn wyrobów gotowych. W latach 80. kontynuowano rozwój fabryki, uruchomiono wydział produkcji przewodów w izolacji z tworzyw sztucznych, zmodernizowano ciągarnię miedzi, zakupiono nowoczesne piece emalierskie. Zakład był jedną z siedmiu fabryk kabli w Polsce, zapewniając 25% zapotrzebowania na kable i przewody elektryczne, a 25% produkcji eksportowano. Produkowano kable energetyczne, instalacyjne do budynków, ale też okrętowe, górnicze itp., przewody dla urządzeń elektrycznych i elektronicznych (np. radiodiodników) i inne. W szczytowym okresie, w latach 90., asortyment obejmował 1600 produktów.

Odbudowa fabryki.
Fot., lata 60. XX w.
/ *TF Kable. Jubileusze Naszych
Zakładów 2008.* Album, s. 42.

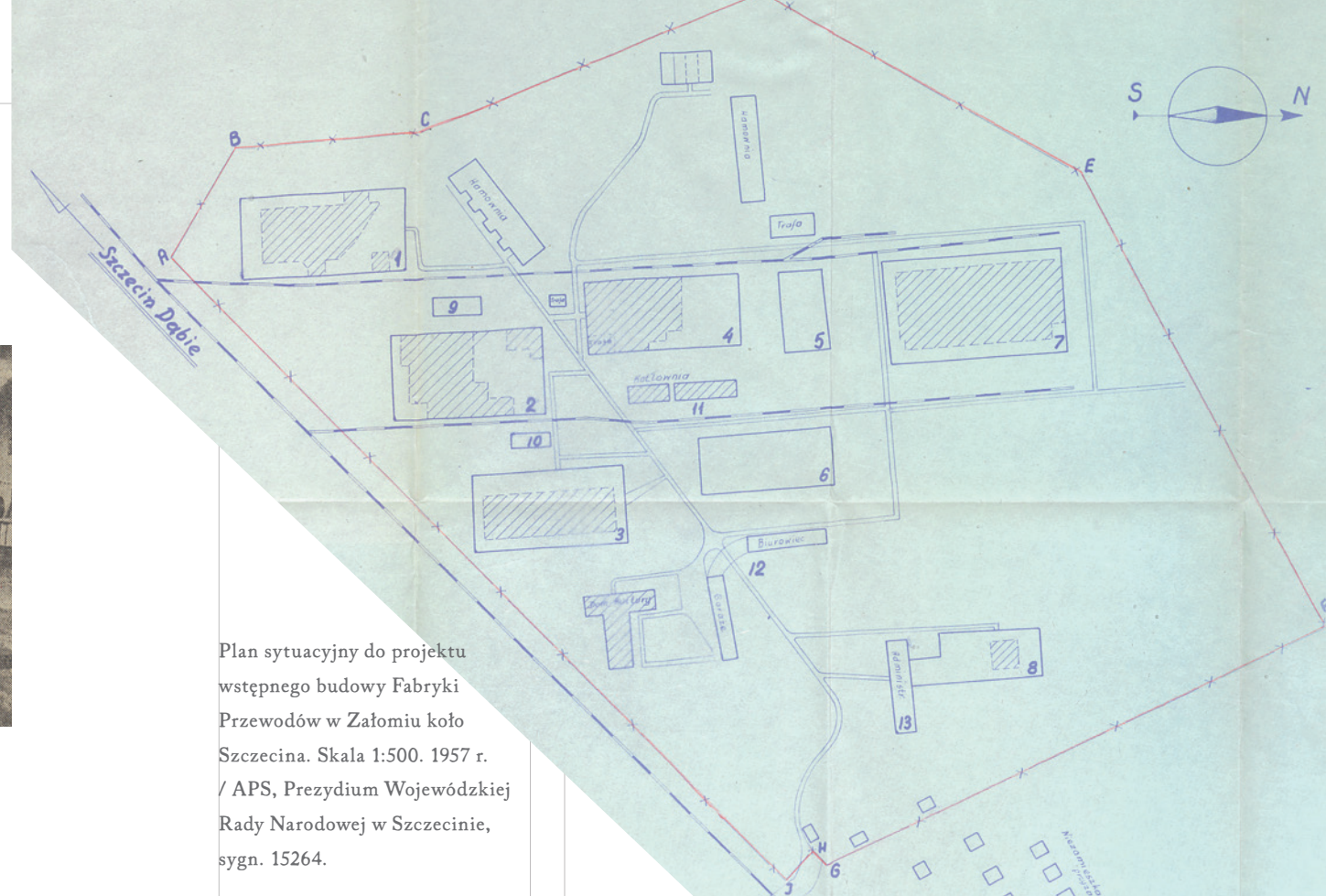
Jedna z pierwszych linii izolowania.
Fot., lata 60. XX w.
/ TF Kable. Jubileusze Naszych Zakładów 2008. Album, s. 41.

Wnętrze hali wydziału przewodów w emalii, 1977 r.
Wycinek z Głosu Szczecińskiego, 28 XII 1977 r.
/ APS, Fabryka Kabli Załom, sygn. 146.

Odbudowa hali średniociągu.
Fot., lata 60. XX w.
/ TF Kable. Jubileusze Naszych Zakładów 2008. Album, s. 44.

Plan sytuacyjny do projektu wstępnego budowy Fabryki Przewodów w Załomiu koło Szczecina. Skala 1:500. 1957 r.
/ APS, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, sygn. 15264.

Po przemianach ustrojowych Fabryka Kabli „Załom” została przekształcona w 1994 r. w jednoosobową Spółkę Skarbu Państwa, która stopniowo była prywatyzowana. Zakład produkował nadal kable i przewody elektryczne, ale także wyroby elektrotechniczne i osprzęt elektryczny.

W 1999 r. spółka stała się częścią holdingu ELEKTRIM Kable S.A., który w 2001 r. przejęła firma Tele-Fonika Kable S.A. z Myślenic. Nowy właściciel w 2008 r. podjął decyzję o likwidacji Fabryki Kabli w Załomiu. W 2013 r. zakład ostatecznie zamknięto, a zabudowania fabryczne wyburzono.

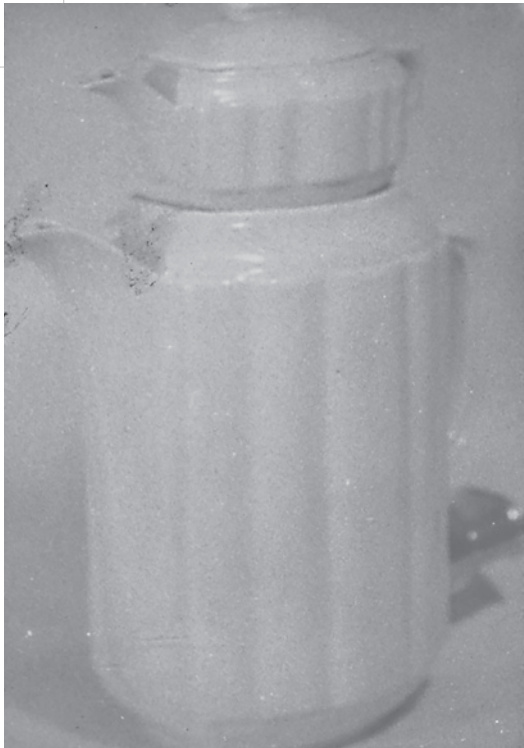
2.8 ZAKŁADY SPRZĘTU ELEKTROGRZEJNEGO „SELFA”

Plan sytuacyjny dawnej
fabryki urządzeń precyzyjnych
w Mierzynie (Möhringer
Präzisionswerk) przejętej
w 1949 r. na potrzeby
Szczecińskiej Fabryki
Mechanicznej przy ulicy
Kwiatowej 1. 1928 r.
/ APS, ANB, sygn. I/12027.

Zakłady Sprzętu Elektrogrzebnego „SELFA” powstały w zabudowaniach dawnej fabryki amunicji zniszczonej w kwietniu 1945 r. W 1949 r. podjęto odbudowę zakładu przy ul. Kwiatowej 1, do 1951 r. odtworzono część hal z przeznaczeniem na magazyny. 11 maja 1951 r. w odbudowanym zakładzie utworzono Szczecińską Fabrykę Mechaniczną. W latach 1952–1953 wybudowano biurowiec oraz odbudowano drugą część hali. W tym czasie fabryka zatrudniała 100 pracowników i produkowała szafy, zestawy kuchenne, suszarki do bielizny, szatkownice czy podstawy i koryta do sieczkarń.

W 1953 r. fabryka zaczęła wytwarzać grzejniki, a następnie im-
bryki porcelitowe oraz elektryczny sprzęt gospodarstwa domowego,
w tym żelazka i kuchenki elektryczne. Wyrób sprzętu grzejnego
był możliwy dzięki przekazaniu urządzeń, materiałów i zapasów
magazynowych z Pomorskiej Elektrowni Krajowej „Gródek” S.A.
w Toruniu, która w latach 30. rozwinęła produkcję sprzętu elektro-
grzejnego w oparciu o metodę Backera.

W 1954 r. zmieniono nazwę zakładu na Szczecińską Fabrykę Sprzętu Gospodarskiego. Cztery lata później fabrykę podporządkowano Ministerstwu Przemysłu Ciężkiego i zmieniono jej nazwę na Fabrykę Sprzętu Elektrotechnicznego, wchodzącą w skład Zjednoczenia Przemysłu Kabli i Sprzętu Elektrotechnicznego w Warszawie.

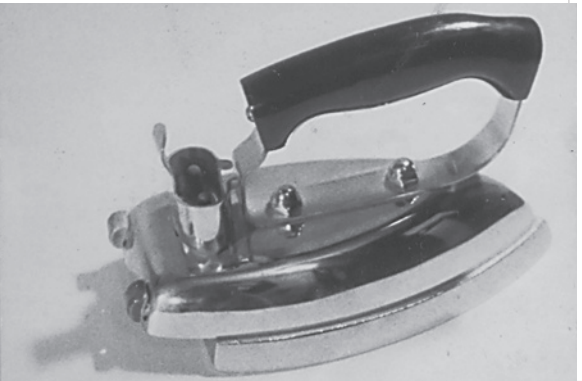
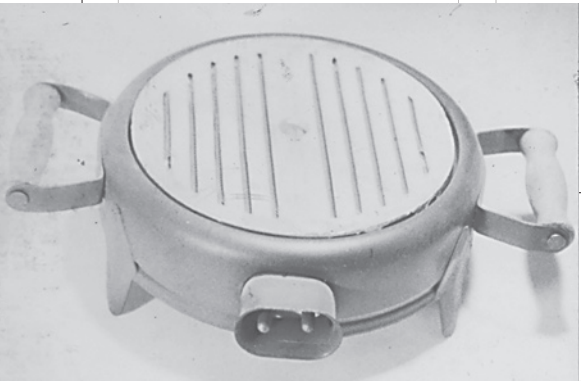
Czajnik elektryczny porcelitowy
wraz z zaparzaczem esencji
(typ IP-70). Jedno z pierwszych
urządzeń elektrycznych
małego AGD produkowanych
przez szczecińską „Selfę”
od 1955 r.
/ APS, Zakłady Sprzętu
Elektrogrzejnego „Selfa”
w Szczecinie, sygn. 88.

Ogrzewacz elektryczny
„Słoneczko” (S-26),
produkowany
od 1960 r. przez
szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu
Elektrogrzejnego „Selfa”
w Szczecinie, sygn. 88.

(po lewej)
Kuchenka elektryczna
jednopłytkowa (typ KS-15)
produkowana od 1956 r.
przez szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu
Elektrogrzejnego „Selfa”
w Szczecinie, sygn. 88.

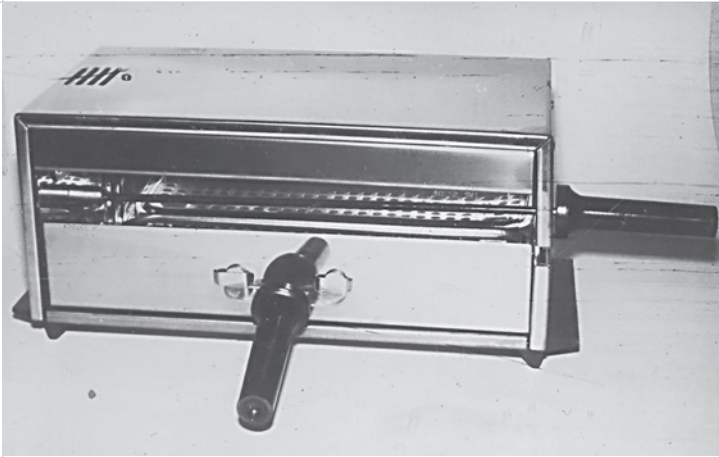
(po prawej)
Pierwszy model żelazka (typ.
Z-60) produkowany od 1955 r.
przez szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu
Elektrogrzejnego „Selfa”
w Szczecinie, sygn. 88.

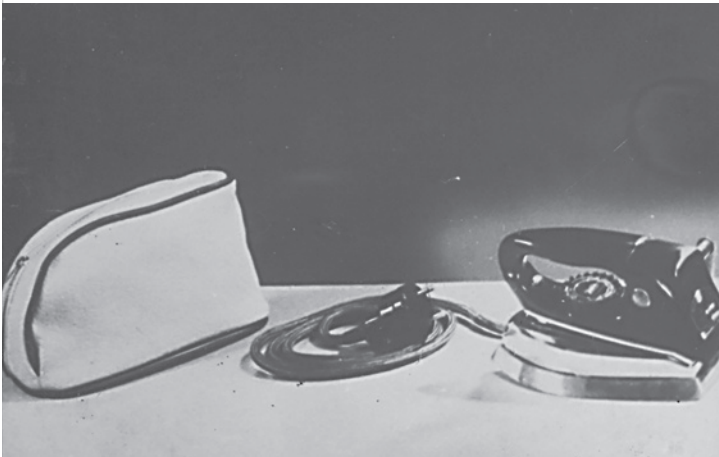
W latach 60. XX w. unowocześniono technologię produkcji. Zakład wytwarzał szeroki asortyment produktów: kuchenki, żelazka, imbryki, grzałki, grzejniki przemysłowe i kolejowe. W 1961 r. zakończono odbudowę fabryki.

W 1966 r. na drodze konkursu wyłoniono znak firmowy fabryki i wybrano nazwę „SELFA”. W latach 1975–1976 oddano do użytku dwie hale magazynowe. W 1975 r. zakład podporządkowało Zjednoczeniu „PREDOM”, a nazwę zmieniono na Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „PREDOM-SELFA”, zaś od 1980 r. fabryka miała nazwę Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „SELFA”.

W wyniku prywatyzacji w 1997 r. utworzono spółkę Selfa Sp. z o.o., która przejęła majątek dawnych zakładów. Nowa spółka wytwarzała nadal rurkowe elementy grzejne, sprzęt elektrogrzejny, jak opiekacze i imbryki elektryczne, ogrzewacze wnętrza, kuchenki. Z czasem zakład wyspecjalizował się w produkcji grzałek elektrycznych, promienników, nagrzewnic, ogrzewaczy, kabli grzewczych, czujników i termostatów. Firma Selfa Grzejnictwo Elektryczne S.A. stale się rozwija, dlatego w 2018 r. utworzyła Ośrodek Badawczo-Rozwojowy. Obecnie siedziba firmy mieści się przy ul. Bieszczadzkiej 14.

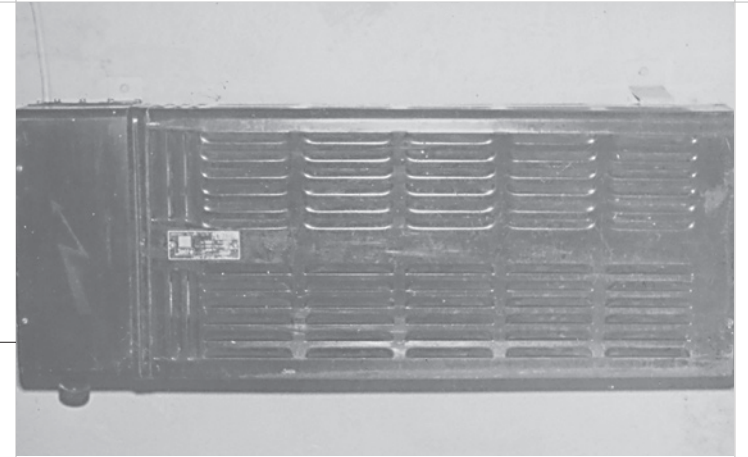

Opiekacz do grzanek.
Urządzenie produkowane od 1964 r. przez szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

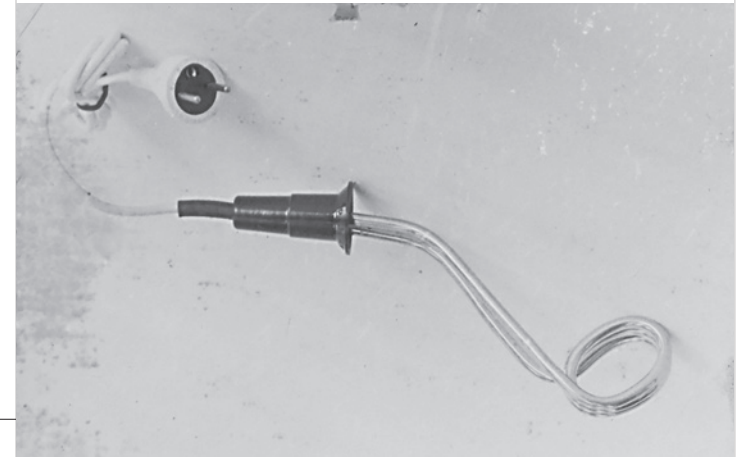

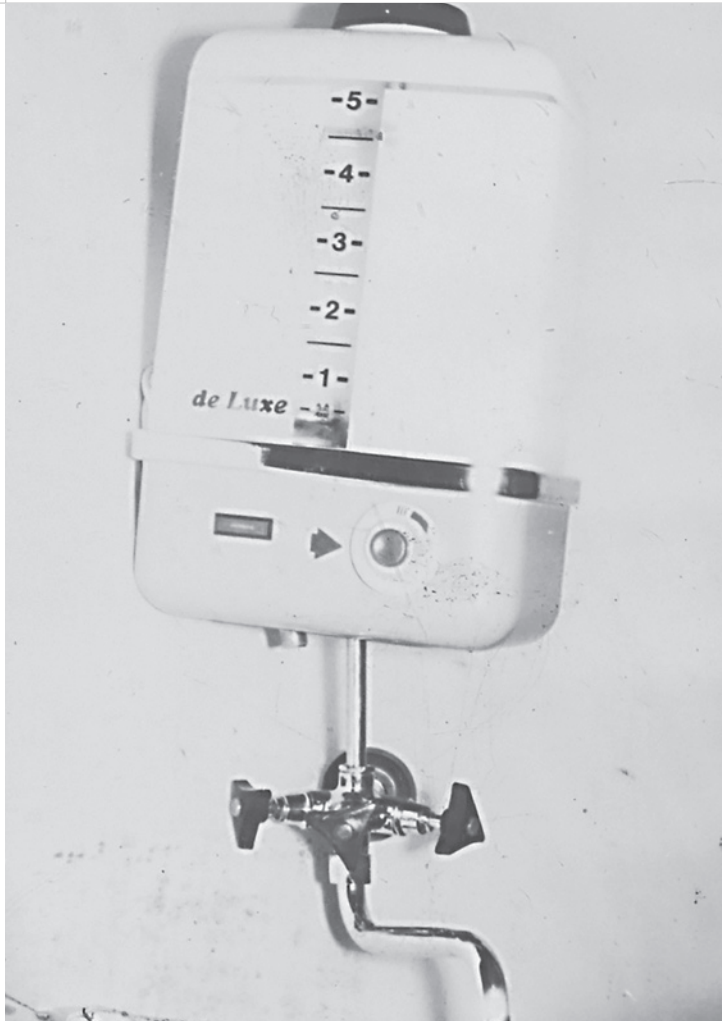
Żelazko z termoregulatorem.
Urządzenie produkowane od 1965 r. przez szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

Elektryczny grzejnik do ogrzewania wagonów pasażerskich. Konstrukcja produkowana od 1968 r. przez szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

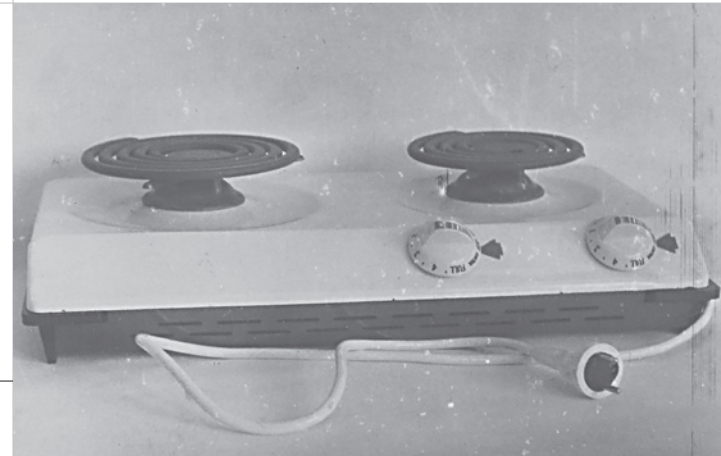
Grzałka nurkowa z przewodem uziemiającym. Konstrukcja produkowana od 1972 r. przez szczecińską „Selfę”.
/ APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

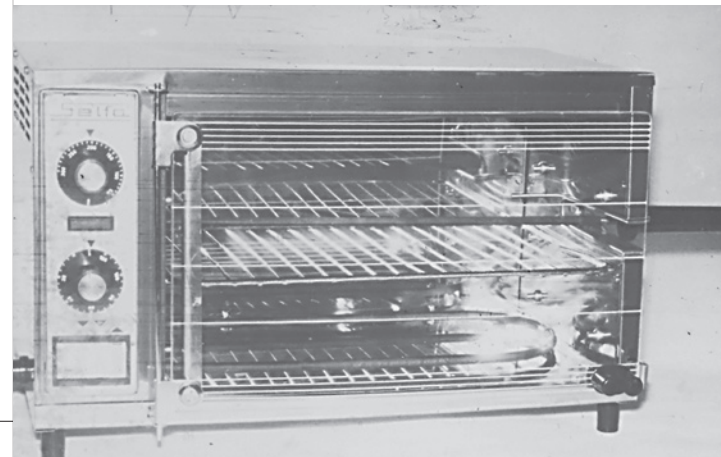

Niewielki bojler elektryczny do podgrzewania wody (typ. W-2200). Urządzenie produkowane od 1970 r. przez szczecińską „Selfę”. / APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

Kuchenka elektryczna dwupłytkowa (typ 53.001) z płynną regulacją dopływu prądu. Urządzenie produkowane od 1974 r. przez szczecińską „Selfę”. / APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

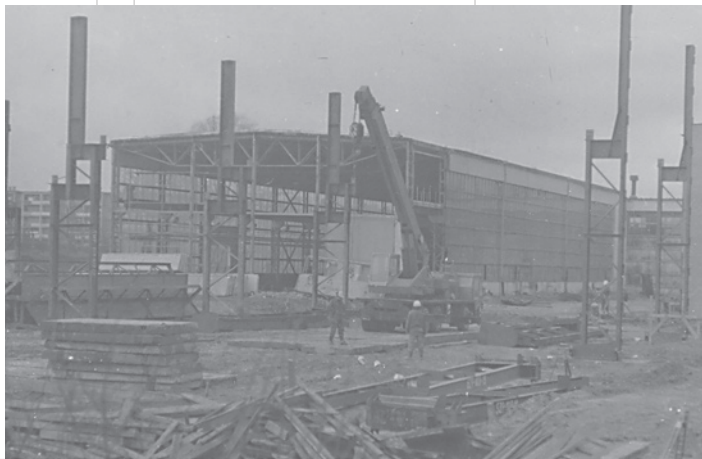

Luksusowy opiekacz automatyczny. Urządzenie produkowane od 1974 r. przez szczecińską „Selfę”. / APS, Zakłady Sprzętu Elektrogrzejnego „Selfa” w Szczecinie, sygn. 88.

Zakłady „Fakon” przed
odbudową. Fot., 1956 r.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 48.

Wydział P-3 w budowie.
Fot., lata 70.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 39, s. 8.

2.9 FABRYKA KONTENERÓW „UNIKON”

Ministerstwo Leśnictwa i Gospodarki Drzewnej powołało 24 października 1951 r. Zakłady Przemysłu Maszynowego Leśnictwa w Kijewie (ul. Zwierzyniecka 16). Zakład rozpoczął działalność w 1952 r. Produkował i remontował narzędzia, urządzenia oraz środki transportu dla leśnictwa. Wraz ze wzrostem produkcji przejęto nieruchomość dawnej papierni w Strudze nad Płonią, a w latach 1945–1960 magazyny Państwowego Urzędu Rezerw (ul. Szosa Stargardzka 38/40). Nowy oddział rozpoczął działalność 1 kwietnia 1962 r. Produkowano m.in. maszyny i narzędzia dla leśnictwa, ale także dla przemysłu chemii drzewnej i papiernictwa. W 1964 r. z Kijewa do Płoni przeniesiono dyrekcję przedsiębiorstwa. W 1965 r. podjęto produkcję dużych zbiorników, a także części do taboru kolejowego. W 1972 r. zmieniono nazwę na Fabrykę Urządzeń Wagonowych „Fakon” i przeniesiono do resortu przemysłu ciężkiego. Zdecydowano też o produkcji kontenerów, która z czasem zdominowała działalność zakładu. W 1975 r. zmienił on nazwę na Fabryka Kontenerów „Unikon” i zajmował się wytwarzaniem kontenerów 20- i 40-stopowych, a także elementów wagonów towarowych. Produkowano nawet 10 tys. sztuk kontenerów, w tym 80% była eksportowana.

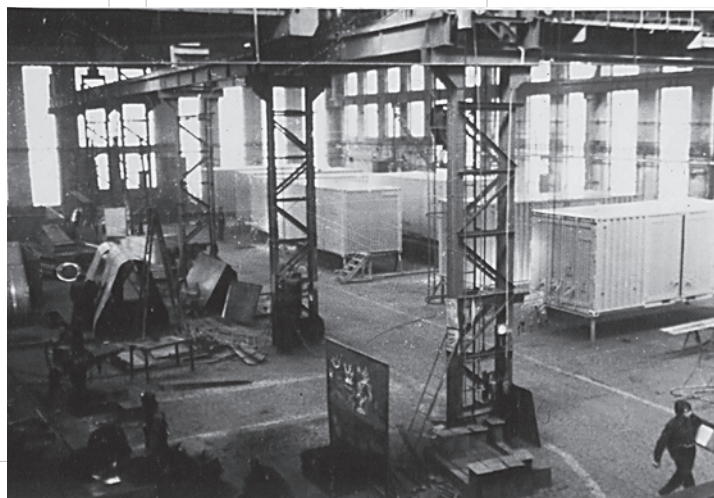
Po 1989 r. na terenie fabryki utworzono dwie spółki joint venture, pierwsza z kapitałem szwedzkim pod nazwą WI-KON TRADING, w której Fabryka Kontenerów „Unikon” posiadała 50% udziałów oraz drugą, z kapitałem niemieckim pod nazwą Unikon-International z 50% udziałów. Natomiast Fabryka Kontenerów „Unikon” ograniczyła profil działalności do świadczenia usług

Oddział mechaniczny w Płoni.
Fot., 1969 r.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 30.

Zbiorniki 15.000 l do
leżakowania piwa i wina.
Fot., 1968–1970.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 28.

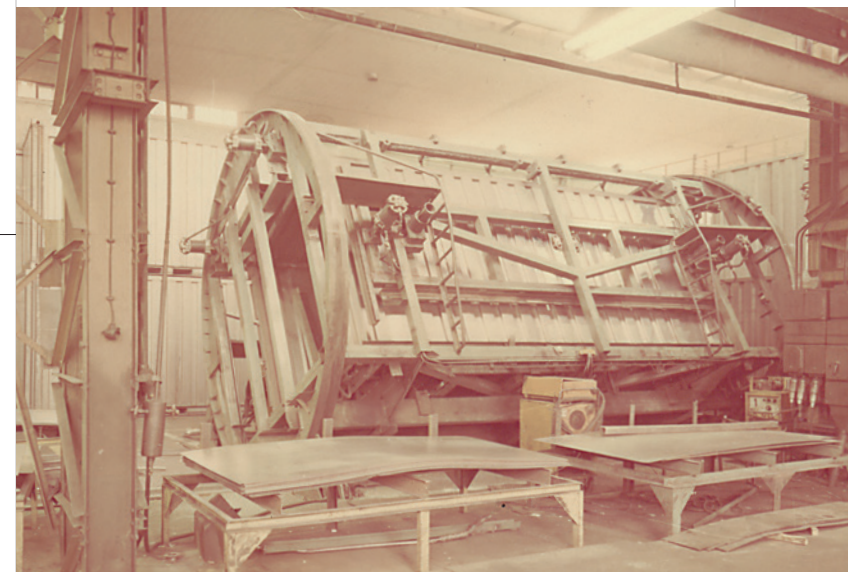

Przyrządy do spawania
pudeł kontenerów.
Fot., początek lat 80.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 39, s. 12.

Kontenery wyprodukowane
przez zakład „Unikon”.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 67

Hala montażowa Wydziału
Płonia. Produkcja kontenerów.
Fot., 1971 r.
/ APS, FK „Unikon”
w Szczecinie, sygn. 37, s. 29.

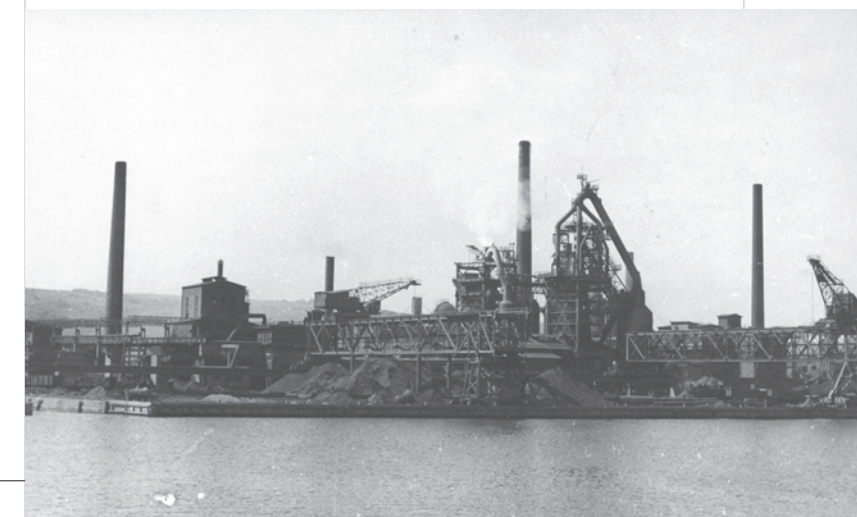
technicznych oraz obsługi administracyjno-gospodarczej na rzecz spółek. W 1994 r. doszło do sprywatyzowania fabryki pod nazwą Fabryka Kontenerów „Unikon” S.A., w skład której wchodziły Bank Rozwoju Eksportu S.A. w Warszawie oraz firma niemiecka CONTAINERTECHNIK GmbH und Co. z Hamburga. Likwidacja przedsiębiorstwa państwowego Fabryka Kontenerów „Unikon” nastąpiła w 1998 r. Spółka prywatna ogłosiła upadłość w 2006 r.

Plan orientacyjny Huty „Szczecin” z projektowanymi obiektami stalowni elektrycznej WAM. Skala 1:5000. 1977 r. / APS, Huta „Szczecin”, sygn. 633.

W 1995 r. produkcja wynosiła 190 tys. ton żelaza i stali. W 1994 r. z huty wydzielono ponownie Cementownię „Szczecin” oraz spółki celowe Exhut, Dźwighut, Remhut czy Gardahut, a sam zakład przekształcono w spółkę Skarbu Państwa Huta „Szczecin” S.A. W 1996 r. spółkę sprywatyzowano, a głównym udziałowcem został Stalexport S.A. z Katowic. W 2004 r. właścicielem stał się Kronospan, który wygasił produkcję i zlikwidował zakład zmieniając zakres działalności na przeładunkowo-składową przemysłu drzewnego (płyty i panele) i wyburzył większość budynków i urządzeń.

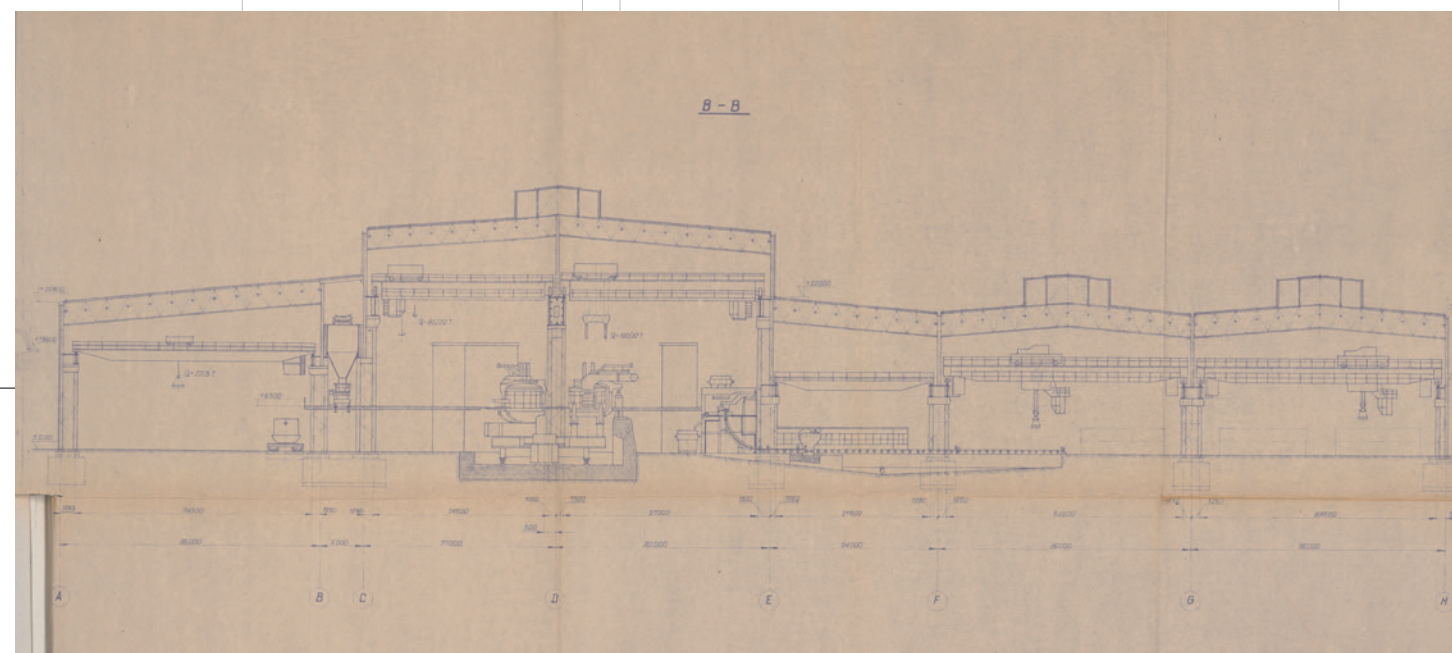

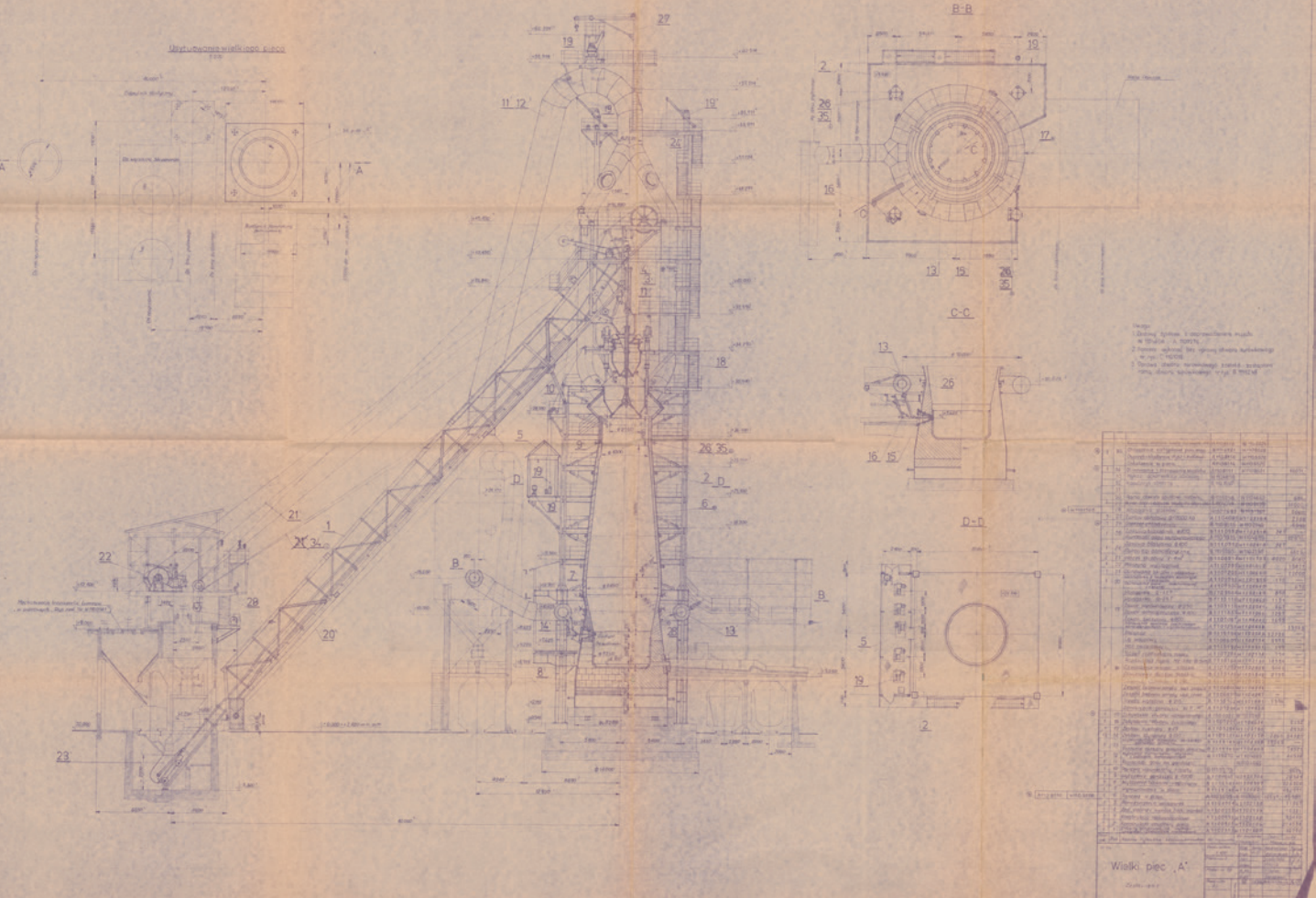
Ogólny widok Huty „Szczecin” od strony rzeki Odry. Fot. Anatol Weczer, lata 60. / APS, Zbiór Fotografii, sygn. 220/462.

Widok Huty „Szczecin” z dwoma piecami. Fot. Anatol Weczer, lata 60. / APS, Zbiór Fotografii, sygn. 220/411.

Rysunek techniczny stalowni elektrycznej. Przekrój poprzeczny. Skala 1:250. 1977 r. / APS, Huta „Szczecin”, sygn. 361.

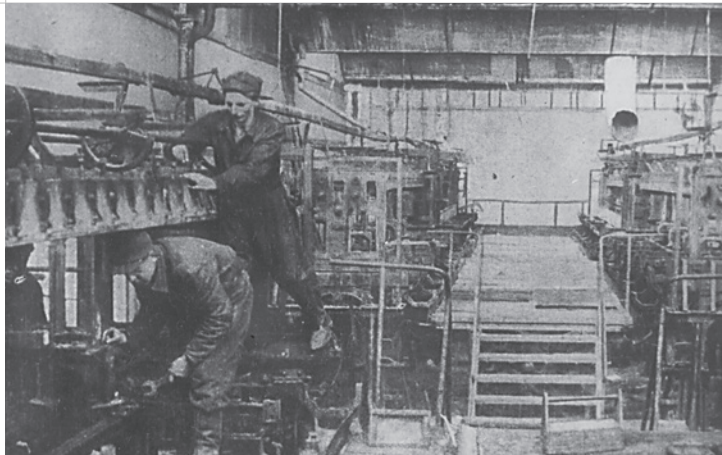

Projekt techniczny wielkiego pieca „A”. Skala 1:100. 1971 r. / APS, Huta „Szczecin”, sygn. 289.

Budynek magazynowy o konstrukcji szachulcowej. Jeden z niewielu budynków pozostałych po wyburzonej Hucie Szczecin. / APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

Plan techniczny przedstawiający budynek piecowni. Elewacja południowa. Skala 1:100. 1990 r. / APS, Huta „Szczecin”, sygn. 438.

Odbudowa hali zakładów dawnej fabryki włókien sztucznego jedwabiu. Fot. Błonko, 1945 r. / APS, Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” w Szczecinie, sygn. 1346.

Ogólny widok zakładów „Wiskord”. Na drugim planie budowa komina, najwyższego obiektu w Szczecinie. Fot. Zenon Dmochowski, początek lat 60. XX w. / APS, Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” w Szczecinie, sygn. 1346.

Widok na zabudowania fabryczne zakładów „Chemitex-Wiskord”. Fot. Błonko/Alfred Mikołajczak, ok. 1970 r. / APS, Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” w Szczecinie, sygn. 1346.

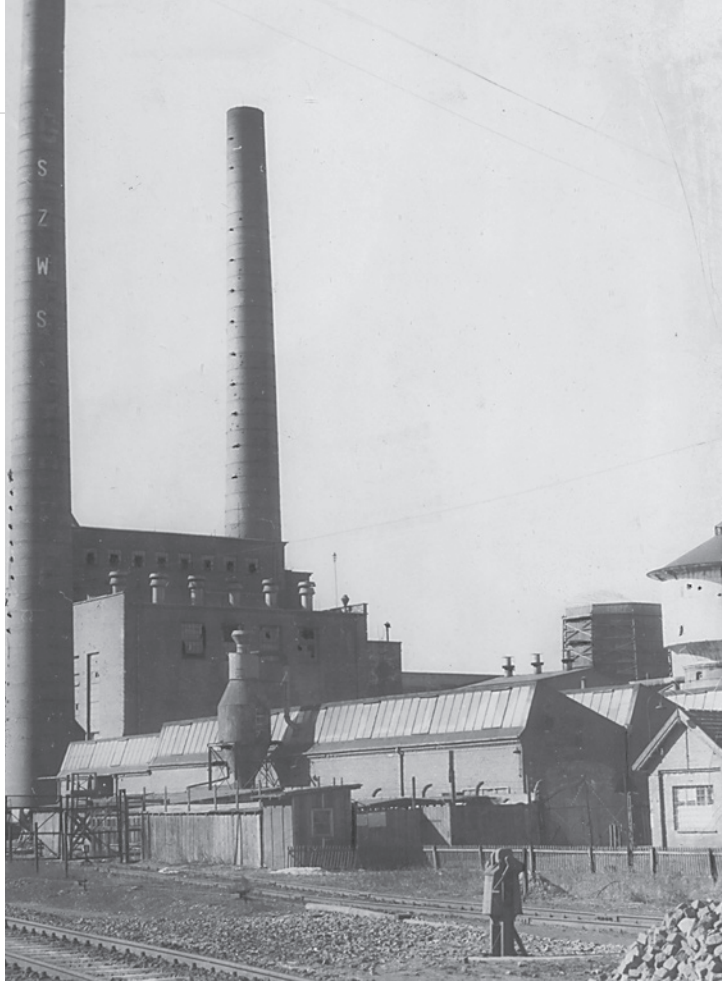
3. PRZEMYSŁ CHEMICZNY

3.1. ZAKŁADY WŁÓKIEN CHEMICZNYCH „CHEMITEX-WISKORD”

W wyniku działań wojennych fabryka sztucznego jedwabiu (Glanzstoff Fabrik Sydowsaue) w Żydowcach została zniszczona. W lutym 1946 r. Zjednoczenie Przemysłu Włókienniczego w Łodzi zorganizowało pierwszą komisję, która udała się do Żydowiec w celu zabezpieczenia fabryki i uchronienia jej przed dalszą dewastacją. Uporządkowano teren fabryki i przeprowadzono pierwsze prace remontowe, a zakład otrzymał nazwę Państwowa Fabryka Sztucznego Jedwabiu nr 4 w Żydowcach. Maszyny przedwojennej fabryki zostały rozgrabione, toteż niezbędną maszynierię sprowadzono z nieczynnych zakładów w Myszkowie i Policach.

30 kwietnia 1948 r. uruchomiono produkcję; wytwarzano wówczas włókno cięte – argonę oraz teksturę. Wkrótce rozpoczęto wytwarzanie włókien wiskozowych wykorzystując do tego maszyny z Wielkiej Brytanii typu „Nelson”. W 1949 r. nazwę zmieniono na Szczecińskie Zakłady Włókien Sztucznych, a w 1951 r. na Zakłady Włókien Sztucznych „Wiskord”.

Od 1953 r. wykorzystywano już maszyny rodzimej produkcji, w tym przędzarki typu WP-3. Od 1956 r. uruchomiono produkcję kordu, tj. wiskozowego jedwabiu technicznego mającego zastosowanie w przemyśle gumowym, wykorzystywanym do produkcji opon.

Widok na zabudowania przemysłowe „Chemitex-Wiskord” z bocznic kolejowej.
Fot. Anatol Weczer, początek lat 60. XX w.
/ APS, Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” w Szczecinie, sygn. 1346.

Widok hali przędzalni włókien syntetycznych.
Fot. Anatol Weczer, początek lat 60. XX w.
/ APS, Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” w Szczecinie, sygn. 1346.

Kasety magnetofonowe 60- i 90-minutowe produkowane w Zakładach Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord”. II poł. lat 70.
/ Zbiory prywatne prof. Macieja Szukały.

W latach 60. XX w. wprowadzono nowe procesy technologiczne przy produkcji kordu o wyższych parametrach. W 1966 r. rozpoczęto wytwarzanie kordu super I, a w 1969 r. super II, wykorzystując nadal maszyny produkcji kordu klasy standard.

W 1973 r. fabryka otrzymała nazwę Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” i rozpoczęło produkcję przędzy teksturowej, w 1974 r. skrzyń z tworzywa sztucznego dla rybołówstwa, w 1975 r. włókna polipropylenowego. W 1976 r. fabryka podjęła produkcję kaset magnetofonowych, w tym kasety 60- i 90-minutowe. Te ostatnie produkty stały się symbolem zakładu. W latach 80. XX w. włączano nowe produkty m.in. karboksymetylocelulozę.

W 1994 r. zakład przekształcono w „Wiskord” S.A. Mimo rozwijania produkcji (wielkość i asortyment) zakład przegrał z konkurencją zagraniczną i popadł w długi. W 2000 r. ogłoszono upadłość.

Pozostałością zakładu jest komin „Big Tower” liczący 252 m wysokości. Niższy, 100-metrowy, wyburzono w 2022 r.

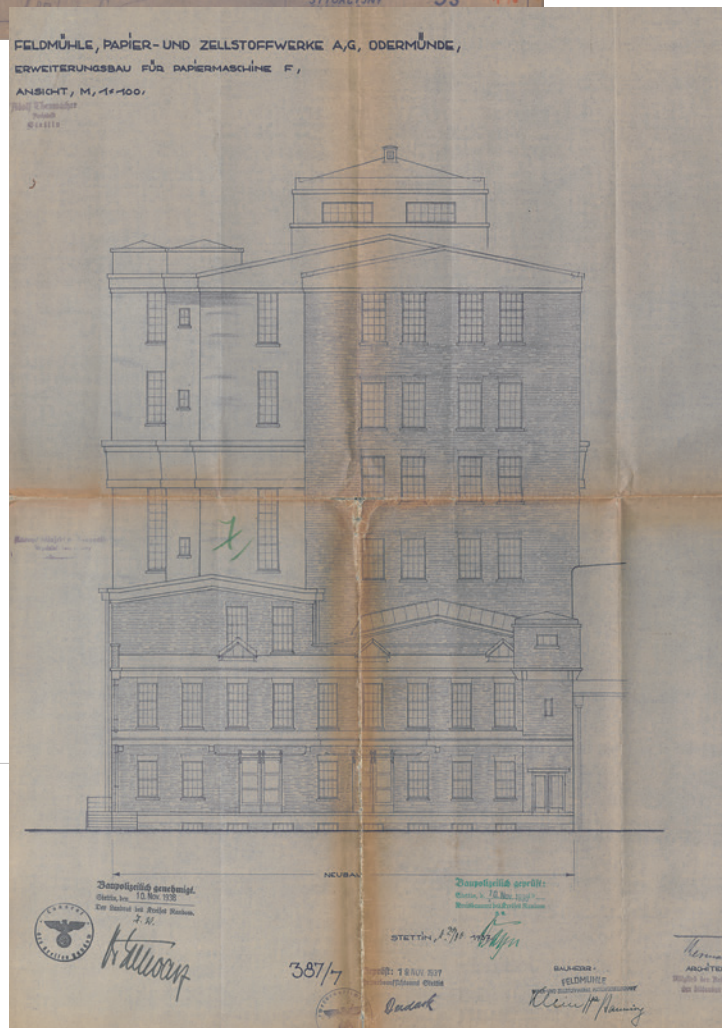

Komin fabryczny Zakładów
Włókien Chemicznych
„Chemitex-Wiskord” wybudowany
w 1977 r. Jeden z wyższych
kominów w Polsce (252 m).
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

Zabudowania pofabryczne
Zakładów Włókien Chemicznych
„Chemitex-Wiskord”.
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

4. PRZEMYSŁ PAPIERNICZY

4.1. ZAKŁADY PAPIERNICZE „SKOLWIN”

Plan sytuacyjny Fabryki Papieru i Celulozy w Szczecinie-Skolwinie z opisem poszczególnych budynków oraz ze wstępnym projektem transportu szynowego, przedstawiający stan przedsiębiorstwa przed odbudową. Skala 1:2000. 1950 r. / APS, Szczecińskie Zakłady Papiernicze „Skolwin”, sygn. 16, s. 15.

Plan techniczny rozbudowy głównego budynku produkcji papieru firmy Feldmühle, Papier- und Zellstoffwerke AG, Odermünde, opracowany w 1937 r. przez szczecińskiego architekta Adolfa Thesmachera. Elewacja frontowa. Skala 1:100. 1937 r. / APS, Papiernia S.A. w Szczecinie, sygn. 3.

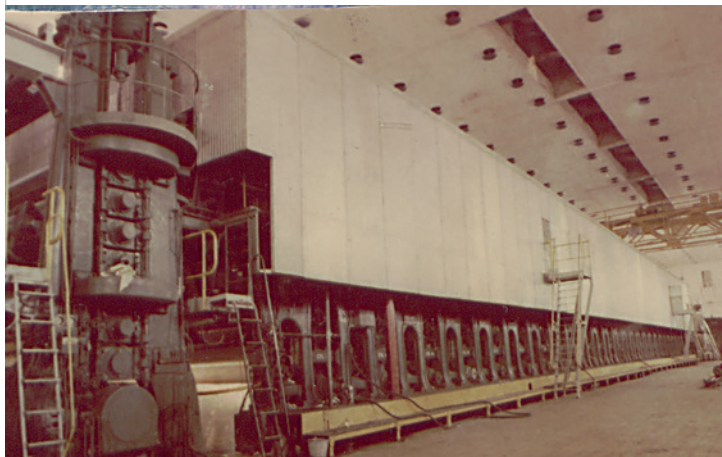
Papiernia „Skolwin” w Szczecinie powstała w miejscu dawnego zakładu Feldmühle, Papier- und Zellstoffwerke AG. W 1945 r. wojska radzieckie przejęły zakład i po częściowym demontażu ocalałych urządzeń przekazały przedwojenną fabrykę papieru władzom polskim. Początkowo zakład był częścią Poznańskich Zakładów Papierniczych, w połowie 1947 r. stał się delegaturą Biura Budowy Przemysłu Papierniczego w Zabrzu. Zadaniem jej było przejmowanie i zabezpieczanie nieczynnych fabryk na terenie Pomorza Zachodniego oraz pozostałego w nich mienia.

W 1948 r. władze państwowe podjęły decyzję o odbudowie papierni na Skolwinie. Minister Przemysłu i Handlu 23 listopada 1948 r. powołał Fabrykę Papieru w Szczecinie-Skolwinie. W 1949 r. utworzona została Dyrekcja Budowy Fabryk Celulozy i Papieru w Szczecinie-Skolwinie i Kostrzynie z siedzibą w Szczecinie, która podlegała Centralnemu Zarządowi Przemysłu Papierniczego w Łodzi.

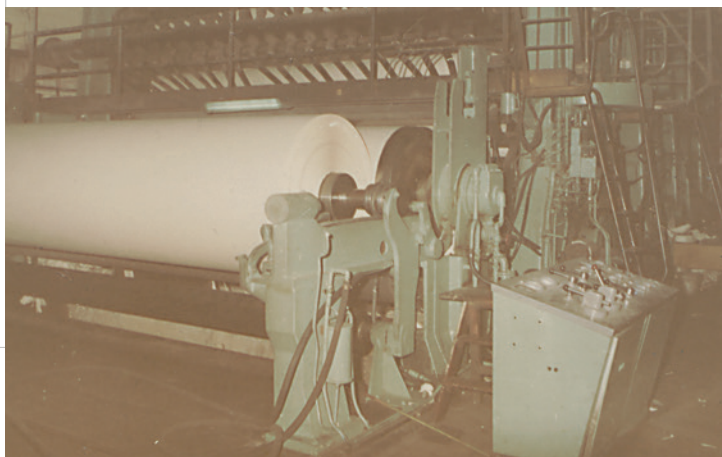
Na początku lat 50. XX w. w celu zwiększenia produkcji fabryki podjęto decyzję o włączeniu do niej infrastruktury po przedwojennej elektrowni ciepłej, wybudowanej równolegle z fabryką papieru przez przedsiębiorstwo Feldmühle, Papier- und Zellstoffwerke AG. W lipcu 1951 r. Minister Przemysłu Chemicznego powołał przedsiębiorstwo Szczecińska Fabryka Celulozy i Papieru w budowie. Ostateczne przejęcie elektrowni nastąpiło w 1953 r., a 1 maja uruchomiono pierwszą maszynę papierniczą – MP-2. Odbudowę

Widok ogólny na zabudowania
Szczecińskich Zakładów
Celulozowo-Papierniczych.
Fotografia, lata 60. XX w.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 234.

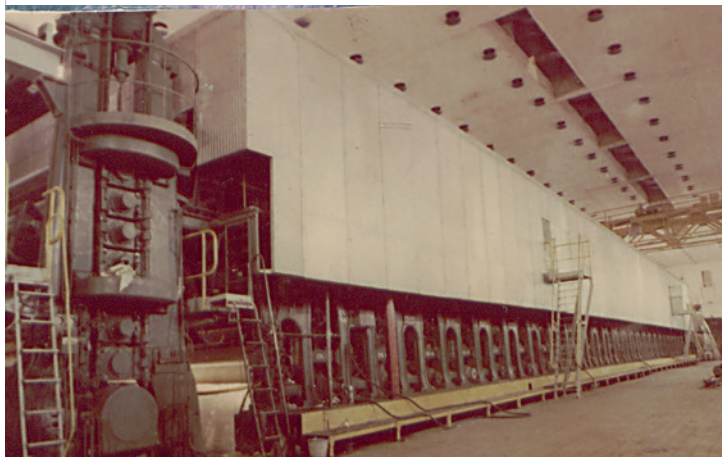
Maszyna papiernicza po
modernizacji w hali Szczecińskich
Zakładów Celulozowo-
Papierniczych. Fot., ok. 1966 r.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 218.

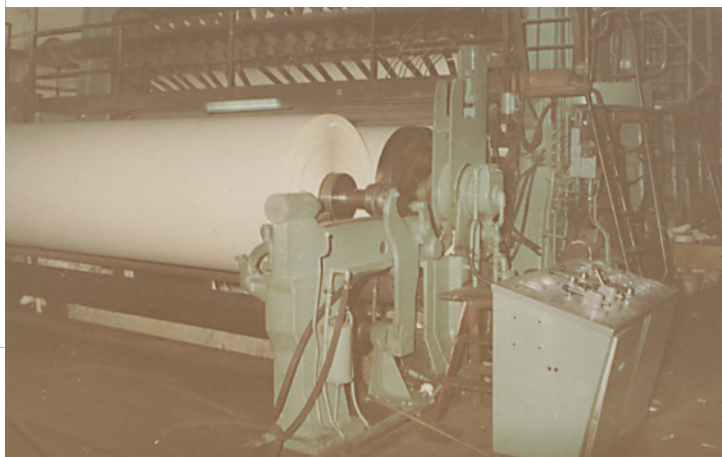
Maszyna papiernicza służąca do
produkcji papieru gazetowego,
używanego do druku prasy
codziennej w całej Polsce.
Fot., 1976 r.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 213.

Widok ogólny na zabudowania
Szczecińskich Zakładów
Celulozowo-Papierniczych.
Fotografia, lata 60. XX w.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 234.

Maszyna papiernicza po
modernizacji w hali Szczecińskich
Zakładów Celulozowo-
Papierniczych. Fot., ok. 1966 r.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 218.

Maszyna papiernicza służąca do
produkcji papieru gazetowego,
używanego do druku prasy
codziennej w całej Polsce.
Fot., 1976 r.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 213.

Hale wyłaczanek oraz nowy
magazyn wyrobów gotowych
w Szczecińskich Zakładach
Papierniczych „Skolwin”.
Fot., 1976 r.
/ APS, Szczecińskie Zakłady
Papiernicze „Skolwin”, sygn. 213.

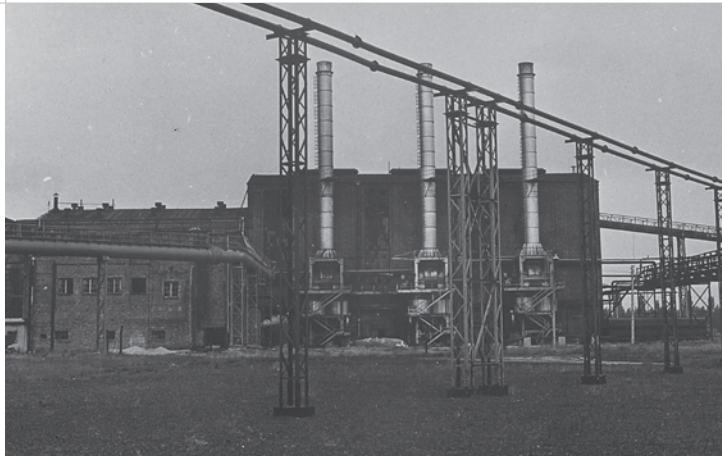
zakładu zakończono w 1954 r. Produkcja papieru w fabryce odby-
wała się na maszynach MP-1 i MP-2 (papier gazetowy), MP-3 (pa-
pier śniadaniowy), MP-4 (tektura i szary papier pakowy) oraz MP-5
(papier toaletowy). Część produkcji eksportowano (papier siarcza-
nowy bielony) do Holandii, Niemiec i Wielkiej Brytanii. Moderni-
zując w kolejnych latach zakład zwiększano produkcję papieru, od
50 tys. ton papieru w 1955 r. do 482 tys. ton w 1975 r.

W 1978 r. do Zakładów Papierniczych „Skolwin” przyłączono
Szczecińskie Zakłady Biurowe. Odtąd fabryka oprócz produkcji
papieru zajmowała się także wytwarzaniem materiałów biurowych.

Lata 80. XX w. to okres załamania produkcji wywołanej kryzysem
gospodarczym. Po przemianach ustrojowych w 1989 r. Szczeciń-
skie Zakłady Papiernicze „Skolwin” przekształcono w jednooso-
bową spółkę Skarbu Państwa Papiernia „Skolwin” S.A. W 2005 r.
fabryka została sprywatyzowana i przejęta przez duńskiego inwe-
stora pod nazwą Skolwin Paper International Sp. z o.o. Dwa lata
później spółka została postawiona w stan upadłości likwidacyjnej
i ostatecznie zamknięta w grudniu 2007 r.

W 2015 r. część zabudowań papierni w Skolwinie wykupiła firma
APIS Sp. z o.o. z Chodcza. Po odbudowie zakładu i wstawieniu
nowych maszyn w 2016 r. rozpoczęto ponownie produkcję papieru.

Widok ogólny na budynki fabryczne Szczecińskich Zakładów Papierniczych „Skolwin”.
Fot., lata 70. XX w.
/ APS, Szczecińskie Zakłady Papiernicze „Skolwin”, sygn. 246.

Widok na budynki fabryczne (warsztaty mechaniczne i elektrotechniczne) Szczecińskich Zakładów Papierniczych „Skolwin”. Fot., lata 70. XX w.
/ APS, Szczecińskie Zakłady Papiernicze „Skolwin”, sygn. 246.

Hala produkcyjna Szczecińskich Zakładów Papierniczych „Skolwin”. Fot., lata 70. XX w.
/ APS, Szczecińskie Zakłady Papiernicze „Skolwin”, sygn. 246.

Widok od strony północnej na zabudowania fabryczne dawnych Szczecińskich Zakładów Papierniczych „Skolwin”.
/ APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

Widok od strony linii kolejowej Szczecin-Trzebież na halę maszynową dawnych Szczecińskich Zakładów Papierniczych „Skolwin”. Obecnie w budynku siedzibę ma firma Apis Sp. z o. o. produkująca brązowe papiery makulaturowe na tekturę falistą.
/ APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

Widok od strony ulicy na budynek Zakładu Przemysłu Odzieżowego „Dana” przy al. Wyzwolenia 50. Elewacje frontowa i boczne. Fot., kartka. Na odwrocie logo zakładów. Brak daty. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 155.

5 PRZEMYSŁ ODZIEŻOWY

Jedną z pierwszych branż odbudowywaną w polskim Szczecinie był przemysł odzieżowy. Już w październiku uruchomiono Państwowe Zakłady Konfekcyjne przy ul. 5 Lipca 16-17. Zajmowały one dwa budynki po dawnej fabryce odzieży męskiej (Herrenkleiderfabrik Karstadt AG).

W końcu lat 40. XX w. nastąpiła komasacja zakładów, z czego powstał duży Zakład Przemysłu Odzieżowego im. 22 Lipca w Szczecinie. Ich główną siedzibą były dawne zakłady konfekcji męskiej przy al. Wyzwolenia 50.

Prócz dużych zakładów odzieżowych działały mniejsze – Spółdzielnia Pracy „Trykot” czy Spółdzielnia Inwalidów Włókienniczo-Dziewiarska czy Odzieżowa Spółdzielnia Inwalidów. Pierwsza z nich powstała w 1947 r. na Golęcinie, następnie miała siedzibę przy ul. Mazowieckiej 13. Zakład produkował tkaniny, pończochy, ale także szył odzież, m.in. sportową. Poza tym w spółdzielni zajmowano się tkactwem artystycznym, a także wyrobem swetrów. Z kolei Odzieżowa Spółdzielnia Inwalidów powstała w 1950 r. W jej zakresie produkcji było szycie konfekcji damskiej i męskiej, w tym płaszczy, kostiumów, spodni, ale też kombinezonów narciarskich. W 1954 r. z kolei uruchomiona została Spółdzielnia Inwalidów „Tęcza” (obecnie „Selsin”) zajmująca się szyciem odzieży roboczej oraz pościeli i ręczników. Natomiast Spółdzielnia Inwalidów Przemysłu Lekkiego im. 7 Listopada założona w 1952 r. zajmowała się produkcją odzieży ochronnej i roboczej. W tym czasie funkcjonowały także Odzieżowa Spółdzielnia Pracy „Lotos” i Spółdzielnia Pracy Wyrobów Skórzano-Galanteryjnych „Galanteria”.

NAZWA WYROBU

UBRANIE MŁODZIEŻOWE

Wzór

M-21

Nr przemysłowy

2113-791+01-0135

Nr kolejny z indeksu asortymentowego

331

Maksymalna cena detaliczna

1900,-/900

Orientacyjna wielkość oferty

Zakład kontraktujący

ZPO „ODRA”

PROPOZYCJE TKANINOWE

Artkuł — deseń

CEBA

kolor

INDYGO

anizma

348/8

340/10

khaki

ceba

eni

U w a g i :

CL 2041 - 1900,-

anizma - 900,-

ZPO Bobo druk. Niemceży 743 20000 MPL-003-74

Wzór produkcyjny odzieży
prezentujący młodzieżowe spodnie
męskie, szyte z drelichu.
/ APS, Zakłady Przemysłu
Odzieżowego „Odra” w Szczecinie,
sygn. 151.

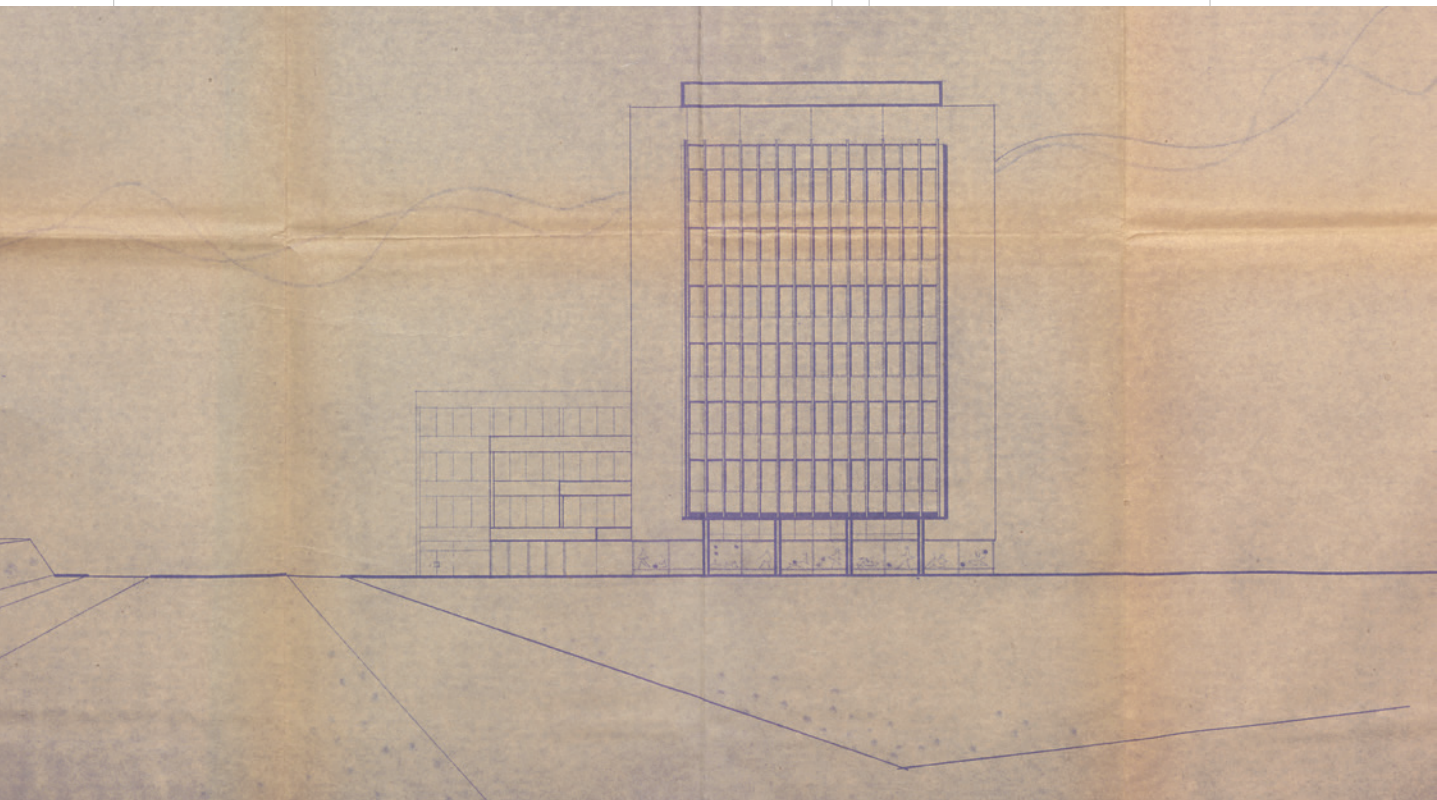
Jednak o obrazie szczecińskiej branży odzieżowej decydowały dwa wielkie zakłady „Dana” i od 1965 r. „Odra”. Produkowały one masowo odzież dziecięcą, młodzieżową, damską i męską, słynęły z pięknych sukienek i garsonek damskich („Dana”) czy spodni i „garniturków” jeansowych („Odra”).

Lata 90. XX w. oraz początek XXI w. zmieniły mocno obraz branży odzieżowej w Szczecinie. Zlikwidowano wielkie szwalnie, a produkcję prowadzą najczęściej niewielkie zakłady konfekcyjne – modowe, niektóre znane nie tylko w Szczecinie, ale i w całym kraju.

Na wystawie przedstawione są dwa symbole szczecińskiego przemysłu odzieżowego „Dana” i „Odra”. Wśród prezentowanych archiwaliów są projekty architektoniczne i zdjęcia budynków tych zakładów, ale także efekty pracy tych firm – projekty odzieży i gotowe produkty.

Elewacja zachodnia budynku Zakładów Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie przy al. Wyzwolenia 50. Zawiera propozycje zmian w elewacji budynku. Projektant Tomasz Matuszewski. Skala 1:100. 1991 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 1000.

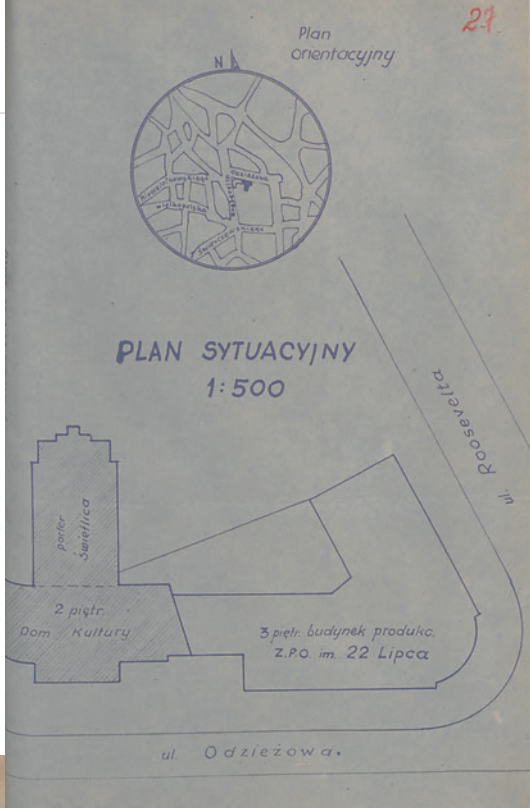
Elewacja południowa budynku „B” Zakładu Przemysłu Odzieżowego „Dana” przy al. Wyzwolenia 50. Budynek został oddany do użytku w 1976 r., obecnie już nie istnieje. Skala 1:200. 1972 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 1000.

5.1 ZAKŁADY PRZEMYSŁU ODZIEŻOWEGO „DANA”

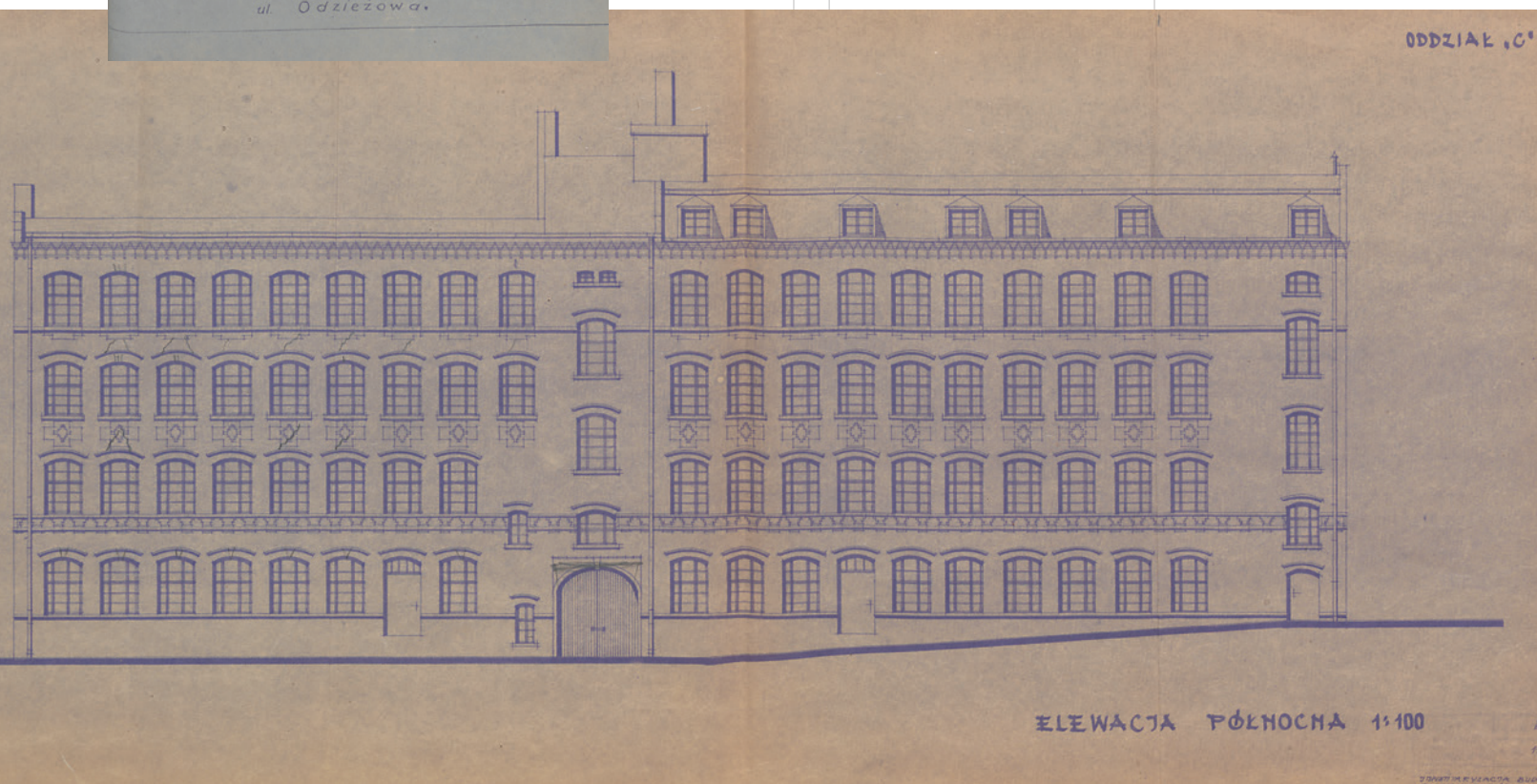
Przemysł odzieżowy był jedną z pierwszych odbudowanych branż w polskim Szczecinie. Już w październiku uruchomiono Państwowe Zakłady Konfekcyjne przy ul. 5 Lipca 16-17. Zajmowały one dwa budynki po dawnej fabryce odzieży męskiej (Herrenkleiderfabrik Karstadt AG).

W końcu lat 40. XX w. nastąpiła komasacja zakładów, z czego powstały duże Zakłady Przemysłu Odzieżowego im. 22 Lipca w Szczecinie. Ich główną siedzibą były dawne zakłady konfekcji męskiej przy al. Wyzwolenia 50.

Prócz dużych zakładów odzieżowych działały mniejsze – Spółdzielnia Pracy „Trykot”, Spółdzielnia Inwalidów Włókienniczo-Dziewiarska czy Odzieżowa Spółdzielnia Inwalidów. Pierwsza z nich powstała w 1947 r. na Gołębiniu, następnie miała siedzibę przy ul. Mazowieckiej 13. Zakład produkował tkaniny, pończochy, ale także szył odzież, m.in. sportową. Poza tym w spółdzielni zajmowano się tkactwem artystycznym, a także wyrobem swetrów. Z kolei Odzieżowa Spółdzielnia Inwalidów powstała w 1950 r. W jej zakresie produkcji było szycie konfekcji damskiej i męskiej, w tym płaszczy, kostiumów, spodni, ale też kombinezonów narciarskich. W 1954 r. z kolei uruchomiona została Spółdzielnia Inwalidów „Tęcza” (obecnie „Selsin”), zajmująca się szyciem odzieży roboczej oraz pościeli i ręczników. Spółdzielnia Inwalidów Przemysłu Lekkiego im. 7 Listopada, założona w 1952 r., zajmowała się produkcją odzieży ochronnej i roboczej. W tym czasie funkcjonowały także Odzieżowa Spół-

Plan sytuacyjny położenia 3-piętrowego budynku produkcyjnego Zakładu Przemysłu Odzieżowego im. 22 Lipca (w 1967 r. przemianowanym na „Dana”) u zbiegu ulic Odzieżowej i Roosevelta (dziś. al. Wyzwolenia). Skala 1:500. 1954 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 100, s.27.

Elewacja północna budynku Zakładu Przemysłu Odzieżowego „Dana” przy ul. 5 Lipca 16a w Szczecinie. Budynek został wybudowany w 1898 r. Działały w nim początkowo zakłady Wiese & Co, Werk für Papierverarbeitung. Skala 1:100. 1970 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 1000.

dzielnia Pracy „Lotos” i Spółdzielnia Pracy WYROBÓW SKÓRZANO-GALANTERYJNYCH „Galanteria”.

Jednak o obrazie szczecińskiej branży odzieżowej decydowały dwa wielkie zakłady: „Dana” i od 1965 r. „Odra”. Produkowały one masowo odzież dziecięcą, młodzieżową, damską i męską, słynęły z pięknych sukienek i garsonek damskich („Dana”) czy spodni i „garniturków” dżinsowych („Odra”).

Lata 90. XX w. oraz początek XXI w. zmieniły mocno obraz branży odzieżowej w Szczecinie. Zlikwidowano wielkie szwalnie, a produkcję prowadziły najczęściej niewielkie zakłady konfekcyjne, niektóre znane także w całym kraju.

Na wystawie przedstawione są dwa symbole szczecińskiego przemysłu odzieżowego „Dana” i „Odra”. Wśród prezentowanych archiwaliów są projekty architektoniczne i zdjęcia budynków tych zakładów, ale także efekty pracy tych firm – projekty odzieży i gotowe produkty.

Zakład powstał jesienią 1945 r. jako oddział Państwowych Zakładów Konfekcyjnych. Pierwszą siedzibę miał przy ul. 5 Lipca 16–17. W 1946 r. do zakładów włączono fabrykę odzieżową w Myśliborzu, a także uruchomiono oddział produkcyjny przy ul. Jagiellońskiej 20–22 w Szczecinie. Ten ostatni stał się największym oddziałem zakładów, a zatrudnienie przekroczyło 1000 osób, przede wszystkim krawcowych i szwaczek. Szyto wówczas mundury dla kolejarzy oraz bieliznę, z czasem też odzież roboczą i koszule flanelowe. W 1949 r. fabryka przejęła kolejny obiekt, dawną fabrykę odzieży Karstadta (Herrenkleiderfabrik Karstadt AG) przy al. Wyzwolenia 50. Po odbudowie budynek stał się główną siedzibą zakładu, który w 1951 r. zmienił nazwę na Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Odzieżowego. W marcu 1952 r. fabryka przejęła Spółdzielnię Pracy Krawieckiej im. 22 Lipca i zmieniła nazwę na Zakłady Przemysłu Odzieżowego im. 22 Lipca w Szczecinie. W 1962 r. zakład przejął

Budynek przy ul. 5 lipca 16 w Szczecinie, w którym działały zakłady Wiese & Co, Werk für Papierverarbeitung. Po 1945 r. był siedzibą zakładów odzieżowych „Dana”.
/ APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

Widok budynku „B” Zakładu Przemysłu Odzieżowego „Dana” przy al. Wyzwolenia 50. Obecnie w jego miejsce wybudowano wieżowiec Hanza Tower.
Fot. Bogusław Borysowicz, ok. 2005 r.
/ APS, Spuścizna Bogusława Borysowicza (1931–2020), sygn. 1000.

Pracownia szwaczek w Zakładach Przemysłu Odzieżowego „Dana” w pierwotnej siedzibie przy al. Wyzwolenia 50.
Fot. Anatol Weczer.
/ APS, Zbiór Fotografii, sygn. 220/463.

Reklama Zakładów Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie. Zawiera znak towarowy, który obowiązywał od 1966 r.
/ Październik 1945. Październik 1970. XXV-lecie Kuriera Szczecińskiego. Program Imprez Jubileuszowych, Szczecin 1970.

kolejny obiekt na szwalnie przy al. Niepodległości, gdzie w 1964 r. uruchomiono produkcję. W 1965 r. oddział ten usamodzielniono jako ZPO „Odra”. W 1967 r. nastąpiła zmiana nazwy na Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana”. Od lat 60. XX w. rozpoczęto produkcję odzieży dziewczęcej i damskiej: sukienki, spódnice, bluzki, płaszcze, garsonki, kostiumy itd. Projekty Zofii Zdun-Matraszek, Izabeli Górskiej-Wójcik, Haliny Karpińskiej oraz Katarzyny Wróblewskiej stały się znakiem rozpoznawczym zakładów, produktami znanymi w całej Polsce i nie tylko. Wraz z rozwojem produkcji w 1976 r. oddano do użytku nowe skrzydło fabryki przy al. Wyzwolenia 50 – modernistyczne zabudowania z wieżowcem dobudowane do istniejącej siedziby. Zakład zatrudniał nawet 3,5 tys. pracowników. W latach 1951–1982 dyrektorem ZPO „Dana” była Domicela Mazurkiewicz, która rozpoczęła pracę w 1946 r. w fabryce od stanowiska szwaczki.

1 sierpnia 1997 r. zakład został przekształcony w spółkę pracowniczą „Dana” S.A. Kilka lat później został postawiony w stan likwidacji. Modernistyczne zabudowania fabryczne wyburzono, budując w ich miejsce wysokościowiec Hanza Tower, a skrzydło przedwojenne przebudowano na hotel.

ZAKŁADY PRZEMYSŁU ODZIEŻOWEGO
Szczecin, Al. Wyzwolenia 50

produkują

**najmodniejszą
odzież dziewczęcą
z atrakcyjnych,
barwnych tkanin**

Wyroby „DANY”

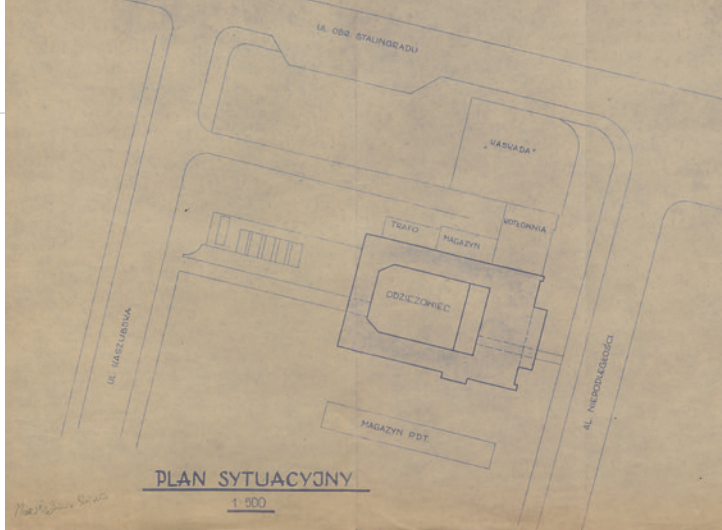
**znane i cenione
są w kraju i zagranicą**

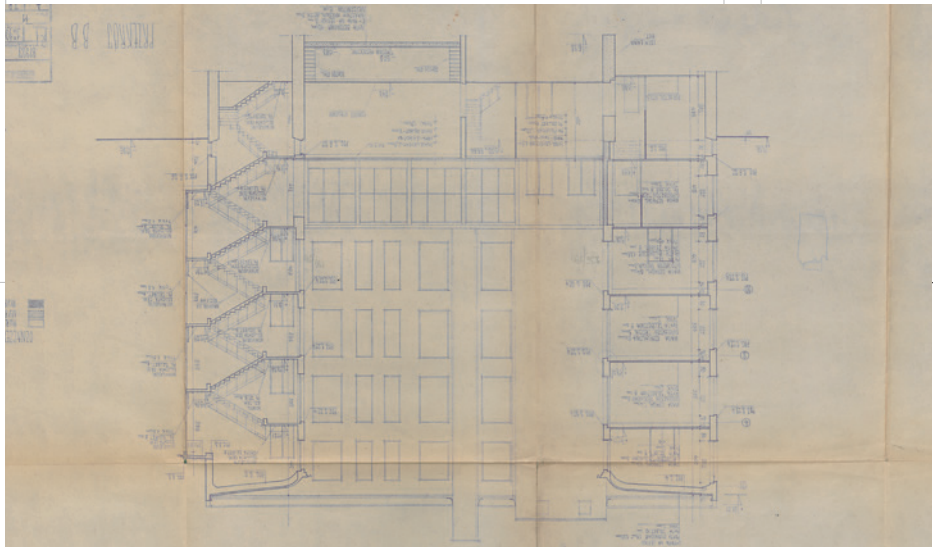
Wzór produkcyjny odzieży przedstawiający damską sukienkę z serii „chłopkę”. Fot., przełom lat 60. i 70.
/ APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 155.

Wzór produkcyjny odzieży przedstawiający damską sukienkę z serii „kwiaty polskie”. Fot., przełom lat 60. i 70.
/ APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie, sygn. 155.

Plan sytuacyjny położenia Zakładów Odzieżowych 22 Lipca przy al. Niepodległości 38 (później ZPO „Odra”). Skala 1:500. 1962 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” w Szczecinie, sygn. 449.

Projekt adaptacji budynku Zakładów Odzieżowych 22 Lipca przy al. Niepodległości 38 (później ZPO „Odra”). Widok elewacji wschodniej. Skala 1:100. Szczecińskie Biuro Projektów Budownictwa Przemysłowego w Szczecinie. 1962 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” w Szczecinie, sygn. 448.

Projekt adaptacji budynku Zakładów Odzieżowych 22 Lipca przy al. Niepodległości 38 (później ZPO „Odra”). Przekrój budynku. Skala 1:100. Szczecińskie Biuro Projektów Budownictwa Przemysłowego w Szczecinie. 1962 r. / APS, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” w Szczecinie, sygn. 448.

5.2 ZAKŁADY PRZEMYSŁU ODZIEŻOWEGO „ODRA”

Fabryka mieściła się w budynku przy al. Niepodległości 38 w dawnych zakładach odzieżowych (Herrenkleiderwerke Odermark GmbH). W wyniku działań wojennych budynek został wypalony. W 1962 r. Ministerstwo Przemysłu Lekkiego zdecydowało o odbudowie budynku z przeznaczeniem na siedzibę Oddziału Produkcyjnego Zakładów Przemysłu Odzieżowego im. 22 Lipca w Szczecinie, czyli ZPO „Dana”. Budynek oddano do użytku 22 lipca 1964 r. W 1965 r. zakład usamodzielniono i zmieniono nazwę na Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” w Szczecinie. Podstawową działalnością zakładów była produkcja odzieży dla dorosłych, młodzieży i dzieci, m.in. spodnie, spódnice i komplety, w tym battle-dress, a także od 1970 r. spodnie typu dżinsy. W 1968 r. zakład utworzył własną pracownię projektową, w której projektantem odzieży był m.in. Bogdan Bombolewski. W 1976 r. wyprodukowano 1,16 mln. sztuk odzieży. W 1979 r. wprowadzono do produkcji dżins ścieralny, wytwarzając spodnie czy spódnice tzw. „marmurki”. Odzież dżinsowa stanowiła z czasem dominujący asortyment produkcji, ale sztyto również inne modele – np. typu safari. W latach 80. XX w. roczna produkcja wynosiła około 500 tys. sztuk odzieży.

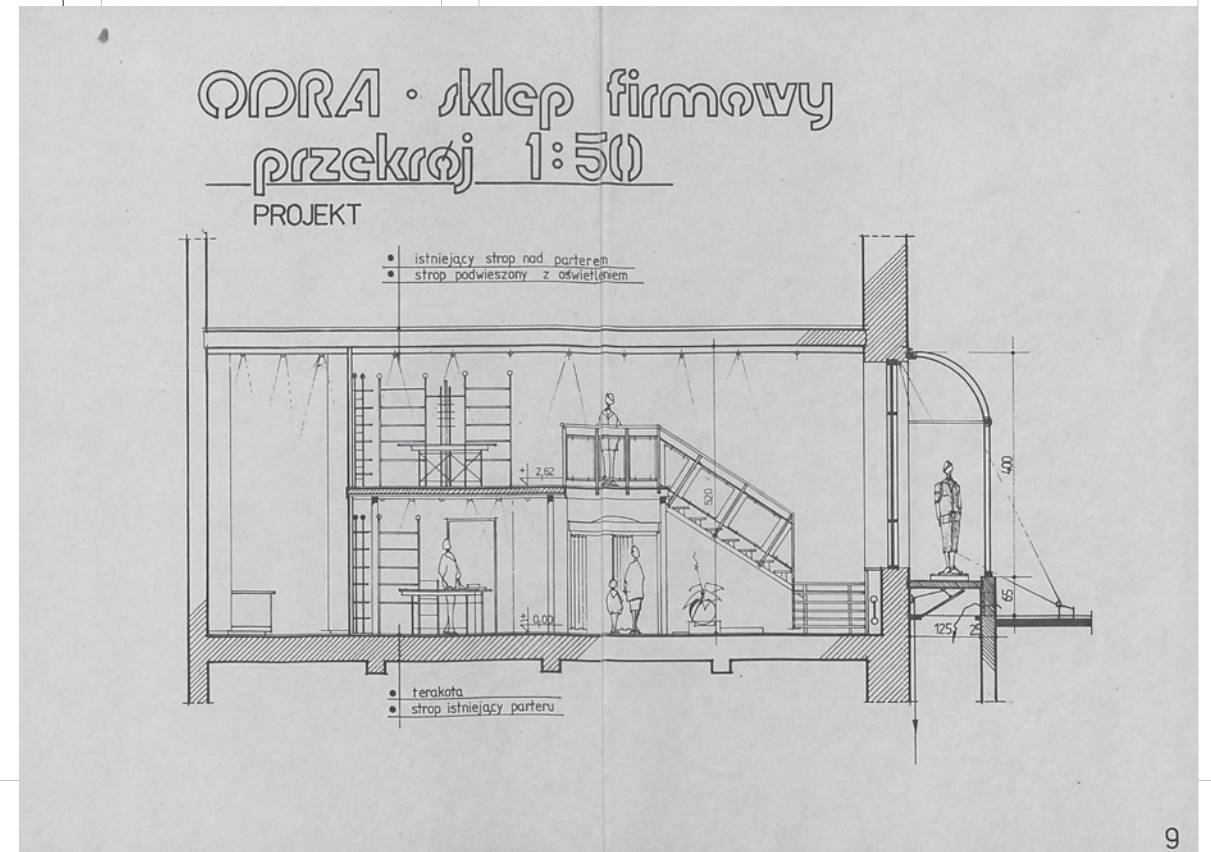
Budynek oddziału Zakładów
Odzieżowych 22 Lipca przy
al. Niepodległości 38 w Szczecinie
tuż przed oddaniem do użytku.
Rok później zakład usamodzielniał
się jako ZPO „Odra”.
Fot. Anatol Weczer, lipiec 1964 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 220/412.

Budynek ZPO „Odra”
w Szczecinie, mieszczący
się przy al. Niepodległości 38.
Początek lat 70.
/ APS, Zakłady Przemysłu
Odzieżowego „Odra” w Szczecinie,
sygn. 155.

Projekt techniczny modernizacji
sklepu firmowego Zakładów
Przemysłu Odzieżowego „Odra”
przy al. Niepodległości 38.
Przekrój przez sklep z przykładową
aranżacją wnętrza. Skala 1:50.
Studio architektoniczne ARS
Roszkowski & Skibski s.c.,
1994 r.
/ APS, Zakłady Przemysłu
Odzieżowego „Odra” w Szczecinie,
sygn. 446.

W latach 1989–1991 ze względu na kryzys gospodarczy zakład
popadł w zadłużenie oraz ograniczył produkcję. W 1992 r. pod-
jęto próbę prywatyzacji. Proces ten nie zakończył się sukcesem
i mimo programów naprawczych ze względu na dużą konkuren-
cję na rynku odzieżowym (import, produkcja krajowa) zakład
w 1999 r. postawiono w stan likwidacji. W 2000 r. powołano w jego
miejscu Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” Spółka Akcyj-
na. Przedsiębiorstwo zlikwidowano ostatecznie w 2002 r. Pod
dawną nazwą ZPO „Odra” w Szczecinie Sp. z o.o. utworzono
w 2002 r. prywatną firmę. W 2008 r. siedzibę „Odry” przeniesiono
na ulicę Gdańską 6A. W 2018 r. „Odra” została zlikwidowana.

This is a vertical abstract painting by Piet Mondrian, titled 'Compositional Experiment' (1913). The artwork is a complex composition of geometric shapes, lines, and colors. It is divided into sections by thick black lines. The color palette includes blue, green, yellow, red, and white. The painting features various abstract forms, including a large yellow circle with a red center, a green circle with a red center, and a blue circle with a red center. There are also several rectangular and triangular shapes in various colors. The overall effect is a dynamic and balanced abstract composition.

A vintage window display for men's suits. Five mannequins are dressed in various styles of pinstriped and solid-colored suits. The display is set on a wooden platform with a brick-patterned floor. A small sign on the floor reads "O RIGGS". A large vase with pink flowers is in the foreground.

NAZWA WYROBU KOMPLET DZIEWCZĘCY

Nr przemysłowy 0126

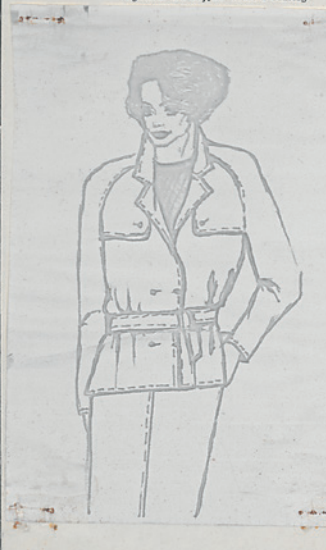
Nr kolejny z indeksu asortymentowego 404/1

Maksymalna cena detaliczna 1100,-

Orientacyjna wielkość oferty _____

Zakład kontraktujący ZPO „ODRA”

Rysunek lub zdjęcie modelu odzieży

Uwagi: _____

PROPOZYCJE KANINOWE

Artykuł – deseń _____ kolor _____

banetna

arizona

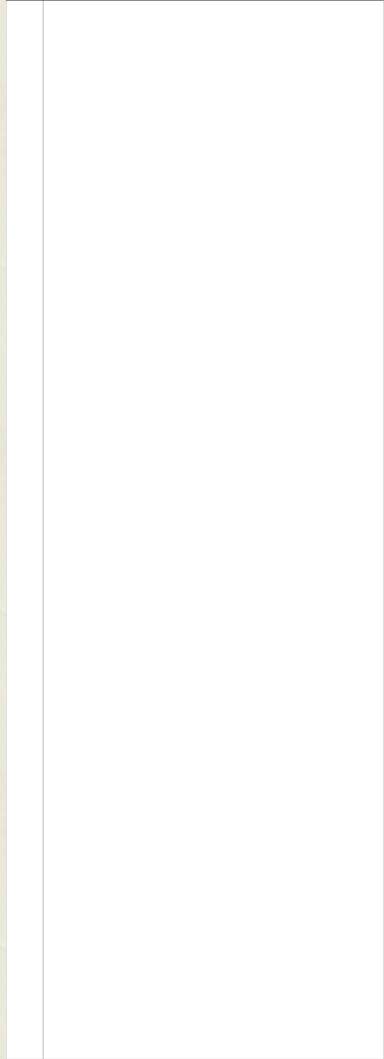
arizona

banetna

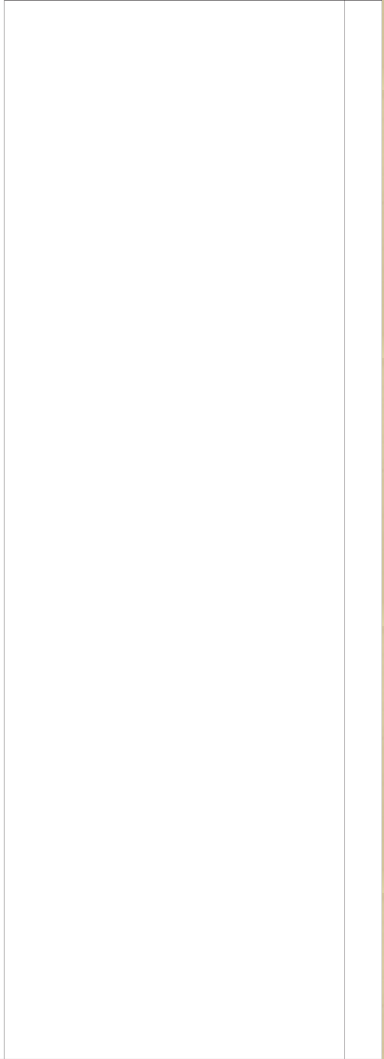
105

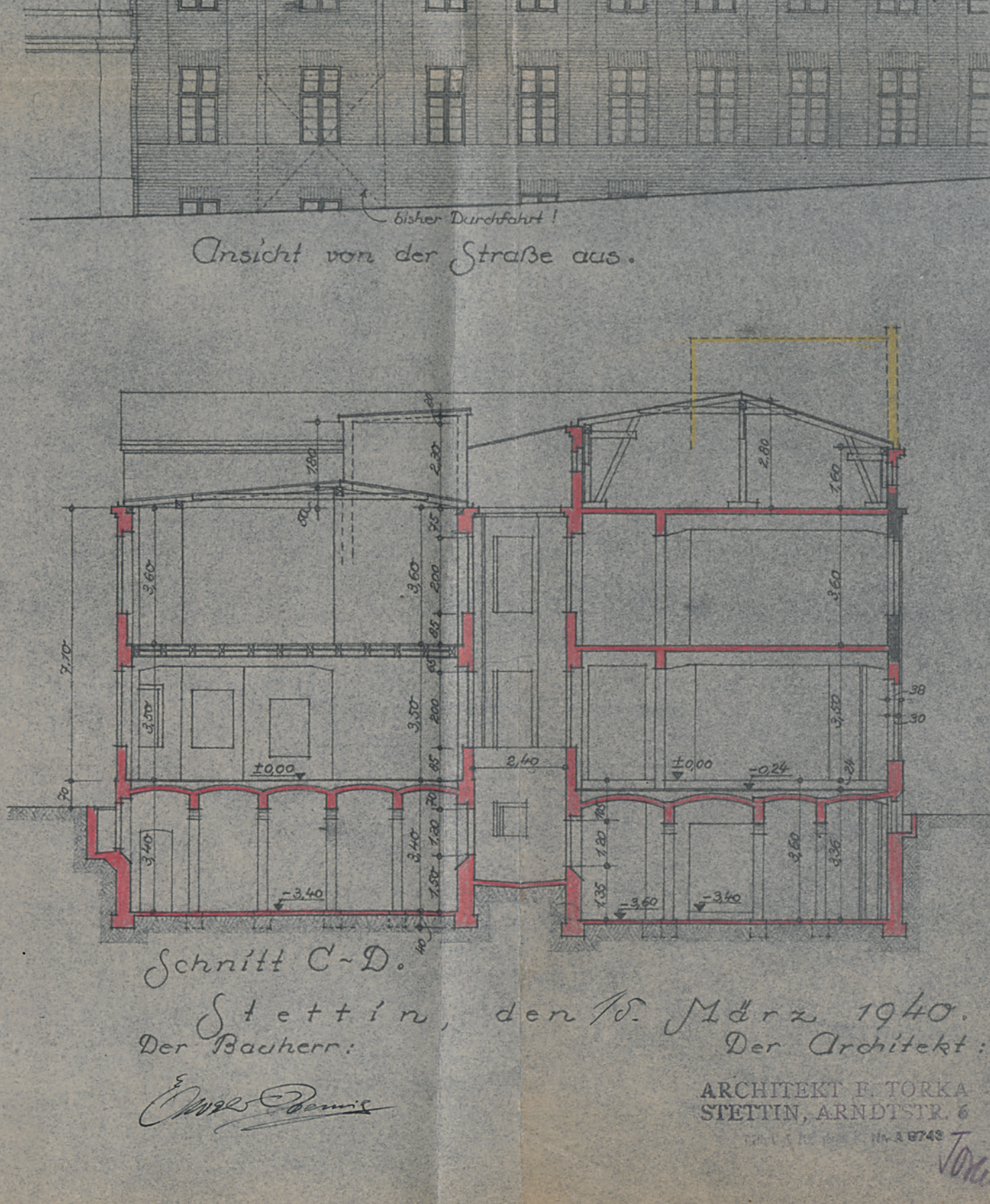

Znak towarowy ZPO „Odra”
w Szczecinie obowiązujący
od 1966 r.
/ APS, Zakłady Przemysłu
Odzieżowego „Odra” w Szczecinie,
sygn. 155.

Znak towarowy ZPO „Odra”
w Szczecinie.
/ APS, Zakłady Przemysłu
Odzieżowego „Odra” w Szczecinie,
sygn. 155.

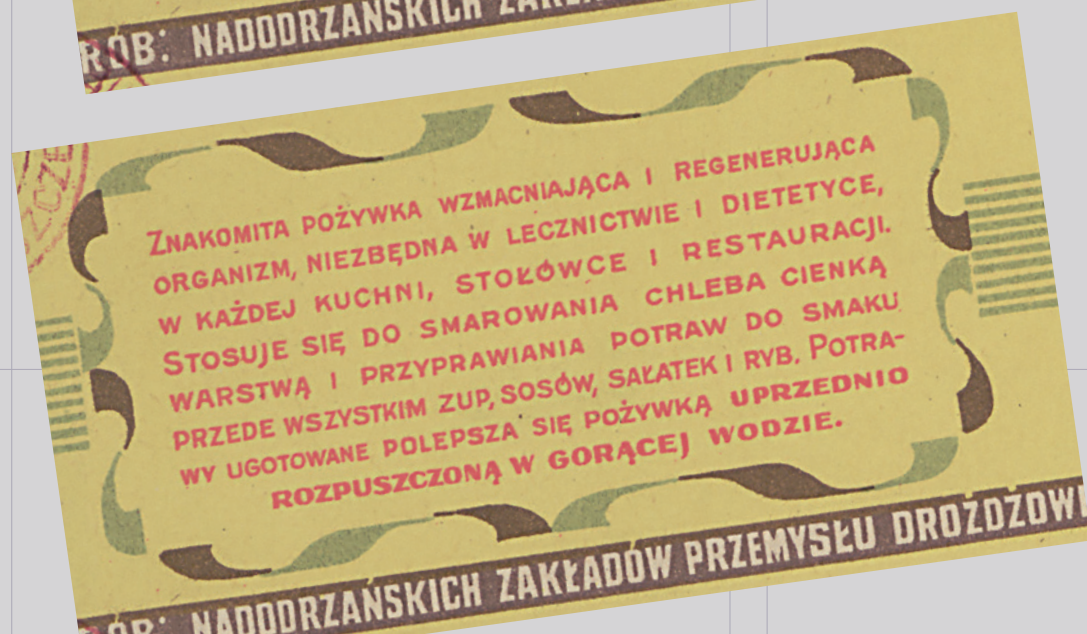
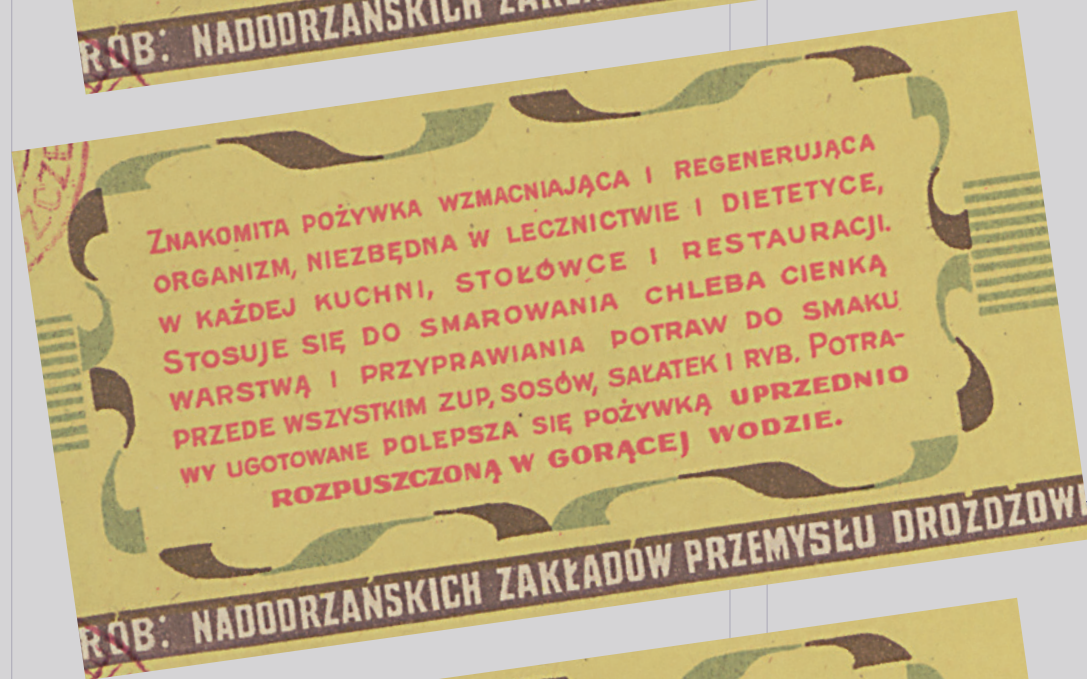
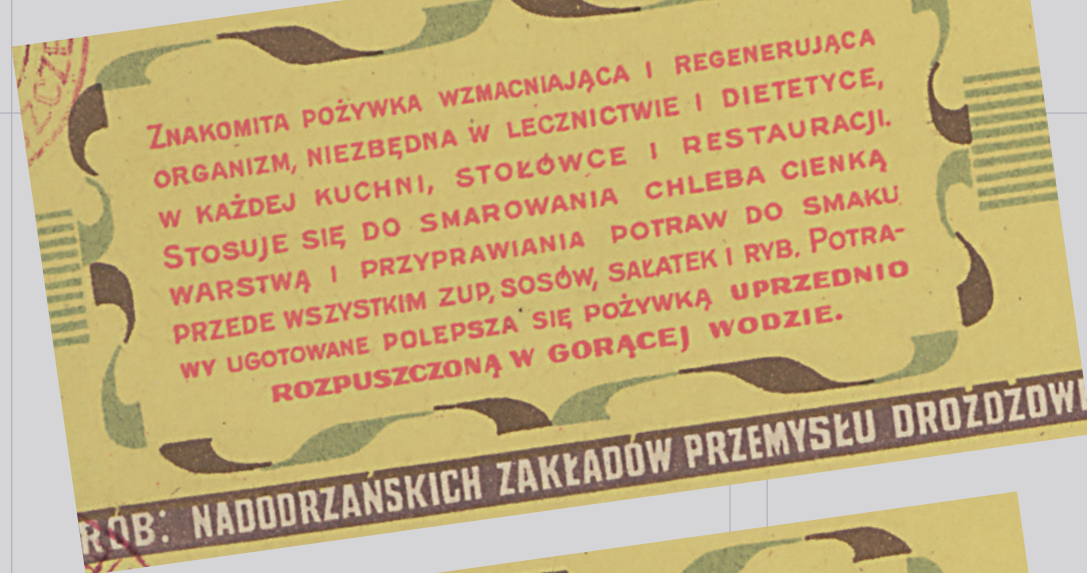

6 PRZEMYSŁ SPOŻYWCZY

Przemysł spożywczy, na skutek działań wojennych, a także późnego objęcia miasta przez władze polskie (5 lipca 1945 r.), był bardzo mocno zniszczony i zdewastowany. Jednak był pierwszym, który zaczęto odbudowywać. W latach 1945–1950 zdołano uruchomić tylko część zakładów – najpierw te najmniej zniszczone, a także te niezbędne do zaopatrzenia napływających osadników w produkty spożywcze. Początkowo były to często prywatne zakłady, przede wszystkim piekarnie, młyny, rzeźnie czy masarnie. Ale powstały również wytwórnie makaronu, wytwórnie wód mineralnych i lemoniady np. „Borowina” i „Zdrowie” czy palarnia kawy „Indie”. Uruchomiono również gorzelnię przy ul. Jagiellońskiej (1945 r.), następnie browar na Pomorzanach, w 1946 r. cukrownię na Gumieńcach i fabrykę czekolady „Odero” na Grabowie. Do lat 70. XX w. w Szczecinie działało 55 różnej wielkości zakładów spożywczych, z czego 25 stanowiły duże przedsiębiorstwa, w tym Szczecińskie Zakłady Mięsne (Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego, obecnie Agryf), a także powstałe w 1951 r. Szczecińskie Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie (obecnie Drobimex), dostarczające jaja i drób oraz jego przetwory. Z kolei wyroby mleczarskie produkowała działająca od 1947 r. Szczecińska Spółdzielnia Mleczarska. Przemysł piekarniczy obejmował kilkadziesiąt małych piekarni i cukierni, ale też powstałe w 1952 r. wielkie Szczecińskie Zakłady Przemysłu Piekarniczego. Wiodącym producentem kuwertyry i wyrobów czekoladowych była Fabryka Cukrów i Czekolady „Gryf”. Ponadto w mieście innymi zakładami wytwarzającymi słodocze były spółdzielnie, np. „Botwina” czy „Piaś”. Ta pierwsza w 1956 r. rozpoczęła produkcję polskiego napoju Coctail-Cola (inż. Stanisław Przybylski), mającego być odpowiedzią na amerykańską Coca Colę. Z kolei w Szczecińskich Zakładach Przemysłu Spirytusowego

Zakłady Kakaowerk Odero,
Doering und Co. Stett.
Poststrasse 21. Przekrój
poprzeczny. Architekt F. Torka.
Skala 1:100. 1940 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Przemysłu Cukierniczego „Gryf”
w Szczecinie, sygn. 2, s. 38.

Etykieta (fragment) do słoika ekstraktu drożdżowego „Bevit”, suplementu diety zalecanego do wszystkich potraw, 1949 r.
/ APS, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Drożdżowego w Szczecinie, sygn. 8.

tusowego „Polmos” wytwarzano wódki czyste i gatunkowe, m.in. „Starkę”, a w Zakładach Piwowarskich w Szczecinie (dziś Bosman Browar Szczecin) wytwarzano piwo (Jasne Pełne, Słodowe, Bałtyckie, Bosmańskie, Kapitańskie) oraz w latach 1975–1992 Pepsi-Colę.

Ważną rolę w przemyśle spożywczym odgrywało przetwórstwo ryb. W 1950 r. uruchomiono Szczecińskie Zakłady Rybne, które w 1962 r. połączono z Przedsiębiorstwem Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich w Szczecinie. Zakłady te produkowały nie tylko konserwy rybne, ze słynnym paprykarzem szczecińskim na czele, ale także mrożone panierowane filety i paluszki rybne. Innym zakładem zajmującym się połowem i przetwórstwem ryb była Spółdzielnia Pracy Rybołówstwa Morskiego i Zalewowego „Certa”.

Wiele tych zakładów w latach 60., 70. i 80. na potrzeby produkcji wybudowało nowe hale lub całe kompleksy produkcyjne, zakłady piekarnicze przy ul. Łukasińskiego czy zakłady drobiarskie (1975 r.) i mięsne (1983 r.) w Dąbiu.

Współcześnie szczeciński przemysł spożywczy obejmuje przede wszystkim małe i średnie zakłady przetwórcze, choć nadal działają znaczące zakłady: drobiarskie (Drobimex), mięsne (Agryf), cukiernicze (Gryf) czy browarnicze (Bosman).

Plan sytuacyjny zakładów PPDiUR Gryf na nabrzeżu „oko”. Plan wielobarwny, skala 1:500. 1970 r. / APS, Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf” w Szczecinie, sygn. 11.

Przetwórnia ryb i magazyny Szczecińskich Zakładów Rybnych przy ulicy Dębogórskiej i Wiszesława, stanowiących od 1962 r. część Przedsiębiorstwa Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf” w Szczecinie. Fot. Anatol Weczer. / APS, Zbiór Fotografii, sygn. 220/389.

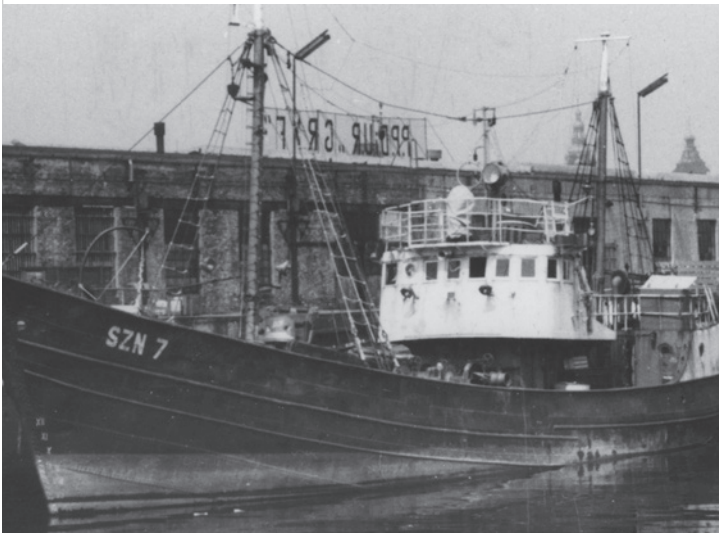
6.1 PRZEDSIĘBIORSTWO POŁOWÓW DALEKOMORSKICH I USŁUG RYBACKICH „GRYF”

Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf” w Szczecinie (dalej PPDiUR „Gryf”) swoją działalność rozpoczęło 1 maja 1957 r. Do podstawowych zadań przedsiębiorstwa należało prowadzenie połowów dalekomorskich, przeładunków, składowanie, utrwalanie oraz spedycja ryb świeżych i solonych. Realizowane ono było za pomocą lugrotrawlerów sukcesywnie przekazywanych przez PPDiUR „Odra” w Świnoujściu oraz PPDiUR „Dalmor” w Gdyni, które umożliwiły przejście szczecińskiemu przedsiębiorstwu całej floty rybackiej na łowiskach na Morzu Północnym. Dyrekcja „Gryfa” trzykrotnie przenosiła siedzibę z Placu Batorego 4, przez ul. Władysława IV, aby w 1994 r. osiąść na ul. Małopolskiej 23 w Domu Rybaka.

W latach 60. XX w. zakład przeszedł modernizację, zarówno w zakresie floty, jak i zaplecza lądowego. 1 kwietnia 1962 r. PPDiUR „Gryf” przejął Zakłady Rybne w Szczecinie, a także otrzymał statki bazy do odbioru ryb z łowisk. Zrezygnowano z wstępnego przetwórstwa ryb na kutrach, zarazem poszerzono zakres działania o przetwórstwo rybne i produkcję konserw.

Budynek biurowo-magazynowy
Przedsiębiorstwa Połowów
Dalekomorskich i Usług Rybackich
„Gryf” na nabrzeżu Bułgarskim.
Fot. Bogusław Borysowicz.
/ APS, Spuścizna Bogusława
Borysowicza (1931–2020),
sygn. 1000.

Lugrotrawler SZN 7, jeden
z pierwszych we flocie
Przedsiębiorstwa Połowów
Dalekomorskich i Usług Rybackich
„Gryf” na nabrzeżu „oko”
przy magazynach rybnych.
Fot. Bogusław Borysowicz,
przed 1960 r.
/ APS, Zbiór Fotografii,
sygn. 299/25.

Wydział Przetwórstwa
Właściwego „Gryf”, czyli
Szczecińskie Zakłady Rybne.
Linia produkcji
filetów panierowanych.
Fot. Bogusław Borysowicz, 1975 r.
/ APS, Spuścizna Bogusława
Borysowicza (1931–2020),
sygn. 1000.

(po lewej)
Reklama Przedsiębiorstwa
Połowów Dalekomorskich
i Usług Rybackich „Gryf”.
/ Cz. Piskorski, B. Rajkowski,
Jeden dzień w Szczecinie.
Informator, Szczecin 1959.

(po prawej)
Proporzeczek firmowy
Przedsiębiorstwa Połowów
Dalekomorskich i Usług Rybackich
„Gryf”. Fot. Bogusław Borysowicz,
lata 70. XX w.
/ APS, Spuścizna Bogusława
Borysowicza (1931–2020),
sygn. 1000.

W latach 70. XX w. rozbudowano flotę o trawlerzy dalekomorskie, zmodernizowano zakłady rybne i infrastrukturę portową (nabrzeża Bułgarskie i OKO). Połowy prowadzono na Atlantyku, Pacyfiku, Morzu Beringa czy Morzu Ochockim.

W latach 80. XX w. rozpoczął się kryzys firmy spowodowany ograniczeniami w dostępie do łowisk, również tych oceanicznych. Spowodowało to zmniejszenie produkcji i ograniczenia w liczebności floty. Kryzys krajowy również negatywnie odbił się na kondycji zakładu. Próbą ratowania firmy był jej podział, w związku z czym 1 stycznia 1992 r. utworzono trzy przedsiębiorstwa: PPDiUR „Gryf”, Przedsiębiorstwo Przemysłu Spożywczego „Gryfryb” i Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe „Port Rybacki Gryf”. Ten program naprawczy nie przyniósł jednak poprawy kondycji przedsiębiorstwa. PPDiUR „Gryf” postawiony został przez wojewodę w stan likwidacji 19 października 2000 r. Proces likwidacji trwał aż do 2004 r.

Trawler „Likodyn” w suchym doku w stoczni w Kapsztadzie.
Fot. Bogusław Borysowicz, 1981 r.
/ APS, Spuścizna Bogusława Borysowicza (1931–2020), sygn. 1000.

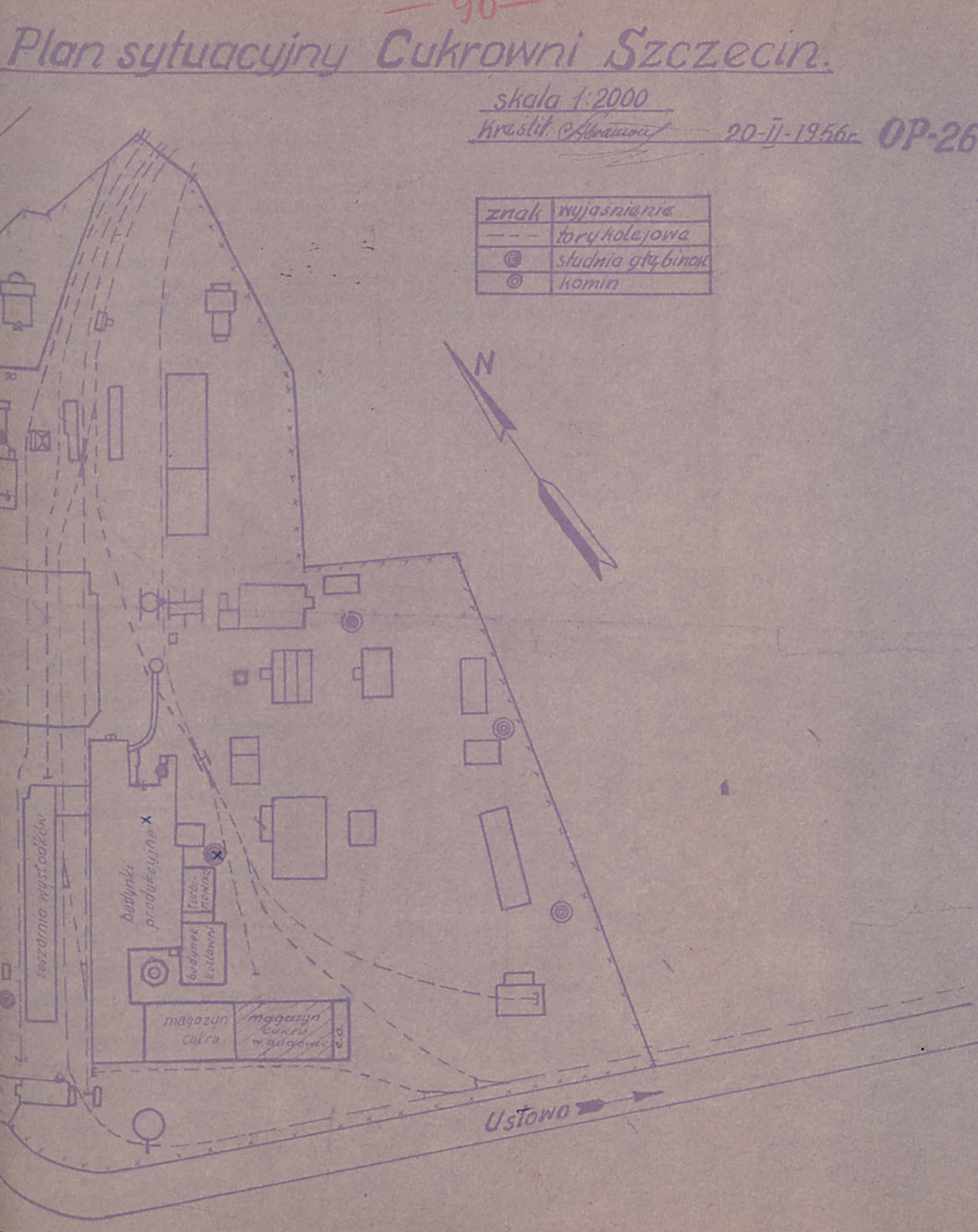

Trawler przetwórnia B407 „Aquarius”, ostatnia z jednostek floty Przedsiębiorstwa Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf”, pływał do 2001 r.
Fot. Bogusław Borysowicz.
/ APS, Spuścizna Bogusława Borysowicza (1931–2020), sygn. 1000.

Zdjęcie Domu Rybaka (dziś hotel Focus). Fot., 1992 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf” w Szczecinie, sygn. 228.

Budynek byłego Przedsiębiorstwa Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf” w Szczecinie na rogu ulic Dębogórskiej i Wiszesława.
/ APS, Fot. Marek Lupa, lipiec 2025 r.

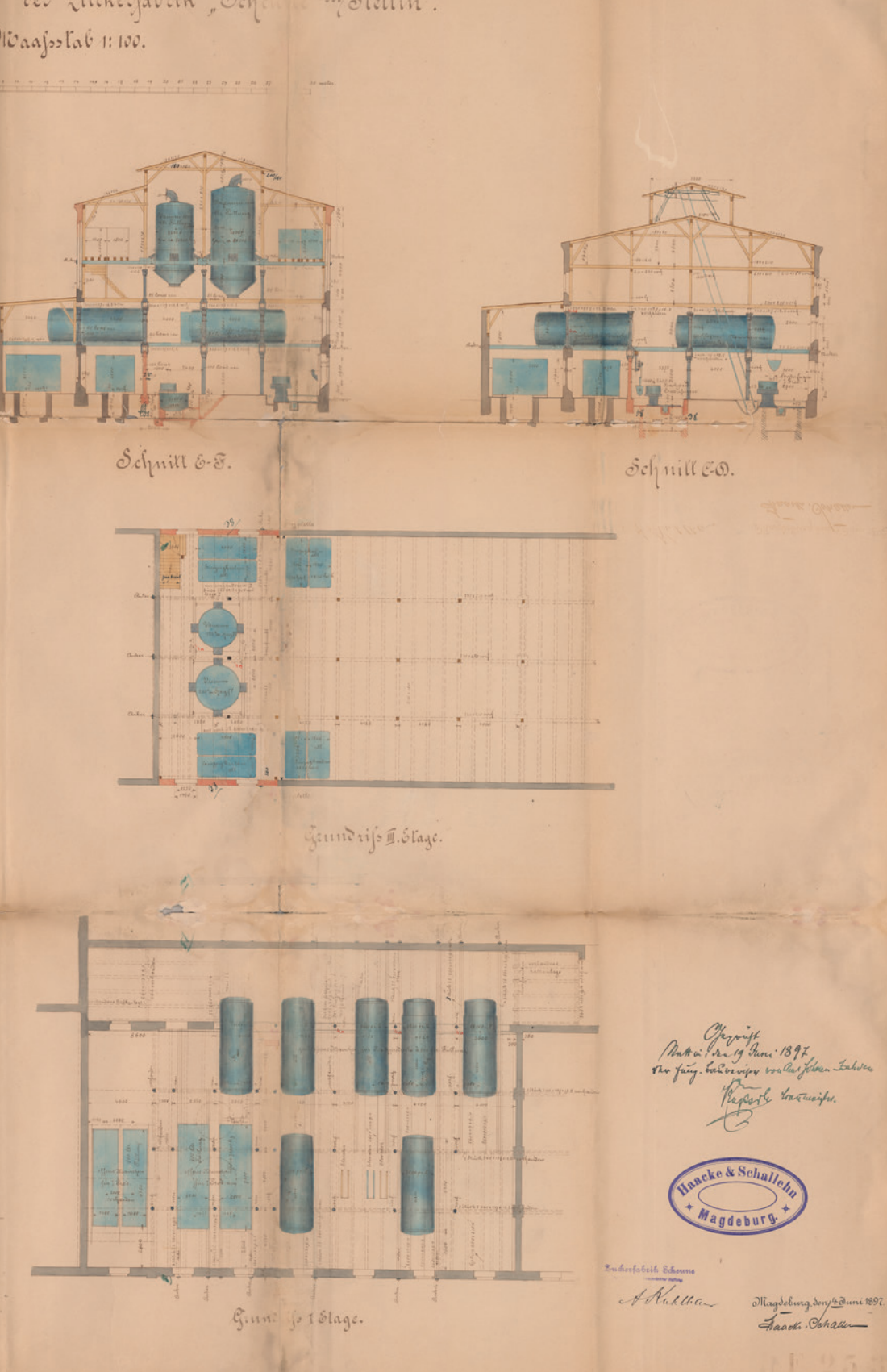

6.2 CUKROWNIA W SZCZECIN-GUMIEŃCE

Cukrownia w Szczecinie-Gumieńcach powstała w 1884 r. (Zuckerfabrik Scheune). Była jedną z trzech w Wielkim Szczecinie i jako jedyna ocalała w trakcie działań wojennych w 1945 r. Przejęta została przez władze polskie latem 1945 r. Po odbudowie komina i remoncie część maszyn i urządzeń została uruchomiona w kampanii cukrowniczej jesienią 1946 r. Wyprodukowano wówczas 5,3 tys. ton cukru, rok później już 8,9 tys. ton cukru, a w 1949 r. - 12 tys. ton. Należała do Zjednoczenia Cukrowni Poznań.

W latach 1956–1960 zakład został zmodernizowany (nowa kotłownia, elektrownia, magazyny, stacja filtrów) i zwiększył kilkukrotnie produkcję cukru. W latach 70. XX w. Cukrownia na Gumieńcach produkowała od 45 do 60 tys. ton cukru. Ponadto zakład produkował melasę, a wysłodki suche przekazywał rolnikom jako dodatek do pasz dla zwierząt hodowlanych. Ponadto cukrownia prowadziła usługi suszenia płodów rolnych. W 1995 r. produkcja cukru wynosiła już tylko 13 tys. ton cukru. W tym czasie zakład państwowy został przekształcony w Spółkę Akcyjną Cukrownia „Szczecin”. Jednak niedługo później, ze względu na trudności finansowe, firmę poddano zarządowi komisarzycznemu, a następnie zakład wszedł w skład koncernu Cukier Polski w Toruniu. Ze względu na wyeksploatowanie urządzeń i obiektów szczecińskiej cukrowni, a także racjonalizację kosztów koncernu w 2003 r. zaprzestano produkcji cukru na Gumieńcach. Przez kilka lat zabudowania służyły jako magazyny cukru dla Cukrowni Stargard-Kluczewo. W 2014 r. nieruchomość została sprzedana, po czym większość budynków cukrowni wyburzono, a w ich miejsce wybudowano osiedle mieszkaniowe.

Plan sytuacyjny Cukrowni
Szczecin przy ul. Cukrowej.
Skala 1:2000. 1956 r.
/ APS, Cukrownia „Szczecin” S.A.
w Szczecinie, sygn. 25, s. 90.

Elewacja budynku fabrycznego
Cukrowni Szczecin widziana
od strony portierni. Fot., 1984 r.
/ Zbiór prywatny
– Mirosław Szczerbak.

Elewacja budynku fabrycznego
Cukrowni Szczecin widziana
od strony zaplecza. Fot., 1984 r.
/ Zbiór prywatny
– Mirosław Szczerbak.

Projekt budowy budynku
produkcyjnego Cukrowni
Szczecin. Przekroje poprzeczne
i rzuty poziome budynku.
Skala 1:100. 1897 r.
/ APS, ANB, sygn. I/1163.

Budynek produkcyjny
Cukrowni Szczecin. Fot., 1984 r.
/ Zbiór prywatny
– Mirosław Szczerbak.

6.3 PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁU CUKIERNICZEGO „GRYF”

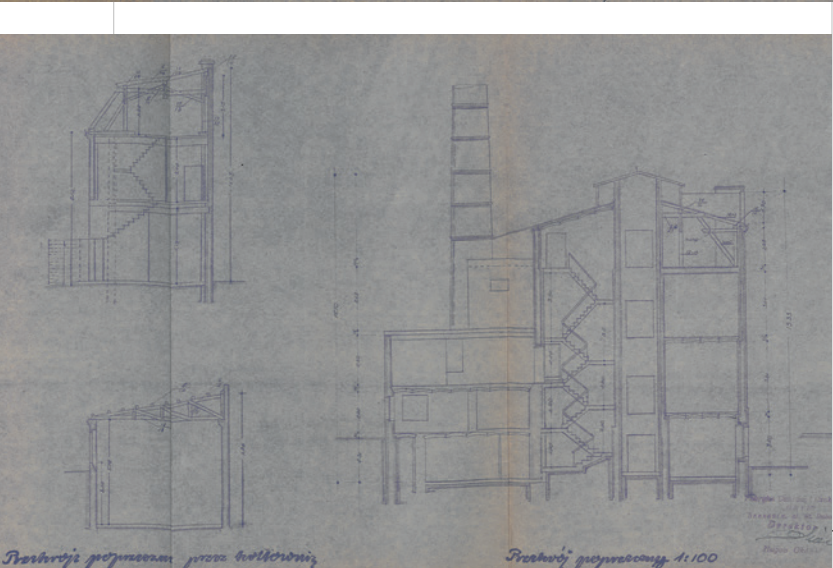
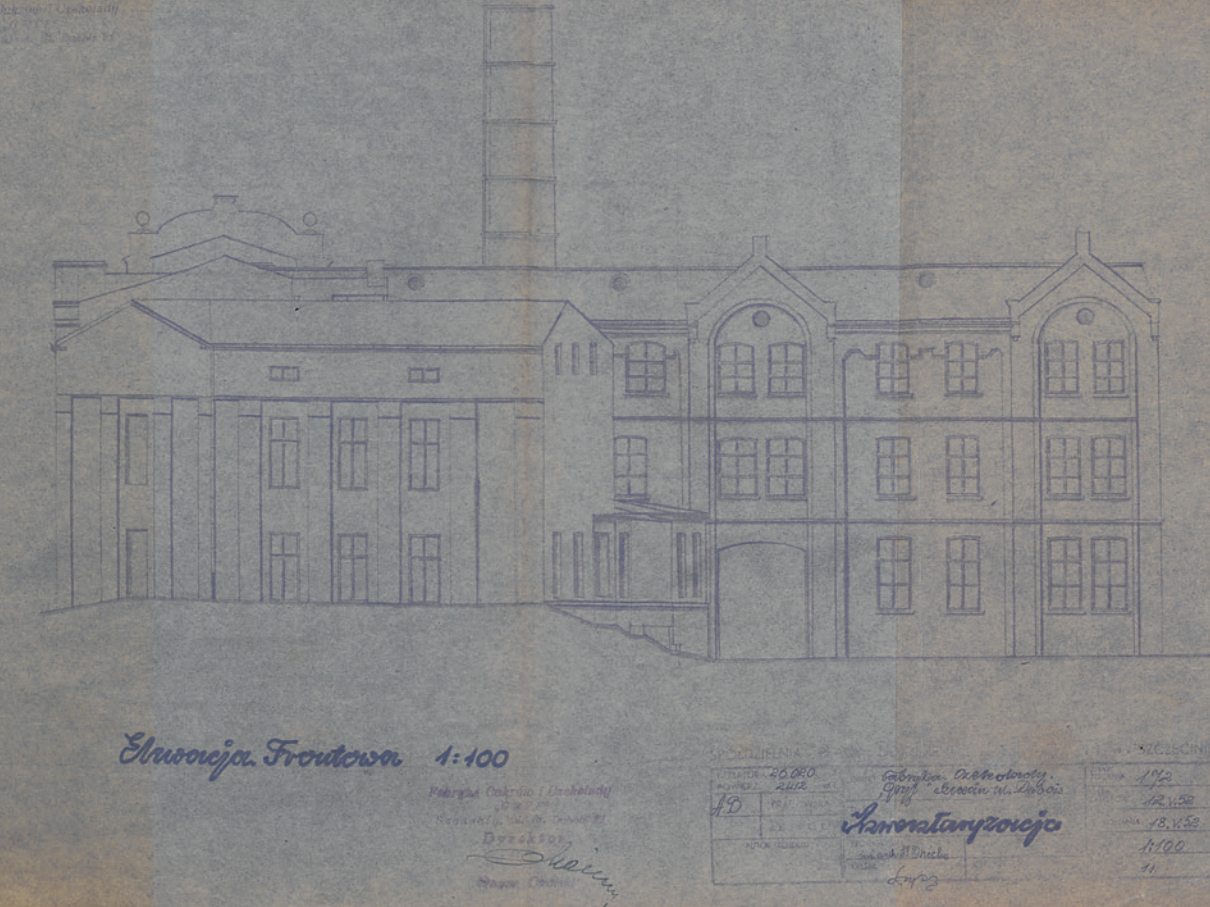
Plan orientacyjno-sytuacyjny terenów Państwowej Fabryki Cukrów i Czekolady „Odero” położonych w Szczecinie przy ulicy Baden Powella nr 21 (dziś ul. Dubois). Skala 1:500. 1949 r. / APS, Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” w Szczecinie, sygn. 2, s. 1.

Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” w Szczecinie powstało w dawnych zabudowaniach przedwojennej Fabryki Czekolady Kakao „Odero” przy ulicy Baden Powella 21 (dziś ul. Dubois). W 1945 r. fabrykę czekolady administrował Okręgowy Urząd Likwidacyjny, a następnie przekazał ją Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem”. Odbudowa zakładu postępowała dość szybko i już na przełomie lipca i sierpnia 1946 r. rozpoczęto produkcję czekolady. Zakład działał pod nazwą Fabryka Czekolady i Kakao „Odero” w Szczecinie. W 1951 r. nazwę zmieniono na Fabrykę Cukrów i Czekolady „Gryf” w Szczecinie. W 1976 r. po przyłączeniu Szczecińskich Zakładów Spożywczych Przemysłu Terenowego fabryka zmieniła nazwę na Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” w Szczecinie, która funkcjonuje również współcześnie.

Zakłady Kakaowerk Odero,
Doering und Co. Stett.
Poststrasse 21. Widok elewacji
od strony ulicy. Architekt F. Torka.
Skala 1:100. 1940 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Przemysłu Cukierniczego „Gryf”
w Szczecinie, sygn. 2, s. 38.

W 1969 r. zakład przejął nieruchomość na Łasztowni przy ul. Władysława IV (dawne magazyny przedwojennej cukrowni Pommerische Zuckersiederei) i po dwóch latach remontu, 1 lipca 1971 r. przeniósł do niej swą siedzibę.

Zakład początkowo produkował czekoladę, karmel oraz kuwerturę do czekolad, następnie też chałwę, batony i sezamki. W 1962 r. zakład zrezygnował z wytwarzania konfekcji, skupiając się na produkcji kuwertury, czyli półfabrykatu dla innych zakładów cukierniczych, a także na wytwarzaniu tłuszczu kakaowego. Po-

Fabryka czekolady „Gryf”
w Szczecinie przy ul. Dubois.
Przekrój poprzeczny, 1952 rok.
Plan skala 1:00.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Przemysłu Cukierniczego „Gryf”
w Szczecinie, sygn. 856, s. 60.

Fabryka Czekolady „Gryf”
w Szczecinie przy ul. Dubois.
Elewacja frontowa.
Skala 1:100. 1952 r.
/ APS, Przedsiębiorstwo
Przemysłu Cukierniczego „Gryf”
w Szczecinie, sygn. 856, s. 59.

Budynek administracyjny PPC
„Gryf” przy ul. Władysława IV 9b
w Szczecinie.
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

Budynek fabryczny PPC „Gryf”
przy ul. Władysława IV 9b
w Szczecinie.
/ APS, Fot. Marek Lupa,
lipiec 2025 r.

nadto produkowano kakao, a od 1967 r. także czekoladę do picia. W latach 70. XX w. przywrócono produkcję czekolad, wafelków, batoników itp. Zakład posiadał także oddziały na ul. Gościława 1 w Szczecinie i Pyrzycach. W tym ostatnim produkowano pieczywo cukiernicze m.in. paluszki solone.

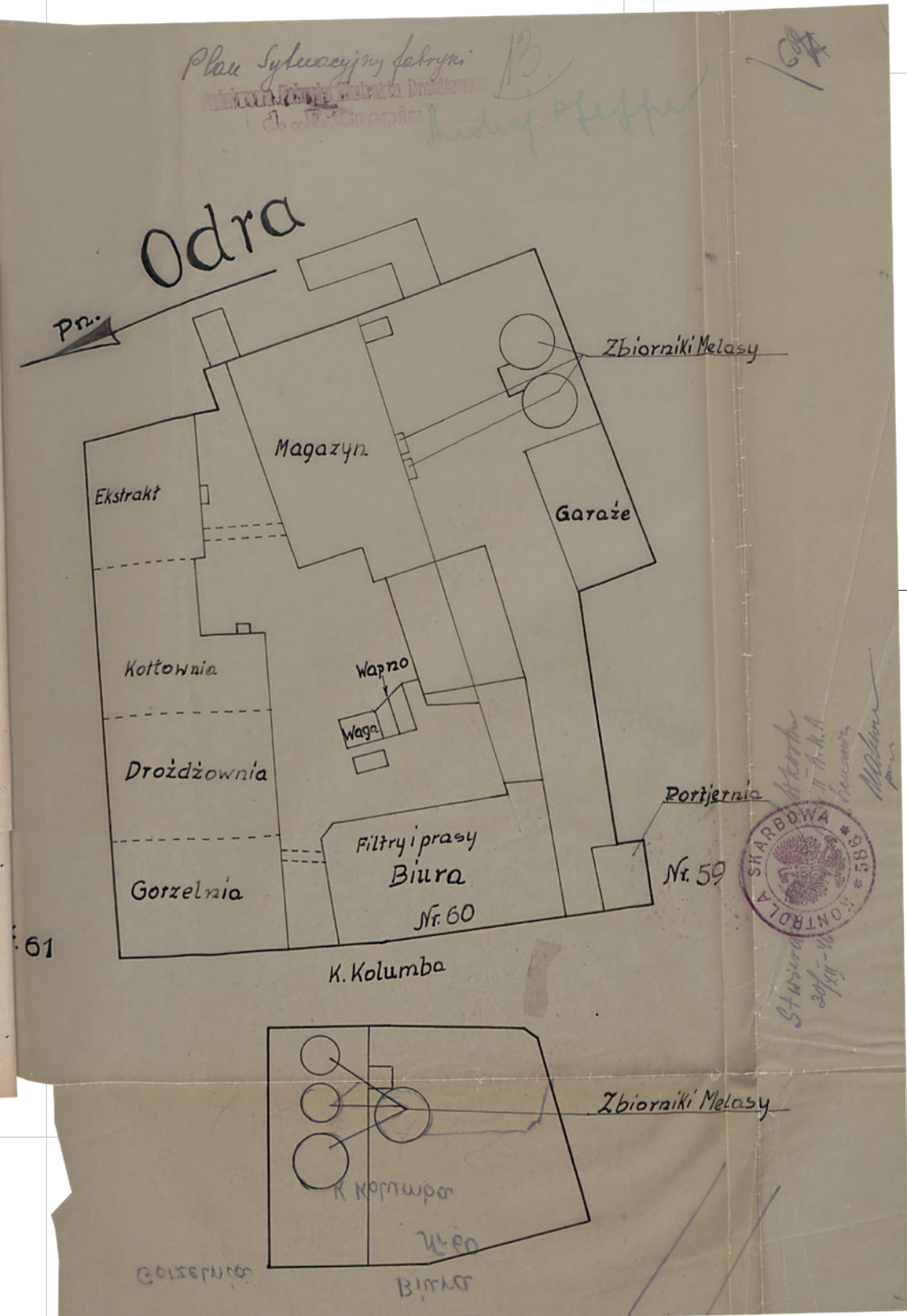
W latach 90. XX w. ponownie zaprzestano wyrobu gotowych słodczy i produkcję skupiono na wytwarzaniu kuwertury i innych prefabrykatów cukierniczych dla sektora przemysłu cukierniczego. W 1999 r. zakład przekształcono w spółkę akcyjną. W 2007 r. Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” S.A. stało się częścią francuskiego koncernu spożywczego „Cemol”, a od 2021 r. zakład wchodzi w skład belgijskiej Grupy „Baronie”.

Opakowania czekolad produkowanych
przez Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” w Szczecinie.
/ APS, Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” w Szczecinie, sygn. 1000.

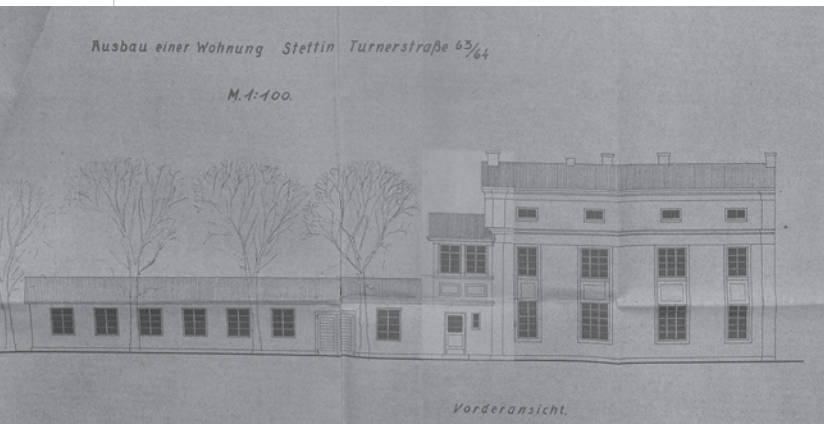
6.4 SZCZECIŃSKA WYTWÓRNA WÓDEK „POLMOS”

Plan sytuacyjny Fabryki
Drożdży i Ekstraktu Drożdżowego
w Szczecinie d. „F. Crepin”
przy ul. K. Kolumba 60.
Skala 1:100. 1946 r.
/ APS, Nadodrzańskie Zakłady
Przemysłu Drożdżowego
w Szczecinie, sygn. 4.

Winieta gorzelni E.W. Kempa
przy obecnej ul. Jagiellońskiej
63/64 z papieru firmowego, 1929 r.
/ APS, ANB, sygn. 4920.

Szczecińska Wytwórnia Wódek „POLMOS” powstała w 1946 r. w dawnym browarze „Victoria” oraz gorzelni E.W. Kempa przy ul. Jagiellońskiej 63/64 pod nazwą Szczecińska Wytwórnia Wódek. Jednak już w październiku 1945 r. uruchomiono gorzelnię i wytwórnię drożdży przy ul. Kolumba 60. Działała ona pod nazwą Fabryka Drożdży i Ekstraktu Drożdżowego w Szczecinie d. „F. Crepin”, natomiast w 1948 r. zmieniono nazwę na Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Drożdżowego w Szczecinie. Oba zakłady produkowały przede wszystkim wyroby spirytusowe, a także drożdże. W 1961 r. połączono obie fabryki pod nazwą Szczecińskie Zakłady Przemysłu Spirytusowego i Drożdżowego „Polmos”. Produkcja prowadzona była w wytwórni przy ul. Jagiellońskiej, a zabudowania na Kolumba stanowiły magazyny. Zakłady produkowały spirytus, wódki białe i gatunkowe. Najbardziej znanym produktem była wódka leżakowana w beczkach dębowych – „Starka”. Leżakowanie trwało od 10 do 50 lat. W 1998 r. Szczecińska Wytwórnia Wódek „POLMOS” stała się spółką akcyjną, od 2010 r. w stanie upadłości. W 2012 roku zakład przekształcono w Fabrykę Wódek „Starka” Sp. z o.o., jednak od 2023 r. ta spółka jest w stanie upadłości.

Front budynku mieszkalnego z projektowaną dobudówką przy ul. Jagiellońskiej 63/64 na terenie gorzelni E.W. Kempa. 1942 r. / APS, ANB, sygn. 4920.

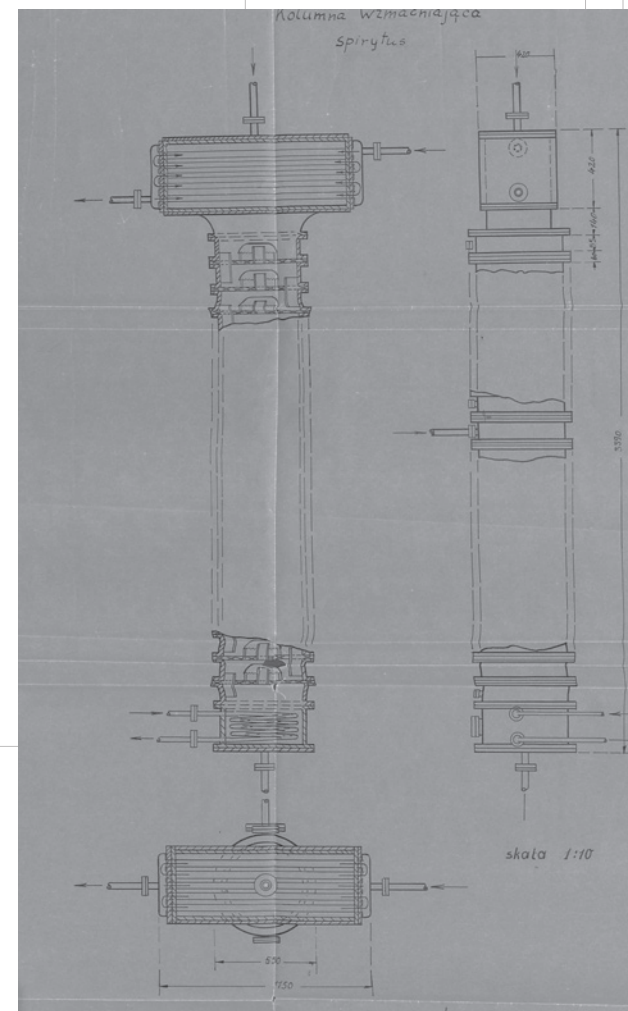
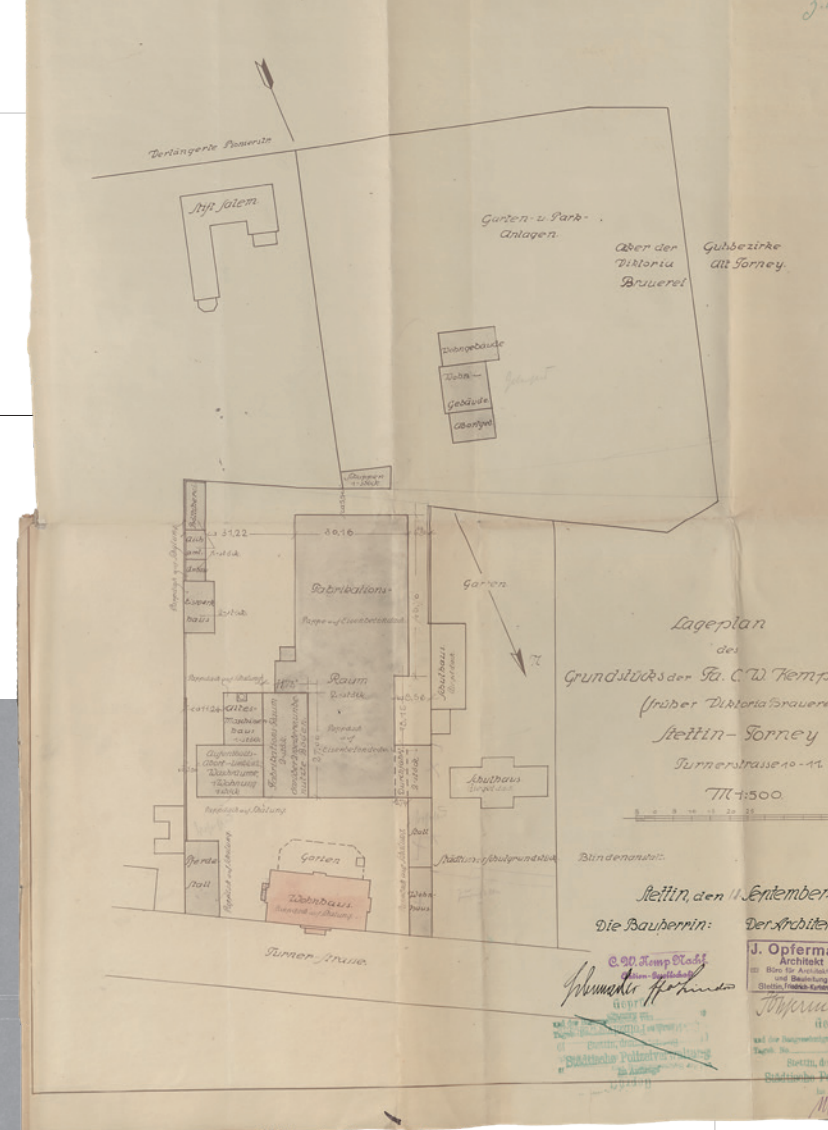

Zdjęcie elewacji budynku po przebudowie przy ul. Jagiellońskiej 63/64. Fot., 1942 r. / APS, ANB, sygn. 4920.

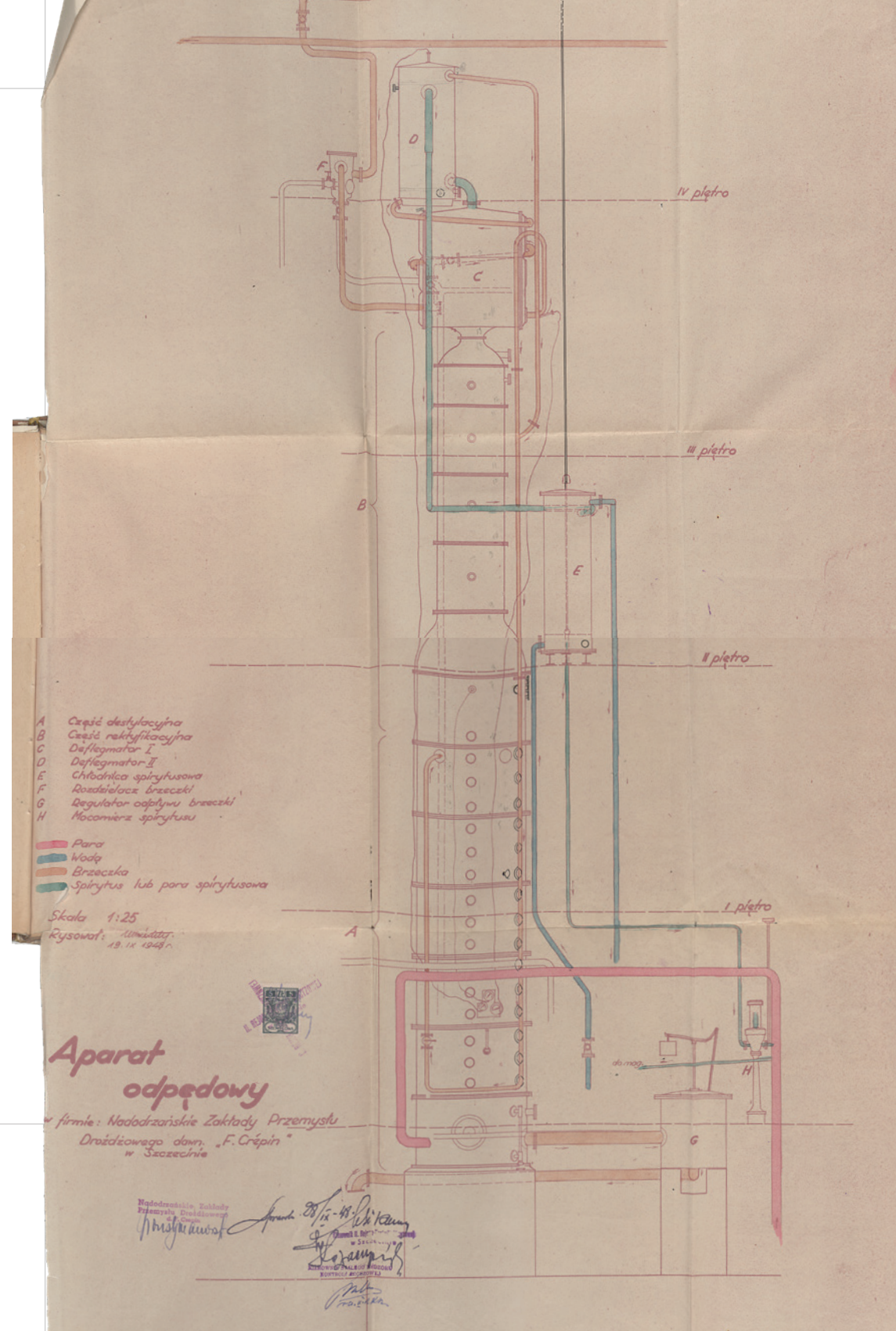

Zdjęcie fragmentu elewacji budynku po przebudowie przy ul. Jagiellońskiej 63/64. Fot., 1942 r. / APS, ANB, sygn. 4920.

Plan sytuacyjny dawnej gorzelni E.W. Kempa przy ul. Jagiellońskiej 63/64, której obiekty po 1946 r. przejęła Szczecińska Wytwórnia Wódek „POLMOS”. Skala 1:500. 1922 r. / APS, ANB, sygn. 4920.

Aparat do destylacji alkoholu (kolumna wzmocniająca spirytus). Przekroje podłużny i poprzeczny oraz rzut poziomy. Skala 1:10. 1946 r. / APS, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Drożdżowego w Szczecinie, sygn. 4.

Przekrój przez aparat do destylacji alkoholu (aparat odpędowy) wykorzystywany w zakładach przy ul. Kolumba 60. Skala 1:25. 1948 r. / APS, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Drożdżowego w Szczecinie, sygn. 7.

Opakowanie „Drożdży Szczecińskich”. Etykieta nadrukowana na niemieckiej etykiecie „drożdży Crepina”. 1945 r. / APS, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Drożdżowego w Szczecinie, sygn. 4.

Etykiety do słoików ekstraktu drożdżowego „Bevit”, suplementu diety zalecanego do wszystkich potraw, 1949 r. / APS, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Drożdżowego w Szczecinie, sygn. 8.

ŹRÓDŁA

Materiały archiwalne

Archiwum Państwowe w Szczecinie:

Akta Nadzoru Budowlanego

Cukrownia „Szczecin” S.A. w Szczecinie

Fabryka Kabli „Załom”

Fabryka Mechanizmów Samochodowych „Polmo” S.A. w Szczecinie

Fabryka Kontenerów „Unikon” w Szczecinie

Huta „Szczecin”

Papiernia S.A. w Szczecinie

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie

Przedsiębiorstwo Państwowe Stocznia „Odra” w Szczecinie

Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich i Usług Rybackich „Gryf” w Szczecinie

Przedsiębiorstwo Przemysłu Cukierniczego „Gryf” w Szczecinie

Spuścizna Bogusława Borysowicza (1931–2020)

Stocznia Remontowa „Gryfia” w Szczecinie

Stocznia Remontowa „Parnica”

Szczecińskie Zakłady Papiernicze „Skolwin”

Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Dana” w Szczecinie

Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wiskord” w Szczecinie

Zbiór Fotografii

Zbiór Kartograficzny

ZREMB-FAMABUD

LITERATURA

Białecki T., Historia Szczecina, Wrocław 1992.

Białecki T., *Szczecin. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, Poznań 1977.

Chromiński W., *Ziemia Szczecińska*, red. Jan Skarbowski, Kraków 1979.

Dzieje Szczecina 1945–1990, pod red. T. Bialeckiego i Z. Silskiego, t. 4, Szczecin 1998.

Encyklopedia Szczecina, t. 1-2, pod red. T. Bialeckiego, Szczecin 1999–2000.

Gospodarka Morska i Przemysł Maszynowy Pomorza Zachodniego, red. E. Gracewicz, Szczecin 1978.

Jeden Dzień w Szczecinie. Informator, oprac. Czesław Piskorski, Bolesław Rajkowski, Szczecin 1959.

Łuczak M., *Szczecin Skolwin – Stołczyn*, Szczecin 2018.

Łuczak M., *Szczecin Żelechowa*, Szczecin 2019.

Machura T., *Przemysł na Pomorzu Zachodnim 1945–1949*, Poznań-Słupsk 1974.

Makowski A., *Pomorze Zachodnie w polityce gospodarczej Polski w latach 1950–1960*, Szczecin 2006.

Październik 1945. Październik 1970. XXV-lecie Kuriera Szczecińskiego. Program Imprez Jubileuszowych, Szczecin 1970.

Pomorze Zachodnie, wydawnictwo zbiorowe pod red. J. Deresiewicza, cz. 2, Poznań 1949.

Rocznik-Informator Pomorza Zachodniego. Rok. 1945-1948, Szczecin 1948.

TF Kable. Jubileusze Naszych Zakładów 2008. Album

Wejnar B., *Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Odra” w Szczecinie – dzieje przedsiębiorstwa w świetle materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Szczecinie*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne” t. 2, 2018, s. 83-100.

80
LAT POLSKIEGO
SZCZECINA
1945—2025

ISBN 978-83-975174-3-1

80
LAT POLSKIEGO
SZCZECINA
1945–2025

WILLA LENTZA

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W SZCZECINIE

Odra

Magazyn

Ekstrakt

ISBN 978-83-975174-3-1

Garaże

Kotłownia

Wapno

Waga

Zbiorniki Me

